

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

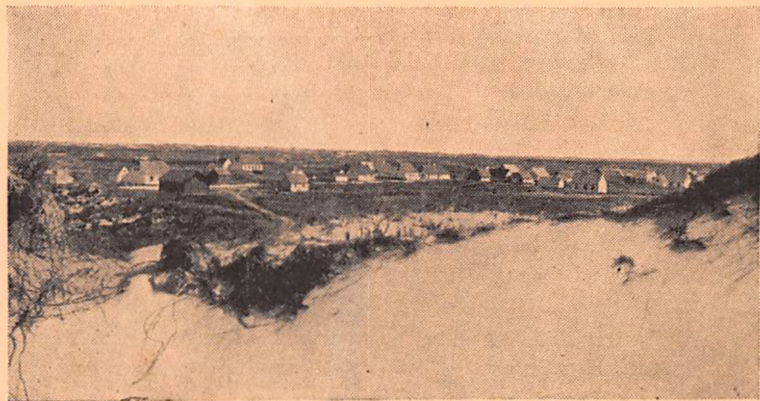
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

Fiskerlejet ved Lyngby.

1948

Indhold.

	<i>Side</i>
Thisted og Thy i Fjendevold under Krigen 1864. Af Henry Pedersen	147
En stridbar Menighed. Af Forstander F. Elle Jensen..	168
Fejden mellem Lindal, Schack og Eyber. Ved Kr. Fuglsang	186
Ryttergodset i Thy og Han Herred. Ved Anders Sørensen	194
Haandværkere i Thisted og Thy i det 17. og 18. Aarhundrede. Ved P. L. Hald.....	205
Gamle Veje i Thy. Af Torsten Balle.....	215
Tylands Folkehøjskole 1895—1913. Ved Olaf Andersen	229
Skolevæsenet i Thisted til 1814. Ved P. L. Hald....	251
Talemaader, Sejer og Vendinger fra Nordthy. Ved A. Overgaard	271
Til Medlemmerne	274
Thisted Museum. Ved P. L. Hald.....	275
Regnskab. Ved J. J. Lustrup	280

Historisk Samfund.

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Sygehuslæge Toft, Vestervig, eller Kassereren, Red. Lustrup, Thisted.

Om Bidrag til Aarbogen henvender man sig til Viceinspektør Hald, Thisted, der sammen med Lærer T. Balle, Thorsted, og Skoleinspektør Riis Olesen, Vestervig, danner Redaktionsudvalget.

Tidsskrifter, Bøger o. s. v. bedes sendt under Adr.:
Thisted Museum, Thisted.

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1948

P. HAASE & SØN . KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1948

Thisted og Thy i Fjendevold under Krigen 1864.

(Fortsat fra Aarbog 1947).

Af HENRY E. PEDERSEN

FRA TO I TYSKE AVISER offentliggjorte Beretninger har vi Kendskab til de nærmere Omstændigheder ved den fjendtlige Besættelse af Thy og Thisted. Saaledes fremkom i »Norddeutsche Zeitung« en Skildring af de første Troppers Overgang ved Oddeund og Ankomst til Thisted.

Medens preussiske Tropper samledes ved Aalborg for der at forcere Limfjorden, havde østrigsk Infanteri og Rytteri faaet tildelt Vestjylland som Operationsbasis. En større Styrke var fra Vejle tværs over den jyske Hede ankommet til Holstebro, hvorfra Strejfpatruljer udsendtes til de vestlige Limfjordsegne, der blev stærkt besat paa de smalleste Steder for at forberede en Overgang over Fjorden. Herom hedder det i den ovennævnte Beretning: »Commandeuren for Streifkorpset, Baron Eliatscheck, gik allerede Natten mellem 11. og 12. Juli med en større Patrouille fra Humlum over Oddeund, en ca. 1800 Skridt bred Passage af Limfjorden, hvorfra man, marcherende nordpaa, kommer til Thisted.

Et Batteri for 6 Kanoner, i hvilket man saa Skildvagter, opdagedes paa den anden Side. Eliatscheck vilde overbevise sig, om der virkelig var nogen Fjende, og om denne vilde forsvare sig. I 10 Baade sattes Patrouillen over. Da denne var landet, svang en Rytter sig tilhest ved Batteriet og galoperede bort. Man sendt to Skud efter ham, stormede løs paa Batteriet — men fandt det tomt . . . En Patrouille afsøgte da Terrainet nogle Mile mod Nord; men intetsteds opdagedes noget Spor af Fjenden. Derfor gik man igen tilbage over Fjorden. En samtidig Rekognoscering af Sallingsund havde heller ikke haft andet Resultat, end at man paa de nærmeste Højder paa Morsø saa Bauner og hist og her nogle Skildvagter, der dog ikke lignede Militair. Af Forskandsninger var intet Spor. Den 13. Juli Kl. 2 om Eftermiddagen passeredes atter Oddeund af Major Eliatscheck med 2. Comp. Infanteri og 1 Eskadron Dragoner. Med 40 Mand paa 12 Vogne drog Majoren til Thisted, stødte intetsteds paa nogen Fjende og rykkede derfor om Aftenen Kl. 9 ind i Byen — til stor Forfærdelse for Beboerne. Holdende paa Torvet kaldte han Øvrigheden for sig, erklærede Staden for occuperet, fordrede de offentlige Kasser udleverede, i hvilken dog ikke fandtes en Skilling, og besatte Havnen. Her var Byttet desto bedre: det bestod af 20 Skibe, Een- og Tomastede, der samtlige vare ladede, mest med Korn, og hvis Værdi udgjør henimod 40—50.000 Thaler. Et Skib vilde løbe ud, men blev stoppet. Indbyggerne, der i Begyndelsen just ikke syntes tilbøjelige til Eftergivenhed, kom ved Eliatschecks energiske Sprog paa andre Tanker og viste sig nu beredte til at efterkomme enhver Befaling . . . Denne By

har rigelig 3000 Indvaanere, en ligesaa praktisk som smukt anlagt Havn, nette velhavende Huse, en indvendig høist smagfuld og rigt udstyret Kirke og gør i det Hele et yderst gunstigt Indtryk«

Den anden Beretning stammer fra en østrigsk Soldat, der var indkvarteret i Thisted, og som i et Brev fortæller »Hamburger Nachrichten« om Begivenhederne i det nordlige Jylland. Forfatteren kalder sin Artikel »Den allierede Armés Sejrstog til Thy og Morsø« og beretter først om Besværlighederne ved Marchen op gennem Jylland, Overfarten ved Salling-sund og Landgangen paa Mors. Derefter kommer Turen til Thisted, der skildres som en pæn lille By, hvis Befolkning kun nødtvungent tog mod den ordrede Indkvartering. Man anviste Soldaterne Skure, Lofter og aabne Stalde som Sovesteder. Soldaterne klagede omgaaende over denne Behandling, og der blev rettet Henvendelse til Byfogden om, at saafremt dette Forhold ikke hurtigt bedredes, vilde man tvangsbelægge de bedste Værelser i Byen. Dette havde efter Korrespondentens Beretning den forønskede Virkning. En Ting, Østrigeren særlig fremhæver, var dette, at Husene i Thisted ikke havde Numre. »Man kendte der endnu slet ikke til denne til Indkvartering nødvendige Indretning«. Det var et Forhold, de fremmede Militære hurtigt raadede Bod paa — og som siden bibeholdtes.

Fra hjemlige Kilder ved vi, at de første fjendtlige Tropper ved deres Ankomst til Thisted tog ind paa Amtsgaarden, men da Amtmanden som nævnt var bortrejst, drog de herfra til Byfoged Schous Bopæl i Søndergade, og efter Forhandling med Byfogden bestemtes det, at Dragonerne skulde ind-

kvarteres i Dyrlæge Møllers Gaard (Landmandshotellet). Samme Aften mellem Kl. 9 og 10 sendtes der en Patrulje rundt i Byen for at jage Folk ind — ingen maatte færdes paa Gaden efter den Tid om Aftenen. Folk, der stod i deres Gadedør og nød Aftenpiben, blev lige saa stille lempet ind og Døren lukket for Næsen af dem. Jo, man fik at mærke, at et fremmed Regimente var indledet. Hovedstyrken af de fjendtlige Besættelsestropper ankom dog først den følgende Dag, 14. Juli, fra Nykøbing og holdt deres Indtog ad Dragsbækvej med et stort Musikkorps i Spidsen.

For den af Byen og Amtet i Fællesskab nedsatte Forplejnings- og Rekvisitionskomité blev der nu nogle travle Dage. Da Thisted en Overgang var besat af 7—800 Soldater, var det et ikke ringe Arbejde at forestaa Indkvarteringen og Forplejningen og samtidig sørge for, at de øvrige af Fjenden stillede Fordringer blev efterkommet. Byfoged Schou, der fungerede som Formand for Forplejningskommissionen, lod den 16. Juli følgende Bekendtgørelse indrykke i den lokale Avis:

Byens Indvaanere underrettes herved om, efter den fjendtlige Kommandants Ordre, at Kvarterværterne ere pligtige til at give det indkvarterede Mandskab Frokost og Aftensmad.

Begge disse Maaltider skulle bestaa af: En meget stor, tyk Skive hvidt Brød med tilhørende Ost, Flæsk eller Kød.

Endvidere er Kvarterværterne pligtige til at levere det indkvarterede Mandskab Lys, Kogekar til Tilberedning af deres Middagsmad samt dertil fornødent Brændsel, endvidere en halv Pægl Brændevin eller en hel Flaske godt Øl til deres Frokost og Aftensmad.

Ryfogedkontoret i Thisted, 15. Juli 1864.

U. Schou.

Hertil kom, at Soldaterne efter den Øverstbefalende over Nørrejylland, Generalløjtnant von Falkensteins Ordre hver Dag skulde have en Ottende-del Pund Tobak eller 10 Cigarer. Hvad Officererne angik, stillede Forholdet sig noget anderledes. Disse lod nemlig Byfoged Schou vide, at de agtede at spise samlet hos Gæstgiver Møller. Forplejningen har sikkert ikke været helt tilfredsstillende for de militære Højheder, for nogle Dage senere forelagde man Residensen til Gæstgiver Jensen, hvor man spiste under Resten af Opholdet i Byen.

Soldaterne havde imidlertid ikke været ret mange Dage i Thisted, før der indtraf en Forandring til det bedre med Hensyn til Underholdet af disse. Den 20. Juli blev der erklæret Vaabenstilstand, og under denne »skulde de til de fjendtlige Troppers Underhold krævede Leveringer og Præstationer være at udrede paa Jyllands Bekostning, men at betale af de overordentlige Indkomster af Provinsen«. Dette havde til Følge, at Forplejningskommissionen skulde til at bortlicitere Leverancerne til de fjendtlige Soldaters Underhold, og allerede paa Vaabenstilstandsdagen blev den stedlige Trommeslager sat i Funktion med at bekendtgøre, at man ønskede Tilbud paa Levering af 600 Pund Ko-Kød daglig. Slagter Balhausen fik overdraget den anselige Levering formedelst en Pris af 9½ Skilling pr. Pund. Dagen efter lod Byfoged Schou udtromme en daglig Levering af 100 Potter Brændevin, 120 Pund Ris, 400—500 Cigarer og 600 Pund Brød til en Vægt af 8 Pund.

I det hele taget bragte hver Dag saa at sige nye Forordninger og Bekendtgørelser. Dette havde straks fra Fjendens Ankomst taget sin Begyndelse derved,

at den Øverstbefalende havde udstedt Ordre til, at »samtlige Vaaben i Byen skal Kl. 8 bringes til et dertil egnet Lokale paa Raadhuset«, ligesom Byens Embedsmænd blev gjort bekendt med von Falkensteins Opraab ang. hans Overtagelse af hele Administrationen i Jylland, og hvori det hed:

Paa allerhøjeste Befaling af Hans Majestæt Kejseren af Østrig og Hans Majestæt Kongen af Preussen har jeg overtaget Jyllands Administration og bestemmer herefter følgende:

1. Alle Embedsmænd forblive i deres Stillinger og nyde sædvanlig Gage. De have at vedblive i deres Embeder, men kun at modtage Befalinger af undertegnede Guvernement.
2. Skatter og Afgifter ville være at betale i sin Tid til Militær-Guvernementet i Randers.
3. Embedsmænd, som forlader deres Post eller viser Genstridighed, ville blive stillede for en Krigsret og deres Formue konfiskeret.
4. Ved en villig Imødekommenhed fra Embedsmændenes og Indvaanernes Side skal den hidtidige Administration bestaae uhindret.

Et af de mørkeste Kapitler i den fjendtlige Besættelseshistorie var de store Hesterøverier, der blev foretaget saavel paa Mors som i Thy og Han Herred. Nogle havde vel forudset en saadan Fremfærd af Fjenden og havde i den Anledning faaet deres Heste anbragt paa afsidesliggende Steder, hvor de kunde gaa i Fred og Ro, til Faren var drevet over. Men de fleste havde dog ikke foretaget sig noget, og de fremmede militære Myndigheder fik derfor store Mængder af gode Heste at vælge imellem, da de udstedte deres Ordre om, at alle Heste i de forskellige Jurisdiktioner skulde stille paa nærmere angivet Sted til Mønstring.

For Thisteds Vedkommende var denne Dag berammet til den 18. Juli. Aftenen før havde Byfoged Schou fra den militære Kommando faaet følgende Ordre:

Til Borgmesterkontoret i Thisted.

I Morgen tidlig Kl. 8 har samtlige Heste i herværende Herreder at give Møde paa Havnepladsen.

Thisted, den 17. Juli 1864.

Eliatscheck.

Byfoged Schou mener sig imidlertid denne Ordre uvedkommende og lader den gaa videre til den konstituerede Amtmand Frithjof Sørensen, der underretter samtlige Sognefogder i de to Herreder, idet Amtmanden henstiller, at »det formentligt ikke vil være rigtigt, at der gives Beboerne Ordre i Overensstemmelse hermed, hvorimod det vistnok bør henstilles til dem selv, om de ville give Møde med alle deres Heste, eller om de ville underkaste sig Følgerne af at udeblive med alle eller dog med nogle af disse«.

Der kom Masser af Heste til Thisted, og Fjenden pillede deraf 56 ud, som var særligt egnede for Kavaleriet og Artilleriet. Det var især Skimlerne, man havde Kig paa. Naar en Hest blev udtaget, blev Halen skaaret af lige neden for Halebenet, og Ejeren fik udleveret et Bevis for, at man havde taget den, samt en Erklæring om, at Kongen af Danmark vilde betale. Enkelte Hesteejere var dog saa heldige ved Hjælp af klingende Mønt at bestikke nogle af de fremmede Officerer, og det var vist ikke saa faa Heste, der paa denne Maade kom tilbage til deres Hjemsted.

Den konstituerede Amtmand Frithjof Sørensen

lod dog ikke dette Overgreb gaa upaataalt hen, men afgav følgende Protest:

Imod den i Dag, Søndag den 18. Juli 1864, her i Thisted stedfundne Handling, at 56 Heste er blevet taget af en Afdeling Østrigere, maa jeg højtidelig protestere som noget, der strider imod Bekendtgørelse fra Militær-Guvernøren over Jylland, dateret Randers 6. Juli 1864, Punkt 4, for at man ikke skal tro, at Borttagelsen af Hestene har fundet Sted med Embedsmændenes eller Indbyggernes gode Vilje, og jeg haaber derfor, at naar Vaabenstilstand er afsluttet, Hestene saa snart som muligt vil blive tilbageleveret.

Frithjof Sørensen.

At denne Protest er bleven tydeligt oplæst for Major Eliatscheck som den højstkommanderende Officer for den østrigske Kommando her paa Stedet attesteres.

Lykke,	Frederiksen,
Kammerraad, Prokurator.	Fuldmægtig.
Anders Poulsen,	
Sognefoged.	

Efter Ordre fra Amtet var der de Steder, hvor Hesterøverierne fandt Sted, nedsat Taksationskommissioner til at vurdere de Heste, Fjenden lagde Beslag paa, og der blev af disse Kommissioner afgivet Indberetning, saaledes at Ejernerne til sin Tid kunde blive delagtige i den Krigsskadeserstatning, der vilde blive udredet af Staten. Af disse Indberetninger fremgaar det, at der i Nykøbing blev taget ca. 100 Heste, godt et halvt Hundrede i Thisted, knap saa mange i Vestervig Jurisdiktion og nogle faa Stykker i Han Herred, saaledes at det samlede Antal røvede Heste var omved 250 Stykker — et anseligt Bytte, der blev takseret til den antagelige Sum af 43.000 Rigsdaler.

En Følge af Fjendens Nærværelse var, at Handelen mellem By og Land gik fuldstændig i Staa, saa

for Byens Næringsdrivende var det en stille Tid, ud over at de leverede de til Forplejningen af Soldaterne nødvendige Naturalier. Den ene fjendtlige Forordning og Proklamation fulgte efter den anden. Og altsammen gjorde Samkvemmet med Oplandet og de øvrige Landsdele mere besværligt. Særlig føleligt var det af Militær-Guvernemet gennem Overtoldinspektøren for Nørrejylland udstedte Forbud mod Udførsel af Rug, Rugmel, Havre, Hornkvæg, Kalve og Heste fra Thisted Tolddistrikt. For Byen og hele Landsdelen var dette Forbud et haardt Slag, idet netop Udførselen af disse Produkter udgjorde den væsentligste Indtægtskilde. En halv Snes af Thistedes største Købmænd rettede da ogsaa i den Anledning en Henvendelse til Kommunalbestyrelsen om at søge dette Forbud hævet, og henviste i den Forbindelse til, at der alene i Thisted paa dette Tidspunkt befandt sig 15.000 Tønder ovntørret Havre, til hvilke der med det første var sikret Skibslejlighed.

Forbindelsen til det øvrige Land besværliggjordes ogsaa derved, at Porto for Brevbesørgelse blev forhøjet til det dobbelte, idet Fjenden efter at have overtaget Administrationen af Jylland forlangte en tilsvarende Porto, som blev ydet til Postvæsenet, der dog stadig blev betjent af de danske Embedsmænd.

Ogsaa for Landboerne var det en haard Tid. Fra Sognene blev der rekvireret Vogne til Ægtkørsel, og der blev paa centrale Steder oprettet Vognparker, der omfattede de omkringliggende Sogne:

Oddy: Søndbjerg, Hvidbjerg og Lyngs Sogne.

Oddy: Boddum, Helligsø, Gettrup, Heltborg og Hurup Sogne.

Koldby Kro: Skyum, Villerslev, Hassing og Stagstrup Sogne.

Odby, Ydby og Hørдум Sogne var fritaget for at levere Vogne til Parkerne imod at præstere de Befordringer, der maatte udkræves udover de ved Vognparkerne værende 30 Vogne. De enkelte Vogne var forpligtet til i forspændt Stand at være ved Parkerne 24 Timer ad Gangen, og Udskrivningen af Vogne skete efter Sognenes Hartkorn. For Thistedes Vedkommende havde Vognparken en meget betydelig Størrelse, og det var til Tider anselige Ture, der blev paalagt de udskrevne Befordringer; saaledes kendes der Eksempler paa, at Vogne fra Thy maatte køre til Haderslev med store Partier af Fjenden røvet Gods. Efter Vaabenstilstanden blev de nævnte Vognparker opløste, men et Par Dage senere blev det nødvendigt paa Grund af store Troppetransporter at etablere nye Vognparker de paagældende Steder samt i Vestervig, men denne Gang indskrænkede man sig dog til 6 Vogne hvert Sted.

De store Troppetransporter medførte blandt andet, at Herredsfoged Voigt gav Sognefogden i Ydby Bemyndigelse til at udskrive Fødemidler fra Nabo-sognene, »fordi der var saa stærk Færdsel igjennem Ydby af fjendtlige Soldater, at det med Grund kunde befrygtes, at Beboerne dersteds, navnlig de nærmest Hovedlandevejen og in specie Ydby Kro boende, vilde blive aldeles blottede for Levnedsmidler, hvilket saa meget mere maatte befrygtes, som de fjendtlige Soldater næsten altid gjorde Holdt i Ydby og forlangte Forplejning der«.

Man fik tilfulde at føle her i det nordvestlige Jylland, at Fjenden var tilstede. Ganske vist maa det siges, at der blev holdt god Mandstugt blandt de fremmede Soldater, og saafremt der fra disses Side

blev begaaet Overgreb af nogen Art, blev der ikke taget med blide Handsker paa Synderne. Dette forhindrede dog ikke, at der mange Steder blev begaaet mindre Tyverier. De fremmede Soldater rapsede, hvor Lejlighed dertil gaves, og særlig Fjerkræ og andre spiselige Varer havde man Kig paa, og saa selvfølgelig Penge og Værdigenstande, hvor saadanne fandtes. Folk havde dog klogeligt gemt Penge, Sølvtøj og mere værdifulde og iøjnefaldende Genstande bort, til mere fredelige Tilstande indtraf.

I de 6—7 Maaneder, store Dele af Jylland holdtes besat af den allierede Arme, kunde de danske Embedsmænd ifølge den nævnte Forordning forblive i deres Tjeneste og oppebære deres sædvanlige Løn, naar de ellers rettede sig efter de fjendtlige Instruksioner. Enkelte havde dog Vanskelighed ved at indordne sig under de nye Tilstande. Dette var blandt andet Tilfældet med Herredsfogden i Vester Han Herred, Cancelliraad Rybsahm, der af Fjenden blev transporteret til Løgstør Arrest, hvor han sad fængslet i 8 Dage.

At der ogsaa var nogen Rivalisering mellem den allierede Armes tyske og østrigske Tropper ses deraf, at Thisted fik Besøg af en Afdeling preussiske Soldater, der kom hertil med Dampskib, men afrejste igen samme Dag, da Østrigerne havde ladet dem forstaa, at der var Militær nok i Byen.

En Sag, som skulde volde Kommunalbestyrelsen adskilligt mere Bryderi end selve Forplejningen, var Beslaglæggelsen og Bortførelsen af Thistedes Handelsflaade. Den egentlige Hovedfigur i denne Affære var dog Byfoged Schou, der her fik Brug for al sin Snildhed og Forhandlingsvenlighed, og som til en-

hver Tid klarede Skærene paa en yderst tilfredsstillende Maade.

Saa snart det rygtedes, at Fjenden var set i Saltingsund i Begreb med at forsøge Overfart til Mors, lod Byfoged Schou udstede følgende Bekendtgørelse:

Samtlige herværende Ejere af Fartøjer, store og smaa, gøres herved opmærksom paa, at Byen med det første ventes besat af fjendtlige Tropper. I den Anledning undlader Øvrigheden ikke herved at henstille til de vedkommende Ejere, forsaavidt de maatte finde det hensigtsmæssigt, at lægge ud paa Fjorden med deres Fartøjer, men skal ikke undlade at gøre opmærksom paa, at det vistnok er meget tvivlsomt, om der af Statskassen til sin Tid vil blive givet nogen Erstatning for de Fartøjer, som Fjenden maatte bemægtige sig eller ødelægge, men Assurancen gælder i ethvert Fald ikke for Krigsmolest.

Nu vidste Skipperne altsaa, hvad Klokken var slaaet. Om de lagde Fartøjerne ud paa Rheden, ved vi ikke. En Kendsgerning er det imidlertid, at det første, Fjenden gjorde, da han kom til Thisted, var at beslaglægge samtlige herværende Skibe, hvis Tal udgjorde en lille Snes, hvoraf kun tre laa inde med Ladning. Tilsammen blev Skibenes Værdi inkl. Ladning opgjort til godt 20.000 Rdlr., og denne Vurdering var sikkert ikke sat for lavt, da den skulde bruges til eventuelle Erstatningskrav.

Fra Byfoged Schous egen Haand har vi en interessant Beretning om Bortførelsen af Skibene. Bestemmelsen var, at disse i Forening med andre i Limfjorden beslaglagte Skibe skulde sejles vestud af Fjorden med Hamborg som endeligt Maal. Byfoged Schou fortæller om, hvorledes han den 19. Juli af den østrigske Befalingsmand Eliatscheck fik Meddelelse om, at samtlige Skibe nu skulde afgaa til Odde-

sund over Nykøbing, og at han havde at skaffe Mandskab dertil.

Dette var selvfølgelig lettere sagt end gjort. De fleste af Sømændene var afmønstrede og bortrejste, og selv om Skipperne, der havde Interesse i, at deres Fartøjer blev ordentligt behandlede, tilbød at tage med, manglede der alligevel Mandskab til flere af Skibene. Ingen vilde tage med, naar der ikke paa Forhaand kunde ydes Garanti for en snarlig Hjemsendelse.

Da imidlertid den fjendtlige Kommando »truede med at ville gaa ind i Husene og presse, hvem de kunde faa fat i, blev Byfoged Schou klar over, at der maatte gøres noget ekstraordinært, og i største Hast lader han sin Politifuldmægtig »kjøre til Klitmøller for at anmode det derværende Mandskab om at tage med, og hertil var det da ogsaa villigt og indfandt sig i Thisted«.

Sagen skulde nu synes at være bragt i Orden, men den stakkels Byfoged blev hurtigt klogere. Det hvervede Mandskab spillede ham nemlig et slemt Puds, idet »de ved gode Venners Raad maa være kommen paa andre Tanker, thi da de skulde gaa ombord, havde de alle forstukket sig«.

Saa var man altsaa lige vidt igen. Men nu griber den fjendtlige Kommando aktivt ind i Sagen og afsender med Ægtvogne en Patrulje paa 14 Mand til Klitmøller for at presse andre. Herom faar Schou Underretning, og atter maa Politifuldmægtigen til Klitmøller i største Hast »for om muligt at formaa andre derfra til godvilligt at tage med, da det i modsat Fald nu var klart, at Befolkningen i Klitmøller vilde blive udsat for Overlast og Mishandling. Han

kom ogsaa Patruljen i Forkøbet og fik en Del Mandskab samlet, saa at Patruljen ikke kom længere end til Westervandet«.

Samtlige Skibe afgik derefter med østrigsk Besætning paa 2 eller 3 Mand og det fornødne danske Mandskab, men dette sidste kom ikke tilbage til Thisted, hvorimod de fjendtlige Soldater returnerede efter et Par Dages Forløb. Da Byfoged Schou derfor henvendte sig til Pladskommandanten for at kende »Grunden til, at Mandskabet blev holdt tilbage, undskyldte han sig med, saavidt jeg forstod, at den Tropheafdeling, der laa ved Oddesund, ikke hørte under hans Commando, og at Mandskabet formentlig ikke kunde undværes ved Skibene«, og videre fortæller Byfogden, »at da Mandskabet selv henvendte sig til den vagthavende Løjtnant ved Oddesund om at faa Lov til at rejse hjem, blev denne Tilladelse dem nægtet, de blev i et og alt behandlede som Krigsfanger og maatte ikke forlade den Pynt, hvor de laa. Forplejningen var i høj Grad ussel, hvorfor idelige Klager indløb, og nogen Forplejning blev Mandskabet derfor tilstillet herfra«.

Havde man haft Besværligheder med at faa skrabt det nødvendige Mandskab til Skibene sammen og faa disse sendt af Sted, saa var man dog ikke dermed færdig. Nu gjaldt det nemlig om at faa Søfolkene hentet hjem igen. I en samtidig Skrivelse fra Byfoged Schou til Kommunalbestyrelsen hedder det, at »da de ved Oddesund liggende Skibe, som er tagne her, nu skulde være afgaaede til Lemvig, og da de 34 Søfolk, som er pressede til at gaa med, koster ikke saa ringe daglig Udgift for Kommunen, har Kløvborg og Konsul Bendixen erklæret sig villige til

at afgaa til Lemvig for at faa udvirket, at Søfolkene kan komme hjem, hvilket formentlig nok vil kunne lade sig gøre, da det ventes andre sandsynligvis vil kunne faaes i Byen«.

Det var ikke uden Grund, der klagedes over Udgifterne ved denne Affære. Alene i kontant Forskud til Søfolkene havde Kommunen maattet udrede 78 Rdlr., Dagpengene til samme beløb sig til omved 800 Rdlr., og dertil maatte Bystyrelsen indgaa paa, »at de Familier, hvis Mænd var afgaaede med Skibene, i deres Fraværelse erholder udleveret Naturalforplejning efter Skøn afpasset efter Familiernes Størrelse og forsaavidt de trænger til saadan Understøttelse. Da Naturalforplejningen gives ogsaa af Amtet, er denne Maade den billigste, skulde der understøttes af Fattigvæsenet, vilde det gaae alene af Byen«. Det kan vel nok siges, at Kommunalbestyrelsens Medlemmer var deres Opgave voksen!

Imidlertid modtager Kommunalbestyrelsen i Thisted et Brev fra Cancelliraad Møller, Lemvig, der — mod Dækning af sine Udgifter — vilde paatage sig Tilsynet med de i Lemvig Havn henliggende Skibe og sørge for Søfolkenes Hjemsendelse. I et senere Brev meddeler Cancelliraaden, at det udelukkende er efter hans Foranstaltning, »at Føreren af Dampskibet »Fylla«, Capitain Larsen, har taget de i Thisted, Nykøbing og Løgstør hjemmehørende Personer, der havde forrettet Tjeneste ombord paa de her i Havnen liggende Skibe, ombord i Dampskibet »Fylla« for at transportere dem til deres Hjemsteder«.

Man skrev da den 15. August, og der var saaledes forløbet en lille Maaned, siden Skibene forlod Thisted Havn. Nu vendte Søfolkene tilbage til Thisted, de

beslaglagte Skibe blev en Tid senere atter frigivet, og dermed skulde denne Sag vel synes ude af Verden. Det var den ikke, og den fik endda en ret beklagelig Afslutning. Cancelliraad Møller, Lemvig, der havde udfoldet saa store Anstrengelser for at være Søfolkene og Kommunalbestyrelsen behjælpelig, maatte Gang paa Gang rykke Thisted Kommune for sit Tilgodehavende, og af Cancelliraadens sidste Brev forstaar vi tydeligt, at nu er det snart forbi med hans Taalmodighed. Det hedder i Brevet: »Da jeg ikke længere tør indlade mig paa at staa i Forskud for de 33 Rdlr. 5 Mark, jeg ifølge mine Skrivelser har udlagt for Tilsynet med de i Thisted hjemmehørende af Fjenden beslaglagte og en Tid lang i Lemvig Havn henliggende Skibe, maa jeg herved tillade mig at bringe Refusionen af disse 33 Rdlr. 5 Mark i Communalbestyrelsens behagelige Erindring. De lignende Udlæg, jeg har gjort for Nykøbing paa Morsø og Løgstør, har jeg erholdt tilstillede, fra den førstnævnte Kjøbstad straks og uden nogensomhelst Ophold, men fra den sidstnævnte Commune først efter, at jeg igjennem Amtet havde udvirket, at der herfra blev givet Communalbestyrelsen et Paalæg«.

Dette Brev havde den tilsigtede Virkning. Cancelliraaden fik omgaaende sine Penge!

Til de mange Besværligheder, der taarnede sig op for Amtet og den nedsatte Forplejningskommission, fremtraadte pludseligt nye i Form af Krav om Indbetaling til Fjenden af de ordinære Skatter samt Paaligningen af en større Krigsskat. Selv om de fjendtlige Troppers Udskrivning af Naturalier ikke kunde siges at være smaa, var man dog fra den Side stærkt interesseret i at faa presset kontante Penge

ud af det besatte Jylland. Der udgik derfor fra Militær-Guvernemetet i Randers Ordre om, at Jylland var paalignet en Contribution paa 650.000 Thaler prøjsisk Curant, og Thisted Amt skulde for sin Part præstere et Beløb paa 50.360 Thaler eller omsat i dansk Mønt 67.146 Rigsdaler. Af dette Beløb skulde 33.000 Thaler indbetales til Militær-Guvernemetet i Randers den 4. August og Resten en Maaned senere.

Det var en Meddelelse, der nok kunde give Amtets højeste Myndigheder noget at spekulere paa. Ved et Amsraadsmøde i Slutningen af Juli Maaned vedtog man i første Omgang ikke at gøre noget ved Sagen. Men da man i de paafølgende Dage indhentede Oplysninger hos Amtmanden i Aalborg og af disse blev gjort opmærksom paa, at der kunde ventes militære Straffeforanstaltninger, saafremt man ikke efterkom det fremsatte Paabud, maatte der tages ny Stilling til Sagen. Amsraadet holdt derefter Møde den 2. August og vedtog her at paaligne de enkelte Kommuner den affordrede Krigsskat efter Størrelsen af Hartkornet samt at meddele Sogneforstanderskaerne, at Beløbet skulde være indbetalt inden 8 Dage.

Denne enorme Krigsskat blev dog aldrig betalt, thi netop samme Dag, som ovennævnte Møde blev afholdt, blev det ifølge den erklærede Vaabenstilstand bekendt, at Fjenden under den nu herskende Tilstand ikke maatte foretage Contributioner, at den selv skulde bekoste Soldaternes Underhold og ingen Ret havde til at kræve Naturalydelser. Derimod havde Fjenden, som jo havde overtaget hele Jyllands Administration, Ret til at opkræve de almindelige Skatter til Stat, Amt og Kommune, og et Par Gange maatte Prokurator Esmann fra Thisted drage til Aar-

hus for hos den fjendtlige Forvaltning at erlægge de forskellige Skatter, der ikke altid var rettidig indkrævede, men blev tilvejebragt ved Laan. Ved Indbetaling af disse Skatter var det af Fjenden godkendt, at Lønninger til de danske Embedsmænd blev fradraget, og ved Prokurator Esmanns sidste Besøg i Aarhus mødtes denne med Amtmand Rosenkrantz, der her fik sin Løn for et Par Maaneder udbetalt.

Den fjendtlige Besættelse af Thisted og Thy blev heldigvis ikke af længere Varighed. Efter 14 Dages Forløb var Byen den 26. Juli rømmet for fremmed Militær, og Befolkningen aandede lettet op, befriet for det haarde Tryk, der havde hvilet over Eggen i disse to Uger. Men Fjenden var jo ikke dermed ude af Landet, Freden var ikke sluttet — maaske kunde en fjendtlig Besættelse atter finde Sted. Dette skete dog ikke. Det blev de østjydske Købstæder, der i de kommende Maaneder maatte holde for med store Indkvarteringer. Kun i den nærmeste Tid efter, at de fjendtlige Tropper havde forladt Thy, fik man undtagelsesvis Besøg af spredte Afdelinger. Saaledes en enkelt Gang i Sydthy, hvor Fjenden hjemsøgte Ydby og Doverodde for at »proviantere«, ligesom en Afdeling paa 200 prøjsiske Soldater en Dag indfandt sig i Thorup Strand for at beslaglægge et Skib, der var ladet med Smør — og som heldigvis havde forladt Stranden, inden den fjendtlige Afdeling dukkede frem.

Selv om den fjendtlige Invasion som nævnt kun havde strakt sig over 14 Dage, havde Besøget slet ikke været billigt. Fjenden havde været godt om sig. Tilbage stod nu at betale den Gæld, der var stiftet som Følge af de præsterede Leverancer, og udrede Er-

Krigsskade-Erstatninger til de enkelte thylandske
Sogne udbetalt den 20. Maj 1866
i Thisted.

(I Parentes angives de røvede Hestes Antal)

	Rdlr.		Rdlr.
Thisted Landsogn	168	Snedsted (4)	669
Sennels (10)	1870	Nørhaa (3)	508
Hillerslev (10)	1717	Stagstrup (3)	704
Kaastrup Sogn	10	Harring	12
Hunstrup (6)	1030	Skyum (1)	217
Østerild (2)	326	Hørдум	46
Hjardemaal (2)	279	Sønderhaa	20
Ræhr (2)	278	Hørsted	15
Hansted	5	Hassing	20
Vigsø	8	Villerslev (1)	278
Nors (3)	575	Visby	20
Tved	26	Heltborg (5)	866
Ø. Vandet (1)	160	Ørum (2)	420
V. Vandet (4)	694	Vestervig (11)	2194
Vang (4)	615	Agger	12
Tvorup (1)	140	Helligsø	84
Skinnerup	51	Gettrup (2)	467
Tilsted (5)	780	Hurup (2)	415
Skjoldborg (6)	1195	Boddum (1)	346
Kallerup (3)	464	Ydby (4)	1377
Sjørring (11)	1840	Lyngs (3)	405
Thorsted (4)	660	Hvidbjerg (8)	1494
Hundborg (3)	436	Søndbjerg	128
Jannerup (6)	930	Odby (6)	1653

Kun ganske faa Steder i Thy havde der uden for Thisted været Indkvartering af fjendtlige Tropper, saaledes i Ydby, hvor der udbetaltes 263 Rdlr. som Godtgørelse herfor. Størstedelen af de udredede Erstatninger blev ydet for røvede Heste, enkelte Kreaturer og Faar, og omkring et Par Tusinde Rdlr. var for præsterede Kørsler, medens Resten fordelte sig over vidt forskellige Poster som Erstatning for Skade paa Marker og Baade o. lign.

statning for eventuel Krigsskade. Der blev ved den første Udbetaling skelnet stærkt mellem disse to Kategorier, og for Eksempel blev de røvede Heste henregnet til Krigsskade og skulde først betales, naar Loven om Krigsskadeserstatning blev vedtaget.

Men alene de leverede Naturalydelser havde ikke været billige, og Amtet saa sig derfor nødsaget til at bede Regeringen om et Forskud til Dækning af disse Udgifter, da man fattedes kontante Penge, og der blev herefter bevilget 40.000 Rigsdaler til Thisted Amt, og dette Beløb blev den 20. April 1866 udbetalt til rette vedkommende. De 30.000 Rigsdaler faldt i Nykøbing, ikke saa meget fordi Fjendens Styrker her havde være mere talrige end i Thy, men fordi Udskrivningerne paa Stedet havde været større. Til den daglige Forplejning var der medgaaet 7000 Rigsdaler, 300 Stkr. Hornkvæg, som Fjenden havde forsynet sig med, blev erstattet med ca. 17.000 Rigsdaler, 1000 Tdr. Havre med 3000 Rigsdaler, og andre Rekvisitioner beløb sig til et Par Tusinde Rigsdaler.

Ifølge Loven om Krigsskades-Erstatning blev der nedsat Kommissioner til at vurdere den i de forskellige Amter skete Skade, og efter dennes Opførelse og Udbetaling af Beløbene den 26. Maj 1866 blev der ialt tildelt Thisted Amt en Erstatning paa 105.000 Rigsdaler, indbefattet den allerede præsterede Betaling paa 40.000 Rigsdaler. Et ret anseligt Beløb — især naar den korte Besættelsestid tages i Betragtning.

Og dog var Thisted Amt en af de Egne, der slap billigst om ved den allierede Armés Besøg i Jylland i 1864. Andre Steder paa den jyske Halvø, hvor Fjenden holdt til i flere Maaneder, blev det en tryk-

kende og enerverende Tid saavel for de forskellige Myndigheder som for Befolkningen. I Thisted og Thy fik man ret hurtigt den kortvarige Besættelse paa en passende Afstand, og der bredte sig over dette Militærbesøg et interessant Skær, som mange Gamle mindedes som en af de største Begivenheder i deres Liv.

Kilder og Henvisninger:

Foranstaaende Skildring er for Størsteparten tilvejebragt ved en Gennemgang af de originale Dokumenter i Brevpækker, Regnskabspækker og Kopibøger i Thisted Amtsraads Arkiv og Thisted Bys Arkiv. Arkivalierne strækker sig over mere end 2 Aar, saa det vil være umuligt at bringe en Fortegnelse over disse. For den Imødekommenhed, hvormed de ovennævnte Institutioner tillod en Gennemgang af Arkiverne, bringer jeg min bedste Tak. Ligesom jeg ogsaa bringer Hr. Overlærer Marius Jørgensen en Tak for velvillig Assistance ved Oversættelse af de paa Tysk affattede Dokumenter.

H. E. P.

En stridbar Menighed.

Af Forstander F. ELLE JENSEN

I AARENE 1743—72 var der to Præster i Ljørslev-Ørding Pastorat paa Mors. De var meget forskellige i Anskuelser og Meninger, men i een Henseende var der Lighed mellem dem; de naaede nemlig begge at komme i en voldsom Strid med deres Sognebørn, og da denne fra Bøndernes Side førtes med en ikke helt almindelig Udholdenhed og Uforsonlighed, og da den varede en hel Menneskealder, turde det maa-ske have sin Interesse at dvæle lidt ved den, saa meget mere som den viser Karaktertræk hos Almuen, der ikke stemmer helt overens med den i alt Fald tidligere saa udbredte Tale om Stavnsbaandstidens fortrykte Bonde.

Peder Radich var en Skippersøn fra Nysted, og selv havde han i de unge Aar været til Søs, men kom siden i Nykøbing F. Latinskole og blev Student 1731. I de følgende Aar var han Huslærer i København, netop da Striden mellem Pietisterne og de ortodokse var paa sit Højdepunkt, og det er lidet tænkeligt, at han ikke skulde have modtaget stærke Indtryk heraf. Efter 1737 at være blevet Kandidat, fik han atter Plads som Huslærer, denne Gang i Norge nær Drammen, hvor der just gjorde sig en yderliggaaende separatistisk Bevægelse gæl-

dende (Zioniterne), som med sine voldsomme Udfald mod den døde Statskirke, dens Præster og Ceremonier, vandt adskillig Tilslutning. Saa vidt man kan skønne, kom ogsaa Radich under dens Paavirkning, om end han ikke helt lod sig bjergtage af den, og det er sandsynligt, at den Kamp, han siden førte mod al udvortes Kristelighed, for en stor Del lader sig føre tilbage til hans Ophold i Norge.

Ialt Fald viste han sig, da han 1743 kom til Ljørslev, som en udpræget Vækkelsesprædikant, der med haarde Ord drog til Felts mod sine Sognebørns aandelige Ligegyldighed. Sine bedste Venner havde han foruden i sine pietistiske Embedsbrødre paa Mors navnlig i Klim hos Præsterne Langgaard og Krogstrup, hvis halvt herrnhutiske, halvt pietistiske Kristendomsopfattelse han fuldt ud delte¹).

Det varede ikke længe, før han med sin udfordrende og aggressive Forkyndelse kom i et meget spændt Forhold til sine Menigheder, der ikke var vante til at høre saa stærke Udtalelser fra Prædikestolen («Ve dig, Ljørslev, ve dig Ørding!». Man forstaar, at Ejerinden af Højris, Fru Speckhahn, foretrak at gaa i Kirke hos Hr. Holm i Vejerslev, der ganske vist ogsaa var Pietist, men af en mere moderat Støbning. Bønderne fattede heller ikke Radichs herrnhutisk klingende Udtryk om den blodige Brudgom, Lammets Vunde, den velsignede Vunde o. a., og Følgen blev, at de allerede 1744 under en Visitsats klagede til Provst Brøckner fra Karby og spurgte, om de skulde antage en ny Tro og fornægte den, de var oplært i. Provstens Mæglingsforsøg hjalp lidet, thi nogle Maaneder efter indsendte 18 Sognemænd »paa egenes og fleres Vegne« en Besvæ-

ring over deres Præst til Biskop Broder Brorson i Aalborg.

Det hedder heri, at de nye og uhørte Lærdomme har forvirret dem i deres Saligheds Sag, saa de nu ikke ved, hvad der er Sandhed; de har voldt Splid i Hjemmene, og Tjenestefolk skyr Sognene, saa de ikke kan faa Arbejdskraft. Radich har sagt, at de ingen Nytte har af deres Daab, Altergang og Kirkegang; de har ingen Tro, men de kan faa Aanden og blive som han, om de vil falde ned i Støvet; de gude-lige Bøger er til ingen Gavn og bør brændes. Deres Forfædre er i Helvede, og der kommer de selv, og naar de om en afdød siger: »Den salig Mand«, svarer han: »Sig hellere den salig Djævel«. Selv mener han, at han kan se paa Folk, om de er onde eller gode.

Biskoppen forlangte øjeblikkelig Radichs Erklæring over disse Klagepunkter, og Præsten svarede i en meget lang Skrivelse, medunderskrevet af 9 Bønder — Tilhængere, han havde vundet — ,at Folk vilde begynde med Helliggørelsen, men dette er et galt Udgangspunkt, og at han kun vil forkynde det eneste Evangelium om Lammets Blod, saa længe han kan røre Tungen; var det en Engel, som forkyndte andet, være han en Forbandelse! Sakramenter og Kirkegang hjælper ikke dem, der lever i deres Synd, og det er ikke nok at opremse Trosartiklerne, Træet skal kendes paa sin Frugt. Iøvrigt havde man misforstaaet ham i meget; muligt har han dog dømt deres Forfædre til Helvede, og skulde alle prises salige, kunde man lige saa godt sige »Salig Judas« og »Salig Kain«. Han forkaster ikke alle Bønne-bøger, f. Eks. ikke Arnds »Paradisets Urtegaard«²⁾,

men den sande troende behøver dem ikke. Det er ham en Pine at kaste Perler for Svin ved den vane-mæssige Altergang, men man forstaar ikke hans Tale undtagen nogle, der har faaet Velsignelse af den, deriblandt ogsaa Folk fra andre Sogne.

Biskoppen billigede ikke alt i Radichs Erklæring, men han sendte dog Menighederne et langt Hyrdebrev («Elskelige og med Jesu dyre Blod dyre egenkøbte Sjæle»), hvori han prøvede at forklare, at Præstens Ord kun var rettet mod dem, der brød deres Daabs Pagt. Denne Skrivelse oplæste Provsten ved et Menighedsmøde, og Bønderne slog sig foreløbig til Taals med Brorsons Forklaring, skønt de mente, at Radich ikke prædikede i Overensstemmelse med sin Erklæring; de havde, sagde de, intet imod, at han revsede Synden, men de ønskede en anden Tone i hans Forkyndelse. Et skrøbeligt Forlig blev saaledes opnaaet, og Præsten lovede med Guds Hjælp at leve i en god Forstaaelse med sine Sognebørn, og de paa deres Side tilsagde ham Kærlighed og Lydighed, om han lærte i Hyrdebrevets Aand. For en Sikkerheds Skyld udbad de sig en Kopi af dette!

Forliget holdt ikke, og Bønderne klagede igen over, at Præsten blev ved som før, hvortil de føjede, at han ændrede i Kirkebønnen og ikke oplæste de kongelige Forordninger fra Prædikestolen. Radich kunde dog her saa nogenlunde klare for sig, saa der ikke skete ham noget, men at alt alligevel ikke gagnar, som det skulde, fremgaar af Brorsons Visitatsindberetning til Kirkekollegiet i København 1746³), thi det hedder heri, at om end Radich var en god Mand, var hans herrnhutiske Talemaader tildels uforstaaelige for Biskoppen selv.

Stemningen vedblev at være ophidset, og det vakte bl. a. megen Uvilje, at Radich vedligeholdte saa nær en Forbindelse med Præsterne i Klim, og der er heller ingen Tvivl om, at man gensidig har opmuntret hinanden. Brorson paaskønnede nok Radichs Nidkærhed, men han advarede ham samtidig mod ved Haardhed at forskertse Befolkningens Tillid, saa meget mere som Præsten maatte indrømme, at han ofte forløb sig i Hidsighed, især naar Folk tegnede sig til Alters. Oppositionen mod ham blev derfor ogsaa stadig alt stærkere, og de vakte, hvis Tal en herrnhutisk Emisær 1746 anslog til over 20, chikaneredes paa enhver Vis, »ogsaa med Puf og Slag«. Bønderne lod deres Børn gaa til Præst i andre Sogne, og for at beskære Radichs Indtægter gav de Afkald paa Ligtale ved Begravelser. At der i saa Fald heller ikke maatte ringes og synges, satte de sig ganske ud over; Herskabet paa Højris støttede dem og tillod dem alligevel at bruge Klokken, og fra et andet Sogn indkaldte de en Bonde til at lede Sangen og gaa foran Kisten.

Kirkekollegiet var imidlertid blevet underrettet om Striden, bl. a. gennem en Besværing direkte til Kongen fra Bønderne, der ogsaa var opirrede over, at deres Præst efter deres Formening anvendte en betinget Absolution ved Skriftemaal, og det paalagde nu Brorson at tage Affære. Man forlangte Klagerne indsendt til København, og Biskoppen fik Paabud om baade at paatale Præstens uforsonlige Talemaader og at afæske ham en Erklæring om hans Stilling til Luthers Katekismus. Radichs Svar gik ud paa, at han af Lydighed anvendte Pontoppidans Forklaring, skønt den ikke var helt tilfredsstillende,

saaledes blev dens Omtale af Korstegn og andre Ceremonier let til en Sovepude. Noget nyt Forlig med Bønderne blev der ikke, Provstens Forslag om desangaaende at sende en Deputation til Aalborg afviste de under Henvisning til, at de ikke kunde forsømme deres Markarbejde, og at de først maatte have forhandlet med deres Herskab, og de vedblev med deres Beskyldninger mod deres Præst, nu ogsaa for at afholde natlige Forsamlinger. De nægtede at slutte Fred med ham, med mindre han vilde love at være som sine Formænd; en Voldgift forkastede de, og allerhelst vilde de helt af med ham.

Et nyt Møde forløb lige saa resultatløst, men Biskoppen holdt dog stadig Haanden over sin nidkære Præst og gjorde sig al Umage for at hidføre en Afspænding ved paa den ene Side at forsikre Bønderne, at de misforstod Radich og paa den anden at bearbejde denne til at love større Besindighed og Maadehold. Brorsons ufortrødne Anstrengelser bar tilsidst deres Frugt, hvad vel ogsaa skyldtes, at Holm i Vejerslev, Radichs nære Ven, støttede Biskoppen i hans Bestræbelser for at faa Præsten til at bøje sig. Uden Betydning har det sikkert heller ikke været, at Langgaard og Krogstrup i Klim netop paa denne Tid blev trætte af Kampen og nedlagde deres Embeder (1748). Radich lovede sin Biskop at holde sig til Katekismens Ord, men kunde dog samtidig ikke lade være at fortælle om Bøndernes Opførsel, da de leverede Tiende; de var da misfornøjede med Traktementet, de fik, bandede og sagde: »Hvis vi var Herrnhuter, fik vi nok mere at spise«, hvortil han havde svaret: »Hvis I var rigtige Herrnhuter, ønskede I ikke saa meget Brændevin«.

Der blev nu Ro i nogen Tid, men Radich skrev dog til Biskoppen, at Satan stadig havde sit Ukrudt til at ophidse Folk, »thi den Morderslægt undlader ikke at gaa omkring med Løgn og Mord«, og han kunde trods Klager til Herskabet og Provsten ikke faa sin fordrukne Degn i Ørding afsat. (»Bort med Jesum, giv os Barrabas fri!«).

Det blev om denne Sag, den næste Strid stod. 1752 indvilgede Degnen endelig i at begære en Medhjælper til at læse med Børnene og synges i Kirken, men da Radich dertil vilde have en af sine Tilhængere i Ørding, modsatte baade Provst og Herskab sig dette, og Enden blev, at en Søn af Kapellan Agerholm i Vraa fik Stillingen. 1760 blev han Degnens Eftermand⁴).

Alligevel lader det til, at Radich nu var blevet en hel Del mere forsigtig, og med den nye Ejer af Højris, Etatsraad Hauch⁵), stod han paa bedste Fod. Betegnende er det ogsaa, at en herrnhutisk Emisær, der i disse Aar gæstede Mors, ikke kom til Ljørslev, fordi han havde hørt, at Præsten var blevet ængstelig, et Vidnesbyrd om det Indtryk, Bøndernes haardnakkede Opposition trods alt havde gjort paa ham. Ved sin Visitats 1755 var Brorson nu ogsaa særdeles tilfreds med Forholdene; de fleste, skriver han, lever et ulasteligt Liv, og der er i begge Sogne 40 vakte, som er bekymret for deres Salighed; Ungdommen er god, og Jens Agerholm underviser opbyggeligt. 1759 omtales Menigheden som et Eksempel paa Skikkelighed.

Det var ikke sært, at Radich ofte under Striden med sine Sognebørn havde ønsket at komme bort fra de pinagtige Forhold paa Stedet og faa et andet Em-

bede, men først 1760 lykkedes det ham at blive kaldet til Sognepræst for Snesere paa Sjælland, varmt anbefalet af sin Biskop, der altid havde holdt Haanden over ham og nu karakteriserede ham som et brændende Lys, som havde været til stor Velsignelse for sin Menighed. »Herren har betroet ham et godt Pund og givet ham en god Drift til at sætte samme paa Rente«.

Det var Bønderne, som havde sejret, for saa vidt som det lykkedes dem at gøre Forholdene saa uudholdelige for Radich, at han bestemte sig til at fortrække. En Del Venner havde han dog faaet, vist mest i Ørding, men Røret, han havde vakt, har utvivlsomt været præget af adskillig aandelig Usundhed; det er saaledes ikke usandsynligt, at Jens Storgaards og Else Terkildsdatters Sværmeri har haft sin Rod i det⁶). Men voldsomt opblussende Vækkelser, der baseres paa en enkelt Mands Personlighed, staar let i Fare for atter hastigt at sygne hen, naar Lederen er borte, og saadan synes det ogsaa at være gaaet i Ljørslev-Ørding. Højris Gods' Skifteprotokol 1764—89 nævner kun faa gudelige Bøger fra de to Sogne, hvad man dog kunde have ventet, om Bevægelsen ret havde haft Tag i Folk, og i samme Retning peger det, at en herrnhutisk Emisær, som først i det 19. Aarhundrede gæstede Mors, slet ikke omtaler de to Sogne i sin Beretning.

Men havde der været Uro i Radichs Tid, blev det ikke bedre under hans Eftermand, *Laur. Chr. Adler*. Adler var født i København 1716 og blev 1737 Student fra Aalborg, hvor hans Moder da boede. 1745 tog han Embedseksamen og levede derefter delvis af at undervise, ligesom han nogle Aar var Kopist i

Kancelliet. Om hans kirkelige Anskuelse vides intet. men han maa formodentlig have faaet et godt Skudsmaal af sine overordnede, siden Biskop Brorson ved hans Udnævnelse til Præst sendte ham en hjertelig Velkomstskrivelse.

Men de gode Tanker, Brorson nærede om ham, blev, som det følgende vil vise, snart sat paa en haard Prøve. De opbevarede Aktstykker gør det ganske vist ikke muligt i Enkeltheder at følge Begivenhedernes Gang, men de giver dog saa megen Oplysning om, hvad der var i Vejen, at man i det store og hele kan danne sig en Mening om det, der gav Anledning til, at ogsaa denne Præst kom i en uforligelig Modsætning til sine Sognebørn. En Hovedaarsag har utvivlsomt hans alt for store Selvtillid og hans lige saa store Uligevægtighed været, og da Bønderne ikke var vante til at bøje sig for deres Præst, men meget mere til at sætte haardt mod haardt, ikke mindst naar de troede at have Medhold hos Herskabet, maatte det naturligvis gaa galt.

Allerede 1762 var der Tale om at nedsætte en Provsteret over Adler, fordi han havde nægtet en Kvinde Skudsmaal paa et af Etatsraad Hauch udfærdiget Pas, hvilket var ulovligt. Brorson var meget fortørnet herover og skrev til Provsten, at Adler egentlig burde bøde de samme 30 Rdl., som det kostede at give et Skudsmaal uden Pas. Bønderne havde ogsaa klaget over ham, dels for hans lange og for dem anstødelige Prædikener, dels over hans ukærlige Optræden ved forskellige Lejligheder, f. Eks. ved uden eller af private Grunde at afholde Folk fra Nadveren; blandt de bortviste var en Ledefoged paa Højris og en Mand, som han mente skyldte

ham 2 Skp. Rug. Biskoppen saa dog helst Sagen afgjort i Mindelighed, og da Hauch indvilgede heri, og Adler lovede Bod og Bedring, lod han ham slippe med en Bøde paa 5 Rdl. til fattige Præsteenker. Men derhos fik han en meget skarp Irettesættelse af sin foresatte, der bl. a. foreholdt ham, at han som kristen maatte prøve sig selv i alle Ting og omgaas andre forsigtigt og kærligt. Desuden raadede han ham fra at prædike for længe; 1 Time var nok, naar det kun var godt.

Men iøvrigt anerkendte Brorson Adlers gode Vilje til at udrette noget i sit Embede, og da han 1765 havde visiteret hos ham, takkede han ham bagefter for hans Flid med Ungdommen — samtidig med, at han paatalte hans Efterladenhed med at indsendte Af- og Tilgangslistor og formanede ham til en besindig Optræden i Menigheden. Og han advarede ham atter mod de lange Prædikener. For lange var de nemlig i høj Grad, de kunde vare op mod 2 Timer, utvivlsomt jævnlige spækket med kraftige Udtalelser baade om Meninger og Mennesker, og Adler var ikke til Sinds at afkorte dem. Tilsidst maatte derfor Biskoppen gribe til kraftigere Forholdsregler, og Degnen fik Befaling til om Søndagen at anbringe et Timeglas paa Prædikestolen, saa Præsten kunde slutte med Glasset, i modsat Fald maatte han hver Gang bøde 1 Rdl., som Medhjælperne saa skulde afkræve ham og levere til Degnen, der bagefter gennem Provsten havde at indsende Pengene til Aalborg.

Men i Sommeren 1766 klagede Bønderne igen over Adlers Optræden i og udenfor Kirken. I Kordøren skulde han f. Eks. have sagt, at skønt han egentlig

havde Ret fra Herren til at afvise »I fordømte og onde Mennesker« fra Nadveren,, maatte han nu tilstede, at »Hunde, Katte, Ræve og Svin river det helligste til sig«, men de fik ingen Forladelse, hvor tidt de saa gik til Skrifte, da de ikke vilde lade sig overbevise om deres Synd. Sine Uvenner holdt han fra Altergang, og da det var lykkedes en Mand, der var afvist, alligevel at komme med, sagde han, at »en Djævels Krop« havde sneget sig til Sakramentet, og siden havde han ret vist sit Djævels Hjerte, og at han aad og drak sig selv Døden og Fordømmelsen til. »Ja, ja, lad ham gaa, det Djævels Lem med Dommen over sig; lad ham kun se, om Djævelen kan hjælpe ham noget!«

Der var ogsaa andre Anklagepunkter, saaledes at han havde bortvist en Dreng fra Konfirmation, og at han havde udtalt respektløse Ord i Anledning af en kgl. Ordre om Aflevering af en udstationeret Dragonhest.

Adler maatte møde for Retten i Nykøbing, ligesom Bønderne tilsagdes for at afgive Forklaringer, som derefter af Hauch indsendtes til Biskoppen. Hauch erklærede, at han selv var en Præstevener, men den utrolige Taalmodighed, han i sit Forhold til Adler havde vist denne, havde intet frugtet, men snarere forværret end forbedret ham.

Adler indsaa nu, at hans Sag stod slet, og han klagede sig i sin Nød til Brorson, overfor hvem han tilbød Forlig med Bønderne, saa Provsteret kunde undgaas. Biskoppen svarede diplomatisk, at han i alt Fald havde været uforsigtig, men han maatte først se Tingsvidnerne, som endnu ikke var indgaaet, før han kunde tage Stilling til Sagen.

Derefter blev Adler indkaldt til Aalborg, hvor Brorson da havde en alvorlig Samtale med ham, men han fik saa gode Indtryk af Præstens Løfter, at han nu havde de bedste Forhaabninger om, at det skulde lykkes at naa et godt Enderesultat. Hvad Samtalen har drejet sig om, fremgaar af et Brev fra Adler Dagen efter, antagelig før hans Afrejse fra Byen, til Biskoppen, hvori han lover, at nu skal der ikke blive Anledning til at tale ilde om hans Prædikener, saa snart han har faaet et Timeglas, og de skal ikke vare et Minut over en Time. Dog mener han, han har kaldt Synden med sit rette Navn, hvad ingen kristen bør fortryde paa. Sin Menighed vil han fremtidig omgaas med Forligelighed, og i det hele vil han i alle Ting se hen til den usynlige, hvis hellige Ord med Guds Hjælp »skal være mine Raadsmænd, som David siger, til min sidste salige Ende«.

Adlers Ord blev naadigt optaget af Biskoppen, som paa sin Side erklærede, at om han vilde holde sit Løfte, skulde han være ham en kær Broder. Men han formanede ham samtidig til at vaage og bede for ikke at falde i Fristelse, og han raadede ham til at faa Sagen bilagt i Tide, thi en Provsteret er en kristen Præst uanstændig. Ligeledes bad Brorson Hauch om at gyde Olie paa Vandene i Ljørslev, da han havde hørt, at Bønderne havde lavet Optøjer i Præstegaarden, og fra Radichs Tid vidste, at Menigheden »var urolig som Bier, naar de sværmer«.

Antagelig er det paa en eller anden Maade kommet til Forlig, men hvor lidt det betød, fremgaar af, at et Par Aar efter var Krigen atter i fuld Gang, og Bønderne fik Prokurator Knud Hee i Nykøbing ⁷⁾ til at opsætte en Klage over Præsten, og det ses af en Skri-

velse fra Adler, at Beboerne i hans Fraværelse har ladet ham udpante, og at de vilde sælge det Tøj, de havde borttaget, om det ikke blev indløst i Løbet af nogle Dage, og at han af Byfogden er blevet idømt en mindre Mulkt.

For at besværgе den gærende Uro fandt Adler da paa at lade sine to Medhjælpere i Ljørslev — hvor Forbitrelsen var størst — gaa rundt til hvert Hjem i Sognet med en Skrivelse til »min elskelige kære Menighed, samtlige mine kære Børn og Tilhørere i Kristo«. Indholdet var en Opfordring til dem, saa mange, som var forstandige og retsindige blandt dem, om at udtale sig for de to Mænd, som var sande, trofaste og redelige Mennesker, og som kendte hans »uskyldige og enfoldige Maade« at omgaaes paa fra først til sidst. Bønderne havde uden Billighed klaget over ham til den verdslige Ret, men det var Knud Hee, som stod bag det hele, skønt han ingen Bemyndigelse havde fra Øvrigheden. Skulde det derfor ske, at de blev stævnet, var det deres Pligt at sige Sandheden. »Gid de maa afskæres, som gør eder urolige og ustadige^{s)}, ønsker Paulus for sine Tilhørere, de Galater⁹⁾, det samme jeg ønsker og for eders Skyld og befaler eder Guds Naade og forbliver i Aarvaagenhed og Forbønner for eder alle. Eders tro Sjælesørger og tjenstberedvilligste i Herren C. A.«

Medhjælperne skulde saa spørge Folk, om de havde noget at klage over, og dertil svarede næsten alle nej, de havde slet intet at sige Præsten paa, men ønskede ham Guds Naade ligesom dem selv! Og at dette forholdt sig saaledes, bekræftede Medhjælperne med deres Underskrift.

Dette Aktstykke, der, skrevet med Adlers Haand, nu ligger i Bispearkivet, har iøvrigt sin folkepsykologiske Interesse, for saa vidt som det viser, at Bønderne ikke enkeltvis, men kun i Flok og Følge vovede sig til Angreb paa Præsten. Paa den anden Side er de utvivlsomt blevet overrumplet af hans uventede Fremstød, og derfor lykkedes det da ogsaa hurtigt deres Førere igen at samle dem til Aktion.

Resultatet blev Nedsættelse af en Provsteret (1769), i hvilken Anledning Adler takker Stiftsøvrigheden, fordi derved — Herren være prisat — Knud Hee og de andre er blevet sat til Side. Nu frygter han ikke for Udfaldet, hvis han blot ikke paavirker Rettens Medlemmer. Samtidig fortæller han, at Føreren for hans Fjender i Sognet, Lars Jørgensen, der er en striks, studsig og ufornuftig Mand, har faaet Guds Trusel og Straf over sig i de to sidste Søndages (25. og 26. S. e. Tr.) Tekster med deres Tale om Ødelæggelsens Vederstyggelighed og Advarsel mod at forfølge uskyldige og forandre Guds Ord¹⁰), thi hans Hus er brændt; dog vil ingen forstaa, at det var Guds Hævn, saa de forhæder sig i Stedet for at give Gud Æren.

Hvad Provsteretssagen ellers har drejet sig om, er noget uklart, da den gejstlige Justitsprotokol for disse Aar er bortkommet; det ses dog, at man har beskyldt Adler for at kræve for meget i Tiende, men der har sagtens været adskilligt andet i Vejen. Aktor var Hr. Lund i Assels, men Bønderne troede, han holdt med sin Kollega, og nægtede derfor pure at give ham de Oplysninger, han ønskede. Han foreslog Forlig, fordi han mente, Processen vilde gaa Adler imod, men denne nægtede foreløbig at gaa med her til. Stemningen var i det hele temmelig ophidset paa

begge Sider, og Bønderne chikanerede deres Præst, naar de kunde; de nægtede at gøre ham nogen Tjeneste og afkortede hans Offer med 2 Sk., delvis maa-ske nok, fordi de, som Degnen mente, troede at have »en stor Mand« (Major Winding paa Højris) paa deres Side.

Een var der dog, der støttede Præsten, nemlig hans Degn, Jens Agerholm. Ganske vist var heller ikke han blind for Adlers mindre heldige Egenskaber, men paa den anden Side havde han Medynk med ham og søgte derfor at hjælpe ham for Retten. Det var da ogsaa ham, som her i Haab om at hidføre en Afspænding paa sin foresattes Vegne gik med til en Overenskomst med 4 Klagere, hvorved de mod en aarlig Afgift paa 4 Mk. fik eftergivet deres Præstetiende, Nannest, Smaaredsel, Vin- og Brødpenge — en Ordning Præsten modstræbende billigede. Men Følgen var, at de andre Bønder nu ogsaa stillede deres Krav, og man var derfor alligevel ikke naaet til nogen Fredsslutning, og forøvrigt nægtede Myn-dighederne, da det kom til Stykket, at godkende Overenskomsten, men forlangte en retslig Afgørelse.

Uroen i Sognet vedvarede derfor stadig, Bønderne forulempede Adlers Tjenestefolk og søgte at sætte dem op mod deres Husbond, mens han paa sin Side udskældte dem fra Prædikestolen, idet han mente, de kun blev modigere ved at føjes. »Klapper du Bonden, saa napper han dig, napper du Bonden, saa klapper han dig«, forklarede han sin Biskop.

Særlig forbitret var han paa Major Winding, og da hans Ridefoged, Møller, var til Stede ved Indbetaling af Tiendepengene, kom han i Slagsmaal med ham, fordi han troede, han ophidsede Bønderne. Møller stævnedes ham derefter for Retten, og til Gen-

gæld nægtede Adler ham Nadveren. Til Provsten skrev han, at han ikke havde Tid til at høre paa Møllers Komediespil for Dommeren, men han vilde nok pardonere ham, om han lovede at omvende sig og at opføre sig saadan, som det anstaar sig for et ungt Menneske i Menigheden, i Stedet for at ophidse Bønderne, og han maatte, som den Tjener han var, vise Præsten den skyldige Respekt.

Tilsyneladende blev Parterne forliget, men om Søndagen sagde Adler i Kirken, at han ingen tog til Alters, før de havde bekendt deres Forbrydelser for ham, og da Møller troede, der sigtedes til ham, sagde han efter Gudstjenesten, at han og Præsten nu var blevet enige, og at han intet havde mod ham at sige. Men dette benægtede Adler og udbrød: »Du har forset dig mod mig!«, hvorpaa han fo'r ud af Kirken. Ved næste Gudstjeneste var Møller til Alters, men da Adler fik at vide, at han havde søgt Tilladelse til at kommunikere andetsteds, afviste han ham atter.

At disse Tilstande, der ikke bedredes ved, at Provsteretten trak ud, i det lange Løb var aldeles uholdbare, er klart. Adler var, siger han selv, ved at fortvivle over Bøndernes selvretfærdige Svar i Skriftestolen, og til sidst blev hele Situationen ham saa broget, at han, der allerede før havde slaaet paa at tage en Kapellan eller søge bort, frasagde sig sit Kald (27. Juli 1772). Han motiverede det med, at han i 11 samfulde Aar havde lidt megen Fortræd hos dette urolige Folk, der var ophidset mod ham, som det havde været det mod hans Formand; desuden betog man ham Løn for hans redelige Arbejde, berøvede ham hans Indkomster, overfaldt ham paa Kirkevejen, dræbte hans Dyr, opirrede hans Hjorddreng imod ham, forførte hans Folk og meget andet. Nu

kunde han ikke længere holde ud i denne Elendighed og saa derfor ingen anden Udvej end i Guds Navn med Suk og Graad at kvittere sit fattige Embede.

Brorson blev meget bestyrtet over Adlers Skridt; han mente, det var utilstedeligt, saa længe Retten sad, men han befalede dog Provsten, hvis Præsten holdt fast ved sin Beslutning, at lade Embedet passe paa hans Bekostning, til hans Efterfølger blev udnævnt. At han trods alt havde noget tilovers for Adler, ses af, at han samtidig udtalte sin Utilfredshed med Bønderne, hvis det virkelig passede, at de nægtede Præsten hans Indkomster.

Men Adler stod fast paa sit, og 3 Uger efter holdt han sin Afskedsprædiken — med hvilke Ord berettes ikke. Til hans Eftermand udnævntes kort efter *Christoffer Wefling*, hidtil uordineret Medhjælper ved Helliggeist i København, men han fik ingen god Modtagelse af sin Formand, som jo skulde huse ham i Naadensaaret, og efter 6 Dages Ophold hos og Kævl med ham maatte han flytte til Højris. Biskoppen resolverede i den Anledning, at Adler skulde betale ham 1 Rdl. om Ugen og refundere hans Udgifter til Sognekørsel, men det vilde Adler ikke gaa ind paa. Til Degnen sagde han først, at han skulde tænke over Sagen, og derefter, da denne bad om klarere Besked, at han skulde holde Kæft, hvorefter han under mange Skældsord viste ham Døren. Den følgende Dag laaste han sig inde, og da Agerholm mærkede, han var meget urolig, gik han ikke ind til ham, men udenfor hørte han ham skælde ud over Brorson og sige, at han skulde være Djævelen og ikke Biskop. Det kneb ogsaa Adler at gøre Rede for Skolekassens Indhold. Af de i Aarets Løb indbetalte 11 Rdl. kunde han kun gøre Regnskab for 5, og Degnen

havde adskilligt tilgode fra den. Hvorledes denne Sag blev klaret, kan jeg ikke oplyse.

Efter sin Afsked flyttede Adler, der var ugift, til Aalborg, og her døde han 1792. Han har sikkert næppe været helt normal, ialt Fald sygeligt optaget af sine egne Forhold, men uden Selvforstaaelse og Selvkontrol, og Følgen maatte derfor, hans gode Evner og vist egentlig redelige Vilje til Trods, blive den Række Forfølgelser over for alle, som endte med at drive ham bort fra hans Embede.

Om Eftermandens, Weflings, Forhold til de to Menigheder forlyder der intet. Formentlig har det dog været fredeligt, thi 1792, samme Aar han døde, skænkede han 50 Rdl. til de fattige paa Stedet.

Tildragelserne i Ljørslev-Ørding 1743—72 viser, at den gamle Tale om Bondestandens aandelige Forkuelse i Tiden før de store Landboreformer maa mødes med i alt Fald noget Forbehold. Hvad vi her ser, er nemlig en Befolkning, der saa vist ikke har lidt af Mindreværdsfølelse, men som med stor Udholdenhed og Haardnakkethed har staaet fast paa det, den ansaa for ret, og med alle Midler søgt at føre sin Sag frem til Sejr. Dette er saa meget mere bemærkelsesværdigt, som Gejstligheden netop i det 18. Aarhundrede var blevet langt mere selvfulende end tidligere, idet Præsterne nu var kommet til at lægge stærkere Vægt paa deres Egenskab af kongelig Embedsmænd og som saadanne gjorde Krav paa deres Sognebørns Lydighed og Respekt. Lad være, at Bønderne regnede med at have Herskabet paa deres Side, alligevel var det mod deres lovlige Øvrighed, de rejste sig, og at de i Striden ikke var bange for at gaa hensynsløst frem og ikke lod det blive ved Klager alene, er vist i det foregaaende. Og Kampen

blev — helt i Fællesskabets Aand — ført i sluttet Falanks. Radichs vakte Venner har naturligvis ikke været med, men ellers faar man Indtryk af, at alle, mer eller mindre godvilligt, deltog i Aktionerne, ledet af enkelte Førere, der forstod at samle deres Bysbørn og drive dem frem til Handling. Stærkest har Modstanden mod Præsterne vistnok været i Hovedsognet — men dér boede de jo ogsaa!

De ovenfor skildrede Begivenheder er da af en noget anden Karakter end de Rivninger, oftest af økonomisk Art, som ogsaa andetsteds kunde opstaa mellem Præst og Menighed, og som i Reglen endte med Bøndernes Nederlag. Her har det lige saa meget været Præstens Person, man bekæmpede, og skønt de kirkelige Myndigheder gjorde, hvad de kunde, var det dem ikke muligt at stifte nogen varig Fred og at faa Befolkningen til for Alvor at bøje sig. Følgen blev da ogsaa, at det var den, der tilsidst gik af med Sejren, for saa vidt som begge Præster, trætte af den idelige og uovervindelige Modstand, de vedblev at møde, gav op og forlod Eggen. De formaaede ikke at hævde sig overfor Bøndernes fast sammentømrede Fylking.

Aktstykker til ovenstaaende Afhandling findes i Aalborg Bispearkiv, Pk. 116 og 118 (Landsark., Viborg). ¹⁾ Om Klimpræsterne se Hist. Aarbg. f. Thisted Amt for 1906. ²⁾ Generalsuperintendent i Celle († 1618), anset Forfatter af Opbyggelsesbøger. ³⁾ Biskoppernes Visitatsrelationer til Kirkekollegiet (Rigsark.). ⁴⁾ Jens Agerholm, Degn for L.-Ø. 1760—90. ⁵⁾ Efter Speckhahns Død 1754 ejedes Højris af Etatsraad Hauch, der 1769 solgte Godset til Major Winding. ⁶⁾ Hist. Aarbg. f. Thisted Amt 1944, S. 118 ff. ⁷⁾ Kirkeh. Saml. 5—I—292. ⁸⁾ Knud Hee († 1774), tidl. Degn i Søndbjerg, praktiserede som Sagfører i Dueholm, Vestervig Kloster og Ørum Amter. ⁹⁾ Gal. 5,15. ¹⁰⁾ Mt. 24,15—24 og 1. Thes. 5,12—22.

Fejden mellem Lindal, Skack og Eyber

Ved KR. FUGLSANG

I HISTORISK AARBOG for 1946 er der under Sagn fra Thy fortalt et Par Smaating fra Ørum. Efter at have læst disse har jeg faaet Lyst til at supplere dem.

Eyberslægten ejede Ørum i ca. hundrede Aar. Den sidste af Slægten, Chr. Eyber, var Jurist og uden Interesse for Landbrug, hvorfor han i 1903 solgte Gaarden og fik en Stilling som Bogholder paa Rigshospitalet.

Hver Sommer i en lang Aarrække besøgte han Ørum. Han vilde da gerne tale om gamle Dage, men kunde ikke anerkende Rigtigheden af Folkesnakken om hans Bedstefader, Frederik Vilhelm Eyber, der altid i Omtale blev kaldt den gamle Tysker.

Paa Ørum havde vi en gammel Daglejer: Anders Jensen. Han kom til Ørum som Dreng og blev der med en kort Afbrydelse til midt i Tyverne, da han var ca. 84 Aar. Anders kunde fortælle morsomt om gamle Dage — særlig om alle Eyberne, til hvem han havde Førstehaandskendskab, selv om Fr. V. Eyber døde 1857.

Efter at jeg fra Chr. Eyber havde modtaget den vedføjede Redegørelse fra »den gamle Tysker« om de Slag Lindal fik, forelagde jeg den for Anders, der aldeles ikke kunde godkende den. Den passede ikke med Folkesnakken. Nej. Det var en helt anden Historie.

Den gamle Tysker skulde være rømmet herop med en Regimentskasse, hvis Indhold satte ham istand til at købe en fra Vestervig Kloster udstykket Gaard, men det kunde ikke undgaas, at han blev dømt til Rasphus i Tyskland og maatte leje en Stedfortræder til at »svede« for sig. En Dag om Aaret skulde han dog selv afløse Stedfortræderen, men naar saa Eyber vendte hjem fra Tyskland, medbragte han sjældne Træer og Planter, hvoraf Ørum Have endnu bærer Vidnebyrd. Bl. a. skal et gammelt Morbærtræ i Haven stamme fra disse Rejser. Da Tyskeren imidlertid ikke kunde klare sine økonomiske Forpligtelser i de daarlige Tider omkring 1800, saa han sig om efter en rig Pige og fandt en saadan i Datteren af Godsejer Skach, Ørum. Det lykkedes ham at bedaare Datteren, derimod ikke Faderen, der truede med at skyde Eyber, dersom han kom paa Besøg hos Datteren. Eyber lod sig dog ikke saa let skræmme, men besøgte jævnlig Pigen, der skjulte ham under et Bryggekar, naar der var Fare for Opdagelse. Men dette System bragte jo hverken Kone i Huset eller Penge i Kassen. Eyber regnede da ud, at han maatte indynde sig hos Pigens Fader, og dertil udpønsede han en god Plan.

Ejeren af Ørum havde tidligere boet paa Kappel ved Lemvig og var da gaaet i Kompagni med Byfoged Lindal, Lemvig, om Gaardhandler. Lindal havde formentlig snydt Skach. Nu var Lindal imid-

lertid flyttet til Vestervig Kloster og dermed indenfor Eybers Rækkevidde.

En Dag fandt Eyber Lejligheden gunstig. Klosters Folk var i Marken, og Lindal selv gik ind i Stalden. Eyber listede efter bevæbnet med en Slagel, med hvilken han slog Lindal for Panden, hvorefter han slap en Tyr løs, saa den kunde faa Skylden for Drabet.

Nu var Vejen banet. Eyber sadlede sin Hest og red til Ørum, hvor han fremstillede sig som Frier til Datteren, idet han overfor Skack fremhævede, at han ikke kunde tænke sig at gifte sig med Datteren af en Mand, der havde en saa stor Uret uhævnat, men nu havde han ordnet Sagen. Naa, Lindal kom over det, og Eyber fik sin Pige, Penge og Ørum, der den Gang var en meget stor og god Besiddelse.

Den Hest, Eyber var kommet ridende paa med eller uden Regimentskassen, skulde have reddet ham over Elben, hvorfor han ogsaa elskede den højt. Da den maatte falde for Aldersgrænsen, blev den forsynet med nye Sko og fint pudset Ridetøj, hvorefter den staaende blev begravet i et Hjørne af Haven.

Hvor meget af disse Krøniker der kan have blot nogen Forbindelse med Virkeligheden kan ikke afgøres nu. Fr. V. Eyber har dog selv været klar over, at der blev pyntet paa og digtet om Begivenhederne, hvorfor han selv har givet en Fremstilling af Forholdene. Sønnesønnen Chr. Eyber har overladt mig denne Redegørelse og forevist mig den Slagel, hvoraf Lindal fik Kløene.

Med Redegørelsen fulgte den Klausul, at den ikke maatte offentliggøres, før alle Sønnesønnerne var døde. De er nu alle borte.

»Om de Slag, Lindal fik«.

»For at bevise, at der undertiden i denne Verden paa en forunderlig Maade bliver gjort Gjengældelsesret, og for at vise, at det ikke er nødvendig for den duelige, retsindige og fattige at lade sig undertrykke af den mægtige, anføres følgende:

Proprietær Schack, senere min Svigerfader, fra Bonde avanceret ved Stræbsomhed til Godsejer paa Kappel ved Lemvig, blev af Byfogeden i Lemvig, som dengang ikke ejede noget, anmodet om at være fælles med om at købe Gaard og Gods Frederiksdahl i Lolland, for senere at udparcellere, hvorved de skulde dele om Fortjenesten, og dog skulde min Svigerfader give hans Kaution, hvilket ogsaa skete.

Dermed rejste Byfoged Lindal, købte Godset, men begyndte straks efter eget Forgodtbefindende at udstykke og borthandle samme efterhaanden, og da min Svigerfader vilde se, hvorledes det gik med hans halve Gods, og derfor rejste derover, kom de i Trætte sammen, saa at Folk maatte skille dem ad, og i sin Hidsighed slog Lindahl Svigerfader med en Kirkenøgle et Hul i Hovedet, og i Stedet for den halve Fortjeneste af Godset fik han kun 2 Bøndergaarde, hvorfor han fik 4000 Rbdr., og Lindahl tjente omtrent 30.000 Rbdr.

Siden blev denne Byfoged Lindahl Generalauditør, afstod sit Embede i Lemvig til en *Schønau* og blev ved at være Godsslagter og købte min Nabos Gaard *Vestervig Overgaard*, hvor jeg den Tid boede med en ugift Broder.

Jeg havde dengang købt nogle Stude i Vendsyssel, hvoraf een, da den kom i Tøjer blev »mandolm«, saa at jeg selv flyttede den ved at have en Hest ved

Haanden. Denne vilde han befale mig, at jeg skulde slagte, og dersom jeg ikke gjorde det, vilde han straks skyde den, i hvilken Anledning han kom ned i min Gaard med en ladt Bøsse. — Da jeg kendte Manden fra min salig Svigerfaders Beskrivelse, saa tog jeg en god Tærskeslagel i Haanden og svarede ham ganske roligt: at han ikke havde noget at befale mig i min egen Gaard, og at jeg ikke slagtede Studen, førend jeg fik at se, at den ikke vilde komme sig.

Paa dette mit Svar tog han Bøssen i begge Hænder og vilde støde mig dermed i Hovedet, men ramte kun paa Øjet.

Saasnart dette var sket, brugte jeg min Slagel saaledes, at Bøssen ved det første Slag faldt ham af begge Hænder paa Jorden, og da han vilde trænge ind paa mig, holdt jeg ham med den ene Haand borte, og med den anden slog jeg saalænge, til han ophørte. Dermed vendt jeg ham Ryggen og vilde gaa ind i mit Hus; men han løb derimod i sin Hidsighed hen og tog Bøssen, lagde han an paa mig og trykkede af; men til mit Held gik Bøssen ikke af. Hele denne Affære skete i det hele opstillede Kystmelitzes Overværelse, hvorved han nemlig var Overbefalingsmand og jeg Underbefalingsmand.

Jeg vilde nu lade dette melde til den kommanderende General, men da jeg ikke var Sproget mægtigt, maatte jeg henvende mig til en eller anden, men alle, jeg kom til, vilde gerne skrive saa længe, til de hørte, at det var om *Lindahl*, men da turde ingen, thi de sagde: Man kunde kende min Haandskrift, og da blev jeg ulykkelig.

Jeg maatte derfor nødtvungen henvende mig til Lindahls Fjende, Justitsraad *Schønau* i Lemvig, til hvem Lindahl havde afstaaet Embedet, efter Sigende paa den Maade, at *Schønau* maatte betale 500 Rbdr. aarlig, og som efter Rygtet ved samme Mægling viste sig som en klog Mand, idet han selv blev fri for Afgiften, Lindahl fri for Søgemaal og mig det at faa min Gaard godt betalt af Lindahl, som for at blive fri for Tiltale maatte betale mig min Gaard, som jeg selv kun havde givet 21.000 Rbdr. for, med 33.000 Rbdr.

Alt dette foregik i Begyndelsen af Juni Termin, i hvilken jeg skulde betale 13.000 Rbdr., hvilket jeg forhen ingen Udsigt havde til, og nu kunde jeg selv betale, og da jeg ikke behøvede det, vilde alle hjælpe mig, og hvor jeg kom, blev jeg rost som den, der havde ydmyget den store General Lindahl.

Alt foregaaende bidrog væsentlig til, at min salig Svigerfader, der forhen havde meget imod, at jeg skulde have hans Datter, nu gerne saa det, og glædede sig endog hjertelig, thi 14 Dage efter var jeg allerede gift med min salig Kone.

Gamle Svigerfader glædede sig ofte senere over, at hans Svigersøn dog havde faaet 12.000 Rbdr. af den, der tidligere havde narret ham, og at Lindahl tillige havde faaet betalt de Slag af Kirkenøglen, som han havde givet ham.

Skreven i Januar paa Ørum 1830 af (sign.) Wilhelm Eyber.«

Efter Trap: Danmark IV Udgave oplyses:

Vestervig Kloster ophævedes som Stamhus 9. November 1798 og solgtes næste Aar for 101.400 Rd. til Justitsraad Poul Marcussen til Krastrup, som

straks udparcellerede Gaarden. Den vestre Hovedparcel solgte han 1800 for 27.500 Rd. til Hans Hansen til Lyngholm, men tilbagekøbte den 1803 for 30.800 Rd. og solgte den til Eyber. Den østre Hovedparcel solgte P. M. 1803 for 17.750 Rd. til Løjtn. Fr. Svinth, der 1808 afhændede den til Generalauditør Hans Jc. Lindahl, død 1812, hvis Enke Maren Svinth, tildels samlede Gaarden og 1834 solgte den til Købmand Søren Møller af Thisted.

Ørum solgtes 1800 for 48.000 Rd. til Niels Nielsen Schack i Lemvig, død 1810, hvis Datter Bolette, død 1828, ægtede Fr. Vilh. Eyber, død 1857. Naar Eyber kunde paastaa, at han og Lindahl havde været Naboer, skyldtes det altsaa, at de i Aarene 1808—12 ejede hver sin Del af Vestervig Kloster.

Ryttergodset i Thy og Han Herred

Ved ANDERS SØRENSEN

UHELDIGE eller uhensigtsmæssige Ordninger af Landets Forsvar hører ikke blot dette Aarhundrede til. Blandt tidligere Tidens mindre heldige Paafund kan nævnes den Ordning, man efter udenlandsk Mønster indførte i 1670'erne, da man til Underhold for den staaende Rytterhær udlagde Jordegods fra Kronen. Tanken kunde synes meget god, men den praktiske Udformning blev i al Fald mindre god. Var man begyndt noget før, havde der været Krongods nok at tage af, men i Tiden efter 1660 var der gaaet saa stærk Svind i Kronens Jordegods, at det nu vanskeligt lod sig gøre at skabe samlede Godskomplekser, der egnede sig til Formaalet, hvorfor man maatte tage af det tiloversblevne, hvor spredt det end maatte ligge.

Hele det uheldige Arrangement var stadig Genstand for Forandringer. Af Kronens Gods i Thy og Han Herred var der 1683 til Ryttergods kun udlagt 37 Tønder Hartkorn beliggende i Sognene Kaastrup, Sennels og Skjoldborg samt en enkelt Gaard i Nørre Arup paa godt 6 Td. Hartk., alt hørende til 1. jyske Regiment, der ellers havde sit Gods spredt rundt om

i Amterne Koldinghus, Riberhus, Lundenæs, Bøvling og Skivehus.

Til 3. jydsk Regiment, hvis Gods laa endnu mere spredt, udlagdes 1687 53 Tdr. Hartk., og til samme Regiment udlagdes 1. Oktober 1688 567 Td. spredt over hele Thy og Han Herred. Ikke saa lidt af dette Gods var øde, havde forarmede Beboere eller var bortfæstet med nogle Aars Frihed. Igen 4. Maj 1689 udlagdes der 79 Td. Hartk., og 1696 yderligere 148 Td., og saaledes blev man ved, til Ryttergodset her omfattede godt 1600 Td. Hartk. uden dog at kunne opfattes som en Helhed, og hvad der maatte virke uheldigt var, at Godset maatte »fjernstyres«, idet Regimenternes Gods bestyredes af en Regiments-skriver, der boede langt borte. Saaledes boede Skriveren ved 1. Regiment paa Gudumkloster og 3. Regiments i Aalborg, saa det har sikkert ikke været let for de Herrer at føre et saa effektivt Tilsyn med Godset, som deres Instruks bød dem. Dette Tilsyn gik bl. a. ud paa, at de skulde paase, at Gaardene vedligeholdtes, at der anlagdes Humlehaver, sattes Pilestager, saaedes Hampefrø og plantedes Frugttræer, samt at der høstedes og saaedes, ligesom de skulde holde Bonden med Lov og Ret og skifte efter de afdøde i Herredsfogdens Nærværelse samt bortfæste Huse og Gaarde, dog kun med Amtmandens Vidende.

Imidlertid forestod der atter en Omlægning af Ryttergodset. Vanskelighederne med at holde Styr paa det spredte Gods var for store, hvorfor man tilstræbte at samle og afrunde, hvad der for Jyllands Vedkommende gav Udslag i Oprettelsen af det Dronningborgske, det Koldingske og det Skanderborgske

Rytterdistrikt, der alle tre kom til at bestaa af Gods med en passende samlet Beliggenhed omkring de tre Steder, der gav dem Navn. I Stedet for at henlægge det fjernest liggende Gods under Amtstuerne, bestemte man sig til at afhænde det, hvad der jo ogsaa kunde give lidt Penge i Statskassen.

Allerede 1715 besluttede man sig til at lade 3. Regiments Gods i Aalborg Stift bortsælge ved offentlig Auktion. Til at forestaa Auktionen beordredes Baron Rudolph von Gersdorff, Stiftamtmand i Aalborg, Justitsraad Fredrik Birckenbusch, Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, Jens Jørgensen Seerup, Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter, samt Regimentets Skriver, Marcus Ulsøe. Auktionen blev berammet til 28. Maj og 4. Juni, men da Gersdorff og Serup skulde opvarte Kongen ved dennes Ankomst til Aalborg, blev der intet foretaget førstnævnte Dato, men den 4. Juni var man i Nykøbing for at foretage de nødvendige Skridt til Auktionens Afholdelse, der kundgjordes at skulle afholdes i Thisted, hvad angik Godset i Thy, den 26. Juni paa følgende Betingelser, der var fastsat i Plakat af 21. Februar 1715:

»Godset skal sælges Gaard efter anden, og den højstbydende vil faa det tilslaaet.

Køberen skal nyde Godset til evindelig Ejendom uden nogen Reservation, og han skal svare alle Skatter deraf som andet Jordegods fra Skødets Dato.

Dersom nogen Bonde køber sit paaboende Hartkorn, skal han og hans Arvinger, saa længe de beboer Stedet, være fri for at svare Familieskat af deres Familie og ikke mere i Folkeskat end Fæstebønder betaler, ligesom de fritages for at inrulleres til Soldater.

Det staar Køberne frit for at betale den hele eller halve Købesum straks. I sidstnævnte Tilfælde maa der udstedes en Panteobligation til Kronen. Betalingen sker i danske Kroner, og Køberne skal selv betale Skøders og Panteobligationers Udfærdigelse paa stemplet Papir.«

I en Beretning om Auktionens Forløb spores der ikke ligefrem nogen større Begejstring for de opnaaede Resultater.

Godset var beregnet til at skulle sælges for ca. 40 Rd. pr. Tønde Hartkorn. Denne Pris blev overskredet i Thy, men i Han Herred opnaaedes den ikke, ja gik endda væsentlig under, og i det hele taget var Priserne højst forskellige fra Gaard til Gaard, endda i samme By, og Aarsagerne hertil formodedes at være af højst forskellig Art. Nogle Købere saa mest paa Godsets Beliggenhed, medens andre saa mere paa Beboernes Tilstand. De større Gaarde paa 5—6 Td. Hartk. afskrækkede mange Købere paa Grund af Mangel paa Folk, hvorfor Salget af disse Gaarde knap var gaaet saa godt som for de smaa Gaardes Vedkommende. Naar Godset i Han Herred gik for saa forholdsvis ringe Pris, skyldes det efter de høje Herrens Mening den ringe Højbjergning og den skarpe Jord, og idet Auktionen indstilledes til Godkendelse, finder man Anledning til at rose Frederik Kiær, Forpagter paa Krastrup i Slet Herred, for at have fulgt Auktionen fra først til sidst og med sine Bud at have handlet til Majestætens Fordel. Hvorfor særlig Frederik Kiær fremhævedes staar ikke ganske klart. Ganske vist købte han, som det senere vil ses, en Del Gods, men dog ikke til særlig høje Priser, saa om nogen Form for Filantropi har der ikke været Tale.

At de større Gaarde ikke kom op i saa høj Pris som de smaa er i nogen Grad rigtigt. De større Gaarde i Han Herred naaede ikke op over 31 Rd. pr. Tønde Hartkorn, og Mtr. Nr. 4 i Højstrup i Tømmerby Sogn solgtes endda for kun 10 Rd. pr. Tønde (til Frands Rantzau Benzon til Aagaard). Noget bedre gik det paa Thy, hvor Gaardene over 6 Td. Hartk. ikke gik lavere end 29 Rd. pr. Tønde, og Madstedgaard i Hvidbjerg v. Aa gik endda helt op i 100 Rd. pr. Tønde, der betaltes af Hans Eifler til Tanderup.

Med denne Auktion var dog ikke alt Ryttergods i Thy og Han Herred bortsolgt, thi, som før nævnt, havde 1. jydsk Regiment ogsaa Gods her (i Refs Herred), og dette kom i Henhold til Plakat af 22. August 1716 ligeledes under Hammeren. Betingelserne var de samme som før nævnt for 3. Regiments Vedkommende, og efter Auktionens Godkendelse kunde Udstedelsen af Skøderne tage sin Begyndelse, og det tog det meste af et Par Aar at faa dette fra Haanden. Ved en nøje Gennemgang af disse Skøder erfares bl. a., at det ikke i alle Tilfælde blev den, der havde faaet Godset tilslaaet paa Auktionen, der fik Skøde paa det. I enkelte Tilfælde maatte Kautionisten overtage det købte, naar Køberen ikke kunde udrede Købesummen eller Halvdelen af denne, og i et Par enkelte Tilfælde lagdes ikke indløst Gods under Amtstuen.

Den samlede Godsmængde, der i disse Aar skiftede Ejer i Thy og Han Herred, beløb sig til 1607 Td. Hartkorn fordelt saaledes:

Han Herred	268 Td.	7 Skp.	0 Fdk.	1/6 Alb.
Hassing Herred	182	„ 7	„ 3	„ 1½ „
Hillerslev Herr.	205	„ 5	„ 1	„ 2¾ „

Hundborg Herr. 259 „ 5 „ 0 „ $2\frac{3}{4}$ „

Refs Herr. 689 „ 6 „ 3 „ $2\frac{5}{12}$ „

Heraf købtes til Selveje 221 Td., 1 Skp., 2 Alb., der fordelte sig saaledes:

Han Herred 14—0—3—2

Hassing Herred 31—4—2—1

Hillerslev Herred 51—1—1—2

Hundborg Herred 57—4—1—0

Refs Herred 66—6—0—0

De godt 268 Tønder Hartkorn, der bortsolgte i Han Herred, var fordelt paa 80 Gaarde og Huse i Sognene Arup, Klim, Lild, Tømmerby, Vesløs, Vust og Øsløs og indbragte 9140 Rd. og $59\frac{1}{2}$ Sk. Heraf købtes til Selveje kun 3 Gaarde for ialt 739 Rd. og 36 Sk. De tre heldige var Mette Madsdatter, salig Anders Jensens Enke, der købte Herligheden af Mtr. Nr. 12 i Vester Torup for 120 Rd. (Bondeskylden ejede hun i Forvejen), Svend Bertelsen, der købte Mtr. Nr. 5 i Vester Torup for 238 Rd. og 2 Sk., og Jens Laursen, der for 381 Rd. og 24 Sk. fik Mtr. Nr. 15 i Klim By. Købesummen i dette Herred varierede fra 10 til 60 Rd. pr. Tønde Hartkorn.

I Hassing Herred solgte 45 Gaarde og Huse for 8558 Rd. og $91\frac{1}{2}$ Sk. fordelt over hele Herredet med Undtagelse af Sognene Bedsted, Hørдум, Skyum og Ørum. Til Selveje solgte kun 12 Gaarde og 2 Huse for 1648 Rd. og 54 Sk. I Gjersbøl købte Jens Christensen Bundgaard Mtr. Nr. 10 og 12, som han begge brugte, for henholdsvis 102 Rd. og 64 Sk. og 74 Rd. og 24 Sk., og Poul Christensen erhvervede Mtr. Nr. 8 og 9 for 318 Rd. og 90 Sk. samt et Hus for 5 Rd. I Grurup købte Herredsfogden i Hassing og Refs Herreder, Valentin Beier, Mtr. Nr. 2 for 33 Rd. og

2 Sk., hvilket var hele 10 Rd. pr. Tønde Hartkorn. I Jestrup i Sønderhaa Sogn købtes Stedet Rolighed af Michel Finel for 42 Rd. og 8 Sk., og i Hassing købtes Giselbækgaard af Ole Pedersen, som maatte af med hele 110 Rd. pr. Td. Hartk., ialt 835 Rd., som han tilmed betalte kontant. I Lodbjerg Sogn købte Anders Pedersen Gaarden Rottbøll, som han betalte med 237 Rd. og 48 Sk., samt et jordløst Hus for 1 Rd. Knap saa godt gik det Niels Jensen Skibsted, der fik sin iboende Gaard, Mtr. Nr. 1 i Skovsted, tilslaaet for 239 Rd. og 6 Sk. med Sognepræsten Hans Hansen Ramløse som Kautionist, men da han ikke kunde skaffe Pengene, maatte Hr. Ramløse overtage Gaarden.

I Hillerslev Herred afhændedes 77 Gaarde og Huse i Sognene Hillerslev, Hjardemaal, Kaastrup, Nors, Ræhr, Sennels, Tved, Vester Vandet, Vixø og Østerild for 12.279 Rd. og 16½ Sk. Heraf solgtes til Selveje 23 Gaarde og Huse for 4196 Rd. og 3 Sk. Heraf kan nævnes Gaarden Øregaard i Nors Sogn, der solgtes til Beboerne Jens Jepsen og Poul Laursen for 51 Rd. og 91½ Sk. Kiærgaard i Tved Sogn til Peder Andersen for 292 Rd. og 48 Sk., hvilket var 130 Rd. pr. Tønde Hartkorn, og endelig Hegaard i Rær Sogn, hvis Hartkorn kun var 4 Skp. og 1 Fdk., men maatte af Beboeren, Christen Poulsens Enke Maren Therkildsdatter, betales med 102 Rd., hvilket var den højeste Pris pr. Tønde i hele Herredet.

I Hundborg Herred afsattes 87 Gaarde og Huse fordelt over hele Herredet med Undtagelse af Sognene Janderup og Kallerup for 12.471 Rd. Til Selveje solgtes 15 Gaarde og Huse for 3750 Rd. og 42 Sk i Sognene Nørhaa, Skjoldborg, Sjørring, Tilsted og

Vang. I Nørhaa købte Peder Christensens Enke Kirstine Marie Poulsdatter Næsgaard for 591 Rd. og 64 Sk., og for en lignende Sum købte Christen Knudsen Halvdelen af Fredskild.

I Refs Herred, hvor den største Part af Ryttergodset fandtes, afhændedes 206 Gaarde og Huse spredt over hele Herredet med Undtagelse af Sognene Agger, Bodum, Jegindø og Vestervig for 25.114 Rd. og 48½ Sk. I dette Herred blev 10 Bønder Selvejere. Yderligere to forsøgte, men maatte opgive det paa Grund af manglende Betalingsevne, nemlig Peder Pedersen, der fik tilslaaet Sindrupgaard i Ydby Sogn for 247 Rd. og 78 Sk., og Niels Christensen, der fik Refsgaard i Hurup Sogn for 311 Rd. og 84 Sk., men da ingen af dem kunde skaffe Købesummen, blev Gaardene henlagte under Amtstuen. Blandt de nye Selvejere kan nævnes Niels Nielsen, der for 882 Rd. og 48 Sk. købte Toftumgaard i Heltborg Sogn, og Christen Jensen, der købte Dovergaard i Ydby Sogn for 356 Rd. og 24 Sk., samt Jens Christensen, der for 221 Rd. og 24 Sk. erhvervede Troelsgaard i Gettrup Sogn.

Som det vil ses af foranstaaende, blev kun godt 221 Td. Hartk. solgt til Selveje, medens Resten af de 1607 Tønder afhændedes til private Godsejere, der paa denne Maade forøgede deres Hovedgaardes Bøndergods, og dels til Personer, der ikke besad nogen Hovedgaard at lægge det købte ind under, bl. a. ogsaa adskillige af Landsdelens Præster.

Kun een Hovedgaard oprettedes, eller rettere genopstod, nemlig Nørhaagaard i Nørhaa Sogn. Denne Gaard paa godt 17 Tdr. Hartk., der 1682 kom til Kronen fra Jokum Irgens og 1688 lagdes under

Ryttergodset, solgtes nu til Hans Carsten Langballe, der beboede den ene Halvdel. Af Bøndergods købte han i Nørhaa Sogn 12 Gaarde og 17 Huse tillige med Lægindgaard og 5 Huse i Klithuse. I Kaastrup Sogn og By købte han 1 Gaard og 1 Hus, i Næstrup i Sjørring Sogn 2 Gaarde, Aarup Mølle i Snedsted Sogn, 1 Gaard i Tilsted Sogn og By, 2 Gaarde i Torsted Sogn og By samt 3 Boel i Nørby i Tved Sogn, ialt Bøndergods 97 Tønder for en samlet Sum af 6184 Rd. og 85½ Sk. Om nogen Sædegaardsfrihed (Skattefrihed) blev der dog ikke Tale, eftersom Bøndergodset ikke havde den fornødne Størrelse.

Den største Køber ved Auktionen var Niels Ibsen til Tvis Kloster, der erhvervede sig 57 Gaarde og Huse paa ialt 246 Td. Hartk. i Sognene Gettrup, Heltborg, Hillerslev, Hurup, Hvidbjerg (Refs Herred), Lyngs, Odby, Søndbjerg, Visby og Ydby for 9392 Rd. og 52½ Sk. Stiftamtmand Gersdorff, der 1702—26 ejede Thistedgaard, købte 41 Gaarde og Huse af Hartkorn 174 Td. i Sognene Arup, Gettrup, Grurup, Heltborg, Hurup, Sjørring, Snedsted, Vesløs, Visby, Ydby og Øsløs for 6212 Rd. og 65½ Sk. Enevold Nielsen Berregaard til Kølbygaard erhvervede 46 Gaarde og Huse paa tilsammen 128 Td. Hartk. spredt over 17 Sogne for 4727 Rd.

Frederik Kiær, Forpagter paa Krastrup i Slet Herred, der senere blev til Frederik Kjærskjold til Børglumkloster, købte 22 Gaarde og Huse af Hartkorn 86 Td. for 2647 Rd. En lige saa ivrig Godskøber, Byfogden i Nykøbing, Rasmus Jørgensen, købte 21 Gaarde og Huse paa tilsammen 75 Td. Hartk. for 2613 Rd. Amtsforvalter Claus Caspersen, der senere købte Todbøl, erhvervede sig 14 Gaarde og Huse paa

61 Td. Hartk. for 1500 Rd., og Morten Lelius til Ulle-
rup i Sennels Sogn købte 15 Gaarde og Huse, lige-
ledes paa 61 Td. Hartk., i Sognene Hillerslev, Kaa-
strup, Sennels og Thisted for 2680 Rd.

Af mere beskedne Købere kan nævnes Anders
Kjærulf til Bjørnsholm og Sødal, der købte 13 Gaarde
og Huse i Arup, Klim, Tømmerby, Vester Torup,
Vust og Øsløs for 1486 Rd., og Peder Nielsen Molle-
rup til Vestervig Kloster, der for 1006 Rd. erhver-
vede sig 13 Gaarde og Huse paa tilsammen 27 Td.
Hartkorn.

Peder Mortensen Selle til Ulstrup i Hundborg Sogn
forøgede sit Bøndergods med 9 Gaarde i Hundborg,
Sjørring og Snedsted Sogne for 969 Rd., ligesom
Frands Rantzau Benzon til Aagaard købte 10 Gaarde
og Huse i Arup, Klim, Tømmerby, Vesløs, Vester To-
rup og Vust samt en Mølle i Tømmerby for 852 Rd.
Hans Eifler til Tandrup nøjedes med 3 Gaarde og 4
Huse i Nørhaa, Sønderhaa, Villerslev og Hvidbjerg
v. Aa samt Stokkergaards Vandmølle i Nørhaa Sogn,
som han betalte med 2155 Rd.

Som før nævnt meldte der sig ogsaa gejstlige Kø-
bere. 11 Sognepræster købte ialt 32 Gaarde og Huse
paa tilsammen 76 Tønder Hartkorn for ialt 2289 Rd.
Heraf købtes 5 Gaarde og 2 Boel i Sognene Gettrup,
Kaastrup, Nors og Tved af Hr. Peder Nielsen til
Hvidbjerg og Lyngs for 1088 Rd., hvorimod Hr. Hans
Jentoft til Hassing og Villerslev nøjedes med Matr.
Nr. 11 i Villerslev, der kostede ham 55 Rd. og 40 Sk.,
og endelig købte Hr. Jens Pedersen Poultofts Enke
i Rær Elisabeth Andersdatter et Hus i Bjerre i Vixø
Sogn for hele 21 Rd.

Auktionens samlede Udbytte blev 67.564 Rd. og 24
Sk. Med enkelte Undtagelser nær ønskede Køberne

kun at betale den halve Købesum straks, og denne maatte da indbetales til Amtsforvalter Møinichen i Viborg. For den anden Halvpart af Købesummen blev der saa udstedt en Panteobligation.

Hermed tilendebragtes dette Kapitel af Ryttergodsets Historie, der satte saa dybe Spor i mange Bønders Stilling i denne Landsdel. For de nye Selvejeres Vedkommende har det sikkert været en lykkelig Begivenhed, men de Bønder, hvis Gaarde solgtes til en privat Godsejer, har sikkert ikke været glade for Byttet.

KILDER:

Jydske Auktionsskødebøger A og B.

Jordebøger over kgl. beholdne Jordegods i Dueholm, Ørum og Vestervig Amter 1693.

Auktionsforretning over Ryttergodset i Vendsyssel, Mors og Thy efter kgl. Befaling 13. April 1715.

Krigsjordebøger over Jordegods at udlægge til v. Stürcks og Prehns Regimenter 4. Maj 1689.

Jordebøger over kgl. beholdne Gods, hvoraf noget er udlagt til Ryttergods i Dueholm, Ørum og Vestervig Amter 1687.

1. og 3. jydske Regiments Regnskaber.

Diverse Jordebøger forfattet i Anledning af Ryttergodsets Komplettering 1688—91.

Haandværkere i Thisted og Thy i det 17. og 18. Aarhundrede

Ved P. L. HALD.

DET ER VÆSENTLIG kun gennem de endnu bevarede Kirkeregnskaber, at man i Thy kan faa nogen Underretning om det gamle Haandværk og dets Udøvere. De gamle Granitkirker, selv om det var solidt Materiale, de var byggede af, kunde Tid efter anden trænge til Reparationer; Murene forskød sig, Træværket raadnede og maatte fornyes, Blytaget maatte repareres eller omlægges, ligesom Malerarbejde kunde tiltrænges, og selv om man her igenem ikke faar noget indgaaende Kendskab til de gamle Haandværkere, saa faar man dog deres Navne, ligesom enkelte af deres Arbejder endnu er bevarede, og det viser sig, at der i Thy ofte fandtes duelige Haandværkere. Berømte var saaledes »de Bedsted Knivsmede« for »deres gode og nette Arbejder, og saa behændige, at de kan eftergøre næsten alt, hvad man foreviser dem«. Desværre er det ikke lykkedes med Sikkerhed at finde nogle af disse Smedes Arbejder; de er tilsyneladende forlængst forsvundne.

Hvis den »Thøger Skomagher af Thisted«, som nævnes i et Stokkenævn optaget paa Læsø Birketing 1. Juli 1485, virkelig var Skomager, er han den første Haandværker af Navn, der kendes fra Thisted. Kun glimtvis dukker Efterretninger om et eller andet

Haandværk frem. I en Kystby som Thisted maatte der naturligvis findes Skibstømrere, og derfor maatte Byen flere Gange under Syvaarskrigen med Sverige levere Skibstømrere til Flaadens Brug, saaledes 1565, da der udskreves 2 og Aaret efter endda 6 Mand. 1567 og 1568 maatte der hvert Aar sendes 2 Tømmermænd til Flaaden. Det er dog først i det 17. Aarhundrede, at man faar mere fyldige Efterretninger om de forskellige Haandværk.

Den første Murermester, man saaledes finder fra Thisted, er Jens Jensen, der 1640 reparerer Taarnet ved Hillerslev Kirke, ligesom han 5 Aar senere omsatte Sydmuren af Tved Kirke. Samtidig med ham er Villum Murmester, der 1643 opmurede Villerslev Kirketaarns Sydside, for hvilket Arbejde han fik 24 Daler og Kosten i 8 Dage. 1648 finder vi ham ved Ørum Kirke, hvor han nedbryder og opmurer den indre Mur i Kirkens Nordside, og samme Aar har han ogsaa Arbejde ved Hundborg Kirketaarn, der blev nedbrudt 1686. Maaske er han den »Villum blyemester«, der 1648 lægger nyt Tag paa Thisted Kirkes Taarn. Endnu en Murermester fra samme Tid i Thisted er den Niels Mikkelsen, der 1647 opmurede et Stykke Mur paa Hansted Kirkes Nordside. 1641 nævnes Oluf Snedker i Thisted, dette Aar lavede han nemlig en Degnestol til Nors Kirke, og det er sikkert den samme, som endnu findes i Kirken. Laurids Snedker, ogsaa fra Thisted, gjorde 1650 10 Kvindestole med Panel til Kaastrup Kirke, og Anders Smed forsynede dem med 10 Par Dørjern. Arbejdet maa have været tilfredsstillende, for i de følgende Aar laver han sammen med Christen Olufsen 21 Stole med tilhørende Paneler til Hillerslev Kirke. 1700 arbejdede Murermester Godske Kristensen ved Thisted

Kirke, hvor han satte en Dør ind mellem Vaabehus og Sideskib, og Aaret efter reparerer Christian Draxbech Kirkens Blok, idet han forsynede den med »adskillige Inventioner«, der skulde forhindre Tyveri. Paa samme Tid har Mester Daniel, der iøvrigt var Barber, optraadt som Bartskeer i Anledning af et Slagsmaal, idet førnævnte Anders Smed »voldelig og fast morderisk overfaldt Christen Murmester »udi Kirken og Guds Hus, hvor han havde at forrette som Blytækker«. Det var ogsaa en frygtelig Omgang, Christen Murmester havde faaet. Ifølge Tingbogen 1696—1703 havde han faaet 10 Hulsaar »foruden Bartskeerens Vidnesbyrd hans Cranium ilde lederet«. Skaderne blev efter Loven vurderet til 318 Lod Sølv samt Bartskeererløn, der androg 11 Rdlr. Dommen blev afsagt 26. November 1698.

Da Biskop Henrik Bornemann 1687 skulde paa Visitats i V. Vandet Kirke, fik Jens Snedker i Thisted Arbejdet med en Stol »til hans Højærværdighed at opsætte som ellers ingen bekvem Sæde hertil fandtes«. Om han er den samme som den Jens Christensen, der virkede en Snes Aar senere, kan ikke oplyses, men det er sandsynligt. 1701 laver han Pulpitur til Sennels Kirke, 1707 fik han 2 Sletdaler og 2 Mark for en ny Stol under Prædikestolen i samme Kirke, og 1712 er han i Færd med at ombygge Klokkehuset ved Ø. Vandet Kirke. Det blæste ganske vist om i en Storm 5 Aar senere, men derfor behøver det ikke at have været daarligt Arbejde. Endelig finder vi ham 1715 ved Tved Kirke, hvor han laver 25 nye Døre for Mands- og Kvindestolene; Prisen var 1 Mark Stykket, hvortil kom en helt ny Mandsstol.

Af andre Haandværkere i Thisted i det 17. Aarh. lægger vi Mærke til Povl Skræder, der udførte en

Messehagel til Nors Kirke, hvortil der 1642 blev købt Fløjl og Guldkniplinger i Aalborg. Maleren Bertel Uldricksøn Snell arbejdede 1700 i Skinnerup Kirke for 15 Rdlr. 3 Mrk., og 1714 fik han 12 Rdlr. for at renovere Prædikestolen i Hvidbjerg Kirke, Thyholm, og staffere den »med sin behørigte Guld og Farve«. Saa tidlig som 1614 findes der ogsaa en Guldsmed i Byen, men hans Navn kendes ikke. Jacob Guldsmed nævnes 1727, men 18. Maj 1743 tager Christen Winther Borgerskab som Guldsmed; han døde 1753. I Odby Kirke findes en Disk med et Mestermærke, der efter al Sandsynlighed er hans, det samme er Tilfældet med Diske i Kallerup og Hjardemaal Kirker.

I en Indberetning, som Byfoged Jørgen Christian Poulstrup 1735 indsendte til Regeringen, findes ogsaa en Del Oplysninger om Byens Haandværkere. Blandt disse er Farveren Frederik Jensen, der 29. Marts 1710 fik Bevilling til at drive sin afdøde Fader Jens Mortensens Farveri. Han var iøvrigt d. 11. December 1715 blevet gift med Anne Gregersdatter. I Ægteskabet var der 2 Døtre og Sønnen Jens, født 1718, der efter Faderens Død 1746 overtog Farveriet, hvilket altsaa ejedes af 3 Generationer, Fader, Søn og Sønnesøn; den sidste døde 4. Juni 1776. Endvidere nævnes Hattemager Jens Hansen Winther, der var Medlem af Aalborg Hattemagerlav, samt Hattemager Jacob Meulmann. Efter ham findes et Skifte af 23. November 1739. Han efterlod sig Enken Ariant Stafast samt de to Sønner Hendrich, 12 Aar, og Johan Christopher, 3 Aar. I hans Bo fandtes bl. a. 6½ Dusin grove Hatte, 1½ Dusin med Foder, ½ Dusin »Jaghatte«, 8 Lpd. og 8 Pd. Uld à LPd. 2 Rdlr., 1 Lpd. og 8 Pd. Uld o. s. v. samt 8 dobbelte Barconer. Hans efterladte Bo havde en Beholdning

paa 11 Rdlr. 2 Mrk. 11 Sk. Indehavere af samme Haandværk var Søren Jensen Barth og Rasmus Barth, der 1743 benævnes som »et fattigt Menneſke«.

Om Skomagere hedder det i Indberetningen, at »de er uden Laug som og at deres Arbejde ej kan anses for andet end det, som gøres af Fuskere, hvilke til- lige er i slet Tilstand og gieldbundne«, der nævnes Troels Guttormsen, Peder Ryeltoft, Søren Thomsen, Chr. Bertelsen og Jens Fruergaard; sidstnævnte tog Borgerskab som Skomager 13. Juli 1737.

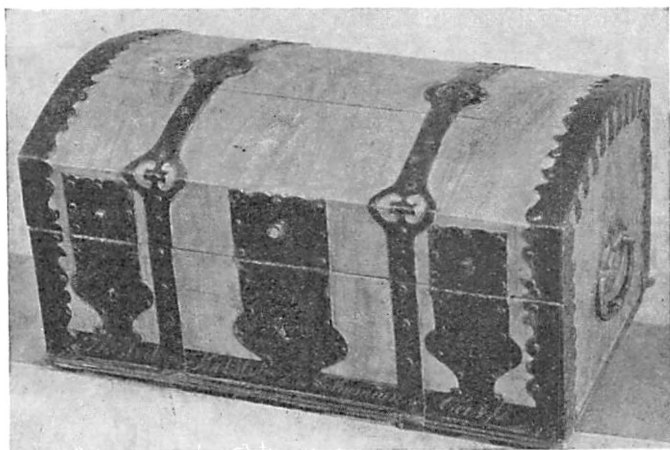
Af Skræddere fandtes der ialt 6, »om hvilke kan siges det samme som om Skomagerne sagt er, saa at hvo som vil have et Par gode Sko eller en skikkelig Klædning giort, maa have det fra andre Stæder, enten fra Aalborg eller Viborg, hvorfor en god Skræder og Skomager vel kunde være fornøden«. Byen havde 2 Feldberedere, nemlig Christen og Niels Feldbereder, af disse var den ene i Aalborg Lav. Mærkeligt nok havde Byen kun een Bager; han hed Per Joensen, og om ham skriver Byfogden, »at han har været her længe før min Tid og er uden Laug, over hvilken, saafremt han ikke efter giorte Paamin- delser vil forbedre sig, jeg skal tage den underdanige Frihed at gjøre Besværing, saa en anden til Publici Nøtte kunde blive beskikket«. Om denne Paamindelse har frugtet vides ikke, men i alle Tilfælde nævnes han 1743 og svarer da 6 Rdlr. i Formueskat. 1769 er Antallet af Bagere 2.

Efter Indberetningen synes det, at alle alminde- lige Haandværksgrene har været repræsenterede, men at det ikke altid har været det fineste Arbejde, der er blevet præsteret. Her maa imidlertid erindres, at Byen paa den Tid var i høj Grad forarmet, saa

første Rangs Haandværkere ikke kunde ernære sig. Ifølge Pontoppidans Atlas var der da i Byen 58 Haandværkere, hvis Antal i 1802 var steget til 93. Adskillige Haandværksfag var da forsvundne, saaledes Handskemagere og Parykmagere, men morsomt nok optræder der 6 Straatækkere for By og Land.

Fra 1769 kan man gennem Byens endnu bevarede Regnskaber bedre faa Rede paa de gamle Haandværkere. Deres Deltagelse i Byens Styrelse indskrænkede sig da til, at Byfogden udnævnte en enkelt til at medvirke ved Skatteligningen. Den første Haandværker, der er fundet udnævnt til dette Hverv, er Frantz Rosenberg, han kom 1774 i Ligningskommissionen, 1775 er der to Haandværkere, nemlig Christen Rosenberg og Henrik Pedersen Hobolt, der var Degnesøn fra Nørup ved Vejle og tog Borgerskab 2. Februar 1771 som Skrædder.

Fra denne Tid har Museet Byens gamle Kæmner-

Thisted Købstads Kæmnerkasse.

kasse; den blev anskaffet 1768 og lavet af Snedker Christen Rosenberg, der ifølge Regnskabsprotokollen fik 2 Rdlr. 1 Mrk. for sit Arbejde, medens Kleinsmed Anders Sebersen fik 3 Rdlr. 8 Sk. for Beslaget og »Niels Peiter for Kæmnerkassen at male 3 Mark«.

For Landets Vedkommende er en af de første Haandværkere, man har Underretning om, Jens Nielsen, der var Snedker og boede i Snedsted. 1645 fik han 60 Sletdaler for sit Arbejde ved Prædikestolens Himmel i Hillerslev Kirke, hvis Taarn 1663 blev repareret for 94 Sletdaler af Tømmermændene Niels Graversen og Peder Andersen. Hvor Tømmermand Oluf Bodicher boede ses ikke, men han byggede 1662 et »Klokkehus« til Jannerup Kirke; hvad han fik for sit Arbejde ses ikke, men der medgik 1 Td. Øl til dem, der rejste Tømmeret. Tidens Tand maa have gnavet stærkt paa det, for 1707 maatte Salomon Kløvborg bygge et nyt. I Oksenbølgaard i Vestervig Sogn boede Murermester Mogens Gert Thorsen, der sammen med Chr. Christensen 1686 sluttede Kontrakt om Reparation af Murværk og Loft over Kor og Skib i Hillerslev Kirke, og samme Aar arbejdede han ved Hundborg Kirke.

Iøvrigt havde Hillerslev ogsaa dygtige Haandværkere, for 1685 fornyedes 11 Karlestole i Kirken af Snedkerne Christian Thorsen i Hillerslev og Christen Christensen i Kaastrup. Maaske var Tømmermand Christen Thorsen, der 1707 gjorde 22 Fodskamler til Kirken, ogsaa fra Hillerslev.

Men ogsaa i Nors fandtes der habile Haandværkere. Saaledes udførte Murermester Chr. Christensen 1686 en Reparation paa Snedsted Kirke, iøvrigt sammen med Gert Thorsen, ligesom han 1697 opmurede Vestgavlen ved samme Kirke. Han havde

ogsaa 1687 foretaget en større Reparation paa V. Vandet Kirkes Gavl, og sammen med Niels Fjerridslev reparerede han Skjoldborg Kirkemur, hvorfor der betaltes 30 Daler. 1716 kalkede og fugede Villads Kristensen, der ogsaa var fra Nors, Rær Kirke. Kun een Snedker findes nævnt fra Nors, nemlig Jens Christensen, der 1712 gjorde 21 ny Døre til Mandstolene i Nors Kirke. Ved denne Kirke arbejdede der ogsaa andre Haandværkere, saaledes Snedker Niels Andersen Baun, der boede i Skinnerup. Han lavede nemlig 1715 et nyt Pulpitur over Kvindestolene, men dette er forsvundet. En anden Skinnerup-Haandværker var Chr. Spillemand, der 1698 murede et Vaabenhus til Kirken. Han havde Datteren Maren Spillemands, der var den første af de Kvinder, der kom til at spille en Rolle i den store Besættelsessag. I Arne Magnussens Beretning omtales han som en fattig Husmand og Kalkslager.

1752 blev Taarnet ved Nors Kirke ommuret af Murermester Peder Griishave; han aad af noget Honning, som fandtes bag en Sten i Koret, og inden 24 Timer var han død. Stenen blev anbragt paa sin gamle Plads af Chr. Bødker i Thisted. Sikkert var Peder Griishave fra Thisted. 1756 foretog Murermester Anders Griishave Reparationer ved Jannerup Kirke, og det er sikkert ham, som 8. Marts 1762 fik Borgerskab som Murermester i Thisted.

Det ser ud til, at Snedker Peder Andersen fra Tilsted har været en meget betroet Haandværker. Første Gang, han findes nævnet, er 1688, da han selvanden laver en Skriftestol til den nu nedbrudte Kirke i Tvorup. Aaret efter finder vi ham sammen med Peder Madsen i Sjørring arbejde paa Prædikestolen

i Thorsted, som derefter blev stafferet af Maleren Chr. Sørensen, hvis Hjemsted er ukendt.

Saa sent som 1719 finder vi igen Peder Andersen; dette Aar laver han nemlig 10 Karlestole til Ø. Vandet Kirke.

Østerild Kirke fik 1700 snedkret 10 Karlestole af Christen Ibsøn i Kløv, og 1709 gjorde Anders Bach og Lars Andersen i Hokser 14 indpaneledede Stole til samme Kirke.

Endnu kan fra Nordthy nævnes Mads Pedersen i Saarup; han var Snedker, og 1703 fik han sammen med Laurits Christensen i Rær Betaling for Snedker- og Tømrerarbejde ved Hansted Kirke, hvortil han 1715 lavede en ny Dør. I Snedsted boede Niels Murmester; 1696 reparerede han Harring Kirkes Mur, og han er nok den samme som den Murermester Niels Christensen, der Aaret efter fik 18 Sldr. for et Stykke Mur ved Nørhaa Kirke. Fra Gjersbøl var Tømrer Jens Andersen, der 1696 gjorde et Tralleværk ved Kordøren og Prædikestolen i Snedsted Kirke. Fra samme By var ogsaa Murermester Niels Christian Fjerritslev, som 1707 ommurede en stor Del af Jannerup Kirkes Sydside. I Elsted fandtes 1687 Chr. Jensen Snedker, der nedtog, forfærdigede og igen opsatte Altertavlen i Stagstrup Kirke. Fra Skyum nævnes 1687 Murermester Thomas Christensen og fra Bedsted Jens Knudsen. Sidstnævnte nævnes første Gang 1695 og arbejdede senere ved Kirkerne i Stagstrup, Ørum, Lodbjerg, Hørsted og Grurup.

Af Malere (Skildrere) finder vi Anders Eskesen Gundal fra Rosholm, som sammen med en Kollega stafferede Hørsted Prædikestol med ægte Guld, Sølv og Farver for 12 Sldr. 1718 udførte han Malerier til

Prædikestolen i Villerslev, og 1722 stafferede han Korloftet i Jannerup Kirke.

Af Blytækkere kan nævnes Chr. Christensen af Villerslev, der 1688 beklædte Taarnet ved Bedsted Kirke, og en Mand af samme Navn fra Grurup lagde 1712 22 Opgange Bly paa Janderup Kirke.

Endnu kan man i mange Hjem her paa Egnen finde gamle Ure. »Bornholmere«, som de populært kaldes, som trods deres høje Alder endnu gaar stadigt og støt og viser Tiden. Allerede i Danske Atlas anføres blandt »nationale Kunstnere«, som Thy har frembragt ogsaa Urmagere, ligesom der mange Steder findes Sejerværker, som gøres i Nærheden for en billig Pris, og Aagaard skriver: »Gode Urmagere har Landet ikke manglet, hvorfor og næsten hver Bonde er forsynet med et Stueur«. Blandt disse gamle Urmagere kan nævnes *Anders Christensen Hede*, der har lavet det 4 m høje Ur i Vester Vandet Kirke, og bærer Aarstallet 1769. Der var *Bertel Bundgaard*, der efter Brev dat. 20. Septbr. 1787 boede i Aas ved Vildsund. Han skriver i Brevet, »at han er en Bonde i Thy i Skjoldborg Sogn i Aas By, som Ejer af 1 Td. Hartkorn, som har læst mere end 100 Mennesker«. Af *Christen Hedes* Ure er ogsaa adskillige bevarede; han maa have været en flittig Mand, da en af hans Urskiver har Nr. 234. Af andre Urmagere kan nævnes *Jens Kaarsøe* 1775, vist fra Østerild, og *Peder Jensen Bedsted* 1777, ligesom ogsaa *Jens Villadsen Bundgaard* var en meget bekendt Urmager.

Følgende Kilder er benyttet: Danmarks Kirker, Thisted Amt, udg. af Nationalmuseet. Tilstanden i Thy og paa Mors i Jydsk Historie og Topografi 4 R III B. Pontoppidans Danske Atlas, Thisted Kirkebog, Regnskabspakker i Byens Arkiv, Aagaard: Borgerskaber efter Byretsprotokollerne.

GAMLE VEJE I TY

Af TORSTEN BALLE.

I DET FØLGENDE skal der gøres rede for hovedfærdselsåreernes løb i Ty i tiden fra 1700 til 1800. Om disse veje, landevejene eller alvejene, har man fra den tid så mange oplysninger, at man med sikkerhed kan sige, hvor de gik. (Kilderne vil senere blive anført).

Disse veje er sandsynligvis meget gamle, da den jævne befolknings forhold kun ændredes meget langsomt.

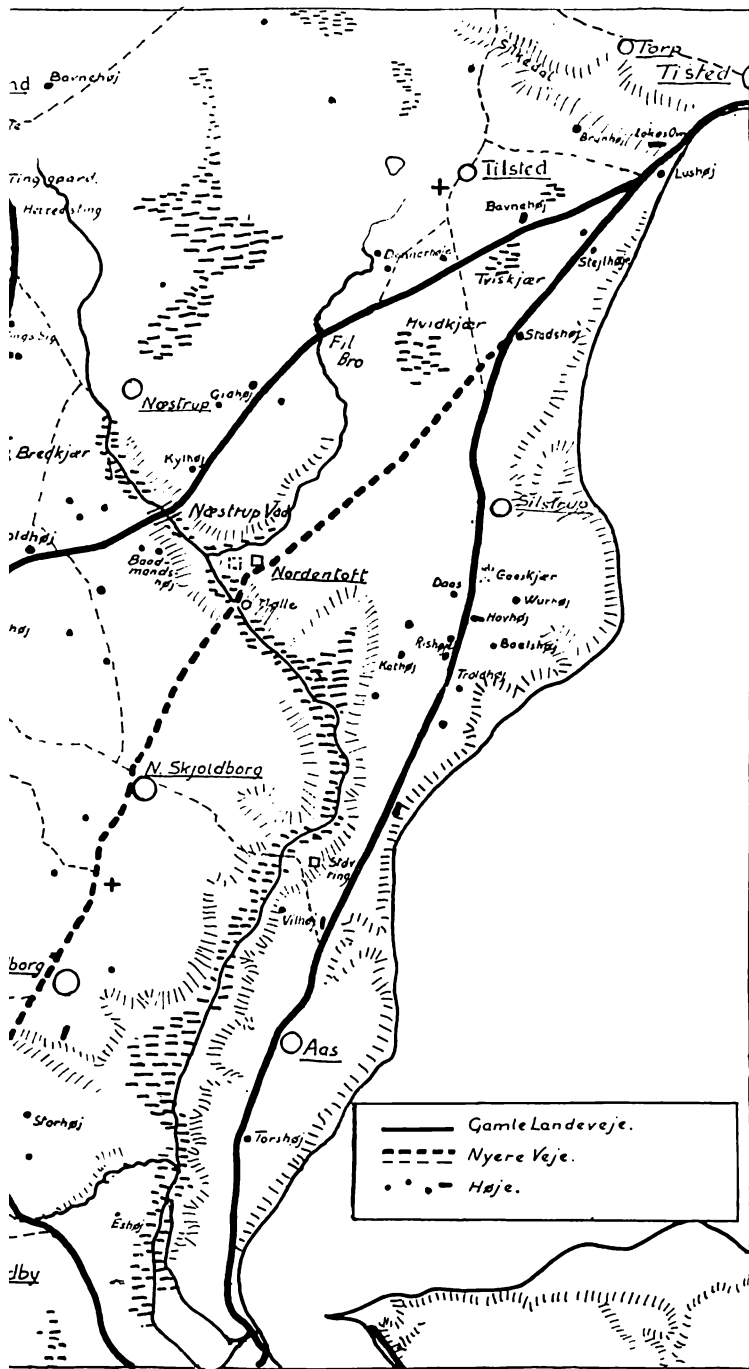
Fra Tisted udgik fire alveje, nemlig

- 1 sydpå over Oddesund til Holstebro,
 - 2 sydpå over Vestervig til Lemvig,
 - 3 sydpå over Mors til Viborg
- og 4 østpå til Ålborg.

I. *Alvejen fra Tisted til Oddesund.*

Nærmest Tisted var de tre veje mod syd smeltet sammen til een. Ved dette vejstykke (nu Vestergade og Dragsbækvej) laa der dengang kun få huse. Et kapel, hvoraf resterne dengang kunne ses, havde her ligget tæt ved vejen. Kappelstensvej minder om stedet.

Syd for broen over Dragsbæk lå der vest for vejen en store langdysse *Lokkes oven*, som nu er næsten forsvundet. Her skiltes vejene. Færdselen mod Vilsund

gik som nu op ad bakken (*Grusbak*), men de to andre veje tog sammen retning mod sydvest over Tilsted mark østen om et lille kær, *Stangelskjær*, og *Bavnehøj*, forbi *Tviskjær*, *Hvidkjær* og de to store *Donnerhøje* til en bro over et lille vandløb *Fil*, som bebyggelsen der nu har navn efter.

Fra *Fil* bro ned mod *Næstrup* gaar der nu en vej, som egentlig er en rest af den gamle landevej. Det er i det hele taget mærkeligt, så tit større eller mindre stykker af sådanne gamle veje er gået ind i nutidens vejsystem. Når man ser paa generalstabens målebordsblade, undres man ofte over mærkelige »skrå« eller bugtede vejstykker, der står i modsætning til de almindelige lige, vinkelbøjede veje. Disse pæne, men upraktiske veje stammer fra tiden omkring 1800. Da blev gårdenes marker ved udskiftningen samlet i pæne, firkantede stykker af hensyn til dyrkningen, og vejene måtte så rette sig efter markerne. Men mange steder har de gamle veje trods set denne regelmæssighed og fulgt deres gamle baner. Dette udslag af konservatisme er, som det siden skal ses, et gammelt træk.

Østen for *Kylhøj*, der lå, hvor nu *Næstrup* skole ligger, går en dal ned mod det gamle vadested *Næstrup vad*. Gennem denne dal slynger vejen sig endnu smukt mellem de kuplede bakker, der dengang var lyngklædte.

Ved *Næstrup vad* ligger en del af omgivelserne endnu hen som i gamle dage, og man ser tydeligt gamle vejspor, der fra vest fører mod vadestedet. Her var der en bro over vandløbet, som kommer fra *Præstkjær* østen for *Sjørrind* og løber vest og syd for *Næstrup* forbi *Nordentoft*, hvor der engang var

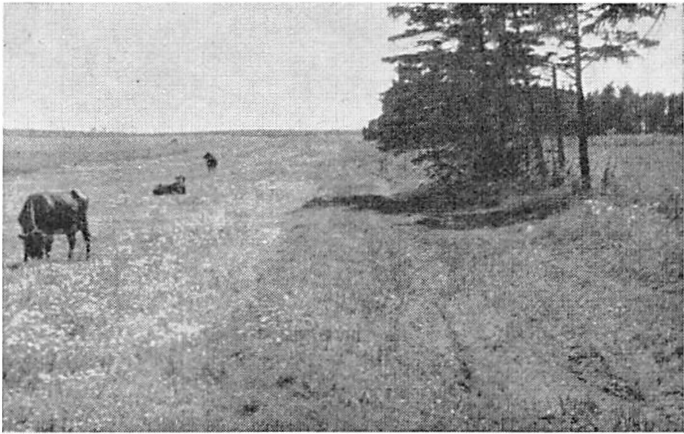

*Ved Næstrup vad.
Set fra syd.*

en vandmølle, ud i den dybe dal mellem Ås og Skjoldborg.

På den anden side af broen gik vejen mod syd-vest op mod markskellet mellem Skjoldborg og Kallerup. Hvor nu vejen fra Sjørrind til Skjoldborg passerer en lille bæk, gik også den gamle vej over, og den fortsætter så forbi den kønne lille *Troldhøj* op mod *Halvvejhøj* eller *Stejlhøj*, som ligger nær markskellet. På denne strækning er et smukt stykke af den gamle vej bevaret, næsten tilgroet med græs.

Ved Halvvejhøj drejer vejen mod syd og danner her skel mellem Skjoldborg og Kallerup. Når vej og sogneskel her falder sammen, tyder det på, at vejen er ældre end sogneinddelingen og altså sikkert stammer fra oldtiden. Herpå tyder også den mængde høje, som ligger langs vejen. Generalstabens kort angiver kun en del af dem, nemlig de største og bedst bevarede; men på det kort, som ledsager Johs. Brønd-

*Alvejen mellem Næstrup vad og Halvvej høj.
Set fra nordøst.*

steds værk: Vor oldtid findes der mange flere, og så er det endda tvivlsomt, om de alle er kommet med.

En af højene er en langdysse, som vender i nord og syd, medens den almindelige retning af langdysserne i Ty er øst—vest, altså solret. Dette tyder på, at man har lagt langdyssen i samme retning som den allerede da eksisterende vej, og denne kan da føres tilbage til stenalderen.

Men denne vej har ikke retning mod Tisted. Langs vejen fra Halvvejshøj til Tisted er der ingen høj-række, så dette vejstykke er sikkert yngre. Derimod fortsætter højrækken, sogneskellet og vejen fra Halvvejshøj mod nord ad Sjørrind til. Det ser da ud, som om vejen oprindeligt stiledede mod Sjørrind og først senere, da Tisted voksede op og blev købstad, bøjede den vigtigste færdsel af fra den gamle vej mod nord-vest til landsdelens nye hovedby. Når dette skete ved Halvvejshøj, hænger det sikkert sammen med, at Ve-

stervig landevej fra sydøst nåede Oddesundvejen på dette sted, så vejen til Tisted kom til at gå i forlængelse af denne vej.

Men når den gamle landevej fra syd gik til Sjørrind, må denne by have haft stor betydning for landsdelen allerede i oldtiden. Så langt tilbage går de historiske efterretninger jo ikke, men fra middelalderen findes der en del vidnesbyrd om den særlige stilling, byen da endnu havde.

Her lå *Hundborg herreds tingsted* syd for Tinggård, sikkert ved den lille høj, *Tinghøj*, som nu næsten er forsvundet. I Sjørrind lå også den kongsgård, der omtales i Knyttingsesaga i forbindelse med Knud den Helliges flugt mod syd 1086. Senere omtales Sjørrind i Valdemar Sejrs jordebog som krongods, og den store, smukt udstyrede kirke tyder også på, at kongen eller hans stedlige lensmand har ladet den bygge. Hvor der var kongelige gårde, findes der nemlig ofte særlig store og smukke kirker.

Til denne kongsgård knytter sig sikkert det mægtige voldsted »*Sjørrind volde*« ved østenden af den nu udtørrede *Årsø* (det gamle navn for Sjørrind sø). Det menes at være anlagt omkring år 1000 og har efter de mange sværd, økser, spyd, stigbøjler m. m. at dømme, der er fundet ved undersøgelser i og omkring voldstedet, haft stor militær betydning. Voldstedet er langt det største i Ty, og dets størrelse og beliggenhed tyder på, at Sjørrind ikke alene var herredets, men hele landsdelens midtpunkt.

I ældre tid var landet ikke delt i amter eller len, men i sysler, der antages at være fremstået af de gamle småriger (tjod), hvoraf Danmark er samlet. Deres retslige midtpunkt var sysseltingene eller byg-

detingene, som endnu nogle steder bestod i middelalderen, men som for Jyllands vedkommende efterhånden afløstes af landstinget i Viborg. På sysseltingene blev også kongerne hyldet, således endnu Christoffer den Første.

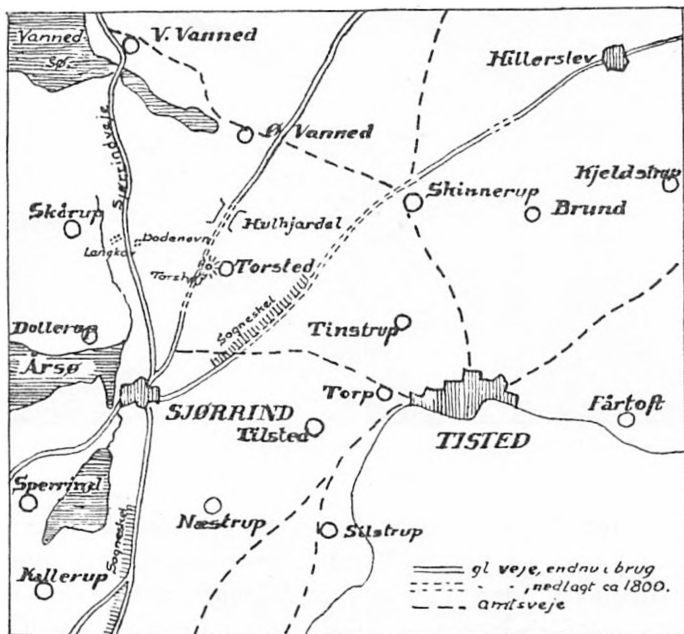
Sysseltinget i Ty, det såkaldte Tybo bygdeding, nævnes flere gange i middelalderen, og det må vel i almindelighed være holdt på bestemt tid og sted. Det vil være naturligt at antage, at dette sted lå i nærheden af den kongsgård, hvor ombudsmanden, kongens repræsentant i syslernes styrelse, boede.

Man kunne derfor vente, at sysseltinget har været holdt ved Sjørrind, og syd for denne by nær *Galgehøj* og ved den førnævnte gamle vej ligger der da ogsaa en sump, hvis navn *Landtings sig* kunne tyde derpå.

Endnu et vidnesbyrd om Sjørrinds betydning afgiver nogle gamle veje i omegnen. Foruden de sædvanlige veje fra nabobyerne førte nemlig ogsaa en del direkte veje fra betydningsfulde steder længere borte fra mod Sjørrind.

En af dem gik i næsten lige linie fra Hillerslev, hvor der ogsaa var en kongelig gård (Hillerslevhus), til Sjørrind. Rester af denne vej er endnu i brug og ses på kortene. Denne vej dannede på en strækning sogneskel for Torsted sogn og er derfor sikkert ældre end sogneinddelingen.

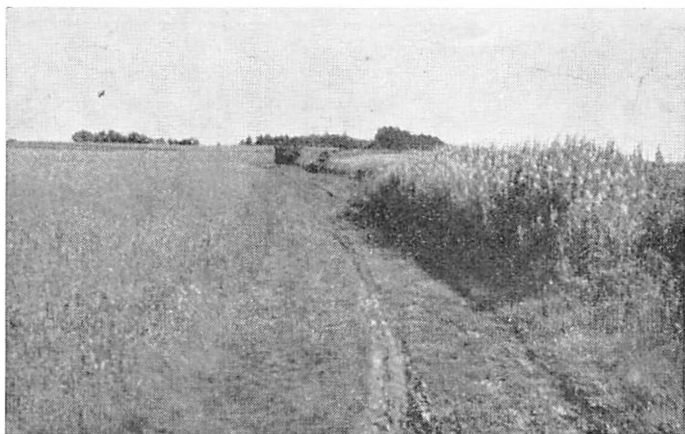
En anden vej gik ogsaa i næsten lige linie fra Sjørrind lige vesten om Torsted by forbi *Torshøj*, hvor efter et sagn en konge fra Sjørrind engang ofrede 200 trælle. Derefter gik vejen gennem kløften *Hulhjørdal* mellem Torsted og Hjørdal. Her havde ifølge et sagn »spøgeriet køren mellem Nørtorp og Sjørrind«. Videre førte vejen over Øster Vandet mark til

Gamle hovedveje til Sjørrind og de tilsvarende nutidsveje til Tisted.

Nors og fortsatte, stadig i samme retning, til Holmen. Denne vej blev da en direkte forbindelsesvej mellem Sjørrind og den tredje gamle kongelige gård i Nordty, *Nørtorp* (hvor kongens retterting holdtes 1365).

En tredje vej førte fra Sjørrind lige mod nord gennem heden vestligst i Torsted sogn, forbi de store dysser *Langkov* og *Dodenoavn*, som nød den udmærkelse at blive afsat på Videnskabernes Selskabs kort over Ørum amt fra 1795, hvor ellers ingen andre stengrave findes afmærket.

*Den gamle landevej i skellet mellem Skjoldborg og Kallerup.
Set fra nord.*

Vejen forsætter over heden og gik lige østen om Vandet sø til Vester Vandet, hvor de mange høje, hvorimellem den store gruppe *Edshøje*, vidner om en stor oldtidsbebyggelse. Måske var vejens endepunkt her stranden ved *Klitmøller*, hvorfra der i umindelige tider har været sejlads til Norge.

Strækningen mellem *Sjørrind* og Vester Vandet kaldes af beboerne i *Skårup* og *Torsted* »*Sjørrind-veje*«, skønt den ikke er deres vej til *Sjørrind*. Dette navn, der også er mærkeligt ved sin flertalsform, skal måske fortælle, at vejens hovedformål var at føre til *Sjørrind* mange steder fra.

Vi går nu tilbage til *Halvvejshøj* og følger herfra den vej i skellet mellem *Skjoldborg* og *Kallerup*, der i kilderne udtrykkelig betegnes som »*Alvejen til Od-desund*«. Følger man denne vej mod syd kommer man sydøst for *Hornstrup* til et af de smukkeste steder i *Ty*. Der er her fra bakkekammen en storslået

udsigt, og de mange store, smukke høje, hvorimellem *Bavnehøj* og længere sydpå *St. Poulshøj* og *Korshøj*, behersker landskabet viden om.

Men medens højserien og en gammel vej, der sandsynligvis er et levn af en oprindelig, mere direkte vej mod syd, fortsætter sydpå, drejede den vej, der i det 17' og 18' århundrede kaldtes alvejen, mod sydøst ca. 500 m syd for *Bavnehøj*, hvor *Skjoldborg* markskel nu bøjer mod vest.

Alvejen søgte her ind mod *Sundby* (en del af vejen findes endnu) for derefter igen at dreje mod sydvest. Dette sving mod *Sundby* skyldes vel tildels det nære færgested ved *Vilsund*. Der har sikkert allerede i gammel tid været en betydelig færdsel over dette sund. *Salling* og *Mors* hørte nemlig til *Tysyssel*, hvad der vel må betyde, at befolkningen der og i *Ty* tilhører et fælles gammelt kulturområde. Derpå tyder endnu, at folkesproget i de tre sysseldele ligner hinanden meget, medens sproget i *Harsyssel* og *Vendesyssel* føles mere fremmed.

Hvis *Sjørrind* har været syssels administrative midtpunkt, må en del af færdselen fra *Vilsund* have søgt mod denne by. En vej fra *Sjørrind* til *Vilsund* vilde, som det kan ses på et kort, naturligt få samme forløb som det 17' og 18' århundredes *Oddesundvej* indtil det sted, hvor denne vej nåede den nuværende *Tisted—Oddesund landevej* i *Møgelvang*. Endnu går der fra dette sted en vej mod øst, som over et mindre vadested når landevejen fra vest mod *Vilsund* i *Gammel Sundby* og sammen med denne udgør en direkte forbindelsesvej til færgestedet. Denne vej findes også på kort fra ca. 1790 og er sikkert gammel.

Denne vej fra *Vilsund* til *Sjørrind* har da trukket

færdselen fra og til Oddesund til sig. Det kan her have haft betydning, at Sundby var gammel kongelig ejendom. Ifølge Valdemar Sejrs jordebog havde »Sundby og Sundby å« en værdi af otte mark guld. Denne by hørte da til Hundborg herred, hvad den egentlig gør endnu, skønt den ligger i Stagstrup sogn, som ellers hører til Hassing herred (se Trap: Danmark). Denne mærkelighed tyder endnu på, at Sundby har haft en eller anden særlig betydning.

Når kongerne med deres følge var ude på deres jævnlige rejser gennem landsdelene, har de sikkert besøgt de kongelige ejendomme og fået underhold der. De veje, som kongerne færdedes ad, måtte stadig holdes farbare af bønderne, og det var derfor naturligt, at de trak færdselen til sig.

Fra Skjoldborg sogneskel norden for Sundby gik den gamle alvej helt til Oddesund, omtrent hvor landevejen nu går.

Ifølge de gamle kilder gik vejen over *Knæbel hede*, hvor nu den nye del af Sundby ligger, over *Nålum rende* nordest i Stagstrup forbi *Korshøj* gennem det østligste af Harring til Koldby bro. Herfra strækker en mægtig højrække sig over Hørdum til den gamle herredsby Hassing. Mange af disse høje er meget store, den største, Høverhøj i Hørdum, er endog 9 m høj, og således en af de største i landet. På et kort fra ca. 1800 ses veje langs højrækken. Efter retningen at dømme synes disse veje, hvoraf en del findes eller kan spores endnu, at have ført fra Hassing mod Vilsund.

Syd for Koldby eller *Koldkud*, som byen kaldtes før 1700, nævnes ved alvejen i Vibberstoft *Vangshøj* og *Suderhovdige*. Derefter møder vejen mellem Vil-

lerslev og Visby igen store højgrupper. De strækker sig mod sydvest helt til Vestervig, hvis betydningsfulde stilling i middelalderen senere skal omtales. De bekendte, smukt beliggende Galgehøje syd for Hassing synes at høre til denne gruppe.

Syd for Heltborg ved skellet mellem Heltborg og Ydby sogne nævner kilderne et interessant stednavn. Her lå ved vejen »*Dover Dås i Gammel Heltborg*«.

Navnet »Gammel Heltborg« må ses i modsætning til et nyere Heltborg, og da der på den tid kun fandtes et Heltborg, nemlig det nuværende, som ligger 1½ km længere mod nord, må dette være den nye by. På stedet, hvor Gammel Heltborg skulde ligge, var der dengang ingen by, og navnet må vel da høre sammen med en senere forsvunden bebyggelse.

Men en sådan findes der netop her rester af, nemlig den berømte, såkaldte Ginderupboplads fra jernalderen. Navnet Gammel Heltborg kunne derfor tænkes at hentyde til den forsvundne by, enten nu en mundtlig tradition fra oldtiden har gemt et minde om byen, eller man som på bopladser i Himmerland har kunnet se tomter og vægge af de gamle bygninger. Navnet behøver dog naturligvis ikke at være det navn, den gamle by havde, da den levede, men kan være et udslag af folkelig fantasi.

Fra Dover dås mod vest til Vestervig ligger igen en imponerende højrække langs landevejen fra Vestervig til Hurup, som derfor sikkert er ældgammel. Til denne højrække hører Ashøje, det højeste punkt i Ty og Skinbjerghøjene ved Vestervig, hvor man har en enestående udsigt over den minderige egn. Et stort stykke af højrækken kan ses herfra.

Følger man landevejen sydpå fra Dover dås, når man snart de enorme, berømte højgrupper ved Ydby.

De strækker sig mod øst og fortsætter over på Boddum, der skilles fra det øvrige Ty ved et kær, Brokær, med et gammelt voldsted. Mellem disse højgrupper ser man endnu gamle vejspor, der fører ned til »Kongens gade« over i Boddum sogn.

Fra Ydby til Oddesund nævnes ved vejen stednavnene *Simonsgårds eng*, *Mellings å*, *Tyholms vejle* og *Lysterkær*. Vejen gik som nu uden om Tyholms hovedby Hvidbjerg. Det er som vejen nu haster af sted mod det nærliggende mål Oddesund.

Navnet på dette sund synes efter dets stavemåde at dømme at have sin oprindelse fra de to odde, som sundet ligger imellem. Imidlertid udtales sundets navn af de gamle i Ty *Otsu'en* og ikke *Ojjsu'en*, som man skulde vente, da »odde« udtales *ojj* (Doverodde). Det er sikkert den gamle udtale, der har formet stavemåden *Ottesund*, der brugtes i ældre tid. Denne stavemåde har så givet anledning til sagnet om, at sundet skulde have sit navn efter den tyske kejser Otto. Den rigtige forklaring på navnet er sikkert endnu ikke fundet; måske er navnet så gammelt, at det heller ikke mere lader sig gøre at tyde det.

(Fortsættes i næste årbog).

Læsere, der har hørt ældre folk berette om de gamle veje, bedes sætte sig i forbindelse med forfatteren, der er taknemmelig for hver lille oplysning, som det derved lykkes at redde fra forglemmelse. Adr.: Torsted pr. Tisted.

TYLANDS FOLKEHØJSKOLE

1895—1913

Ved OLAF ANDERSEN.

SEER MAN PAA ET KORT, hvor samtlige danske folkehøjskoler, de nu virkende og de nedlagte, er afmærket ved prikker eller cirkler, vil man faa et stærkt indtryk af en yderst ulige fordeling ud over landet. De smaa tegn hober sig op i Sydøstjylland og paa Øerne; Nordjylland har langt færre, og Vestjylland næsten ingen.

Vil det nu sige, at højskoletanken er mindre rod-fæstet i de egne, hvor papiret staar saa nogenlunde blankt? Paa ingen maade. I de nord- og vestjyske amter tager forholdsvis mange unge paa højskole. I 1915—16 havde Aarhus amt det højeste procenttal, men tæt efter fulgte Tisted, Ringkøbing og Ribe amter. Strømmen af højskoleelever har altid været syd- og østgaaende. Det er ungdommens naturlige udlængsel, som her gør sig gældende. Men hvorfor gaar der saa ikke en tilsvarende strøm i modsat retning? Nej, for her møder vi en vrangforestilling, der synes uudryddelig: alene tanken om et skoleophold i de formentlig »barske og øde« egne er nok til, at der løber en frysende fornemmelse ned ad ryggraden paa et ungt menneske, som hører hjemme mod øst eller syd. Med andre ord: et rent geografisk blænd-

værk hindrer strømmen i at søge et nord- og vestgaaende leje. Tyland, synes man, ligger paa linje med Færøerne, Island og Grønland, som min nabo i Hundborg engang udtrykte det.

Alt dette har naturligtvis ikke kunnet afholde folk i Nord- og Vestjylland fra at søge oprettet folkehøjskoler, der skulle være brændpunkter for det folkelige aandsliv paa vedkommende egn. Men det har medført, at disse skoler i det væsentlige er blevet *egnsskoler*. Og hvis det efterhaanden viste sig, at egnen ikke kunne eller ville holde dem oppe, maatte de gaa ind. En skæbne, som de iøvrigt har delt med en mængde forsøg paa at rejse nye højskoler i landsdele, som i forvejen var godt »dækket«.

Der er da ogsaa een gang tidligere gjort forsøg paa at holde højskole i Ty. I 1867 oprettedes *Villerup højskole* med *K. Klausen* som forstander. I værket »Den danske Folkehøjskole« (1939) siges det, at »den havde i Regelen ca. 25 elever om Vinteren og ca. 15 om Sommeren«. I 1877 maatte den standse.

Danske folkehøjskoler kan være rejst paa forskelligt grundlag. En enkelt mand kan ha udset sig pladsen for sit fremtidige virke. Eller det kan være et vaagnende folkeligt og kristeligt røre, som er forudsætningen for en skoles tilblivelse. Det sidste maa siges at være tilfældet for Tylands højskoles vedkommende, selv om der kun stod en lille kreds af grundtvigske folk bagved dens rejsning.

Hvor disse folk havde hentet deres aandelige paa-virkning, er ikke helt let at udrede. I Snedsted var *Knud Christensen* sognepræst 1874—88 (og derefter i Hurup til 1893). Hans milde og jævne forkyndelse har været med til at aabne sindene for det grundt-

vigske livssyn hos nogen familier i nabosognet Hundborg. Der var ogsaa folk her, som havde modtaget uudslettelige indtryk fra et højskoleophold hos den varmhjærtede *Jens Bek*, der var forstander for Mellerup højskole ved Randers fra 1880 til sin død i 1893. *Indre Mission* havde først i 1890'erne faaet en stærk Stilling i Ty. Og de grundtvigske folks ønske om at skabe et samlingssted er uden tvivl vokset i styrke, fordi de havde missionen saa nært og saa overmægtigt ind paa livet.

Stødet til højskolens rejsning udgik fra foredragsforeningerne i Ty. Den 12. januar 1895 holdt disse foreningers formænd et møde i Tisted, hvor man drøftede tanken om oprettelse af en folkehøjskole. Manden havde man i kikkerten; det var friskolelærer *Peder Hansen*, som havde holdt foredrag omkring i foreningerne. Hans tale var faldet i saa god jord, at man havde spurgt ham, om han kunde tænke sig at lede en højskole i Ty, og det havde han sagt ja til.

Den 15. januar afholdes der saa et nyt møde, denne gang i Hundborg samlingshus. Der var mødt folk fra de fleste foredragskredse, og P. Hansen var kommen til stede. Og ved dette møde blev den endelige afgørelse truffet. En kreds af mænd i Hundborg, heder det i et referat fra mødet, har af Poul Harkjærs enke købt en ejendom i Hundborg, der vil være velegnet til formaalet. Købesummen er 11.000 Kr. Til stedet hører 15 tdr. bygsædeland, og der er gode bygninger, som med smaa ændringer nemt kan indrettes til højskolebrug. P. Hansen vil overtage ejendommen i forpagtning og drive skolen for egen regning. Til støtte for skolen, indtil den faar statsanerkendelse, stiftes en højskoleforening, omfattende hele Ty.

Indkørsel til Thylands Højskole 1911

fot O. A.

Og nu gaar det fremad med stormskridt. Den 11. februar holder højskoleforeningen møde i Hundborg. Her vælges til styrelsen: *Søren Overgaard*, *Knudgaard*, *Anders Degn*, *Boddum*, *Knud Knudsen*, *Bedsted*, *Poulsen-Nørbjerg*, *Borregaard*, *Mikkel Skaarup*, *Torsted*, *Hans Povlsen*, *Skjoldborg*, og *Søren Pedersen*, Hundborg. Selve højskolen fik ogsaa en styrelse, der skulde varetage alt vedrørende bygninger o. l. Hertil valgtes naturligt nok tre Hundborgfolk: *Kristen Olesen Yde*, *Kr. Sørensen* og *Theodor Larsen*. Og allerede 14. februar ses i Thisted Amts Tidende følgende kundgørelse:

Thylands Højskole, Hundborg, Sjørring St., aabnes for Piger med en *Indvielsesfest* den 3dje Maj. Uformuende Elever kan faa Understøttelse af Højskoleforeningen, naar Ansøgning derom indgives inden den 10.de Marts til Gaardejer *Søren Pedersen*, Hundborg. Indmeldelser modtages og nærmere Oplysninger gives af *Peder Hansen*, Nørre Broby pr. Brobyværk.

Der er altsaa vældig fart i tingene. Sjældent er vist en højskole bleven til virkelighed efter saa kort tids forarbejde. Dette var naturligvis kun muligt, fordi man havde saavel bygningerne som manden. Og under den raske fremdrift aner man den ildhu og glade forventning, der har levet i sindene hos skolens venner og foregangsmænd.

Men den vordende skole havde ogsaa ivrige modstandere. Folkehøjskolen var i de tider en brand i næsen paa adskillige godtfolk, ikke mindst i gammel-dags egne, hvor den som i Ty var noget nyt og næsten ukendt. Højrebladet *Thisted Avis* omtaler slet ikke arbejdet for den kommende højskole. Men den 1. marts skriver en indsender bl. a.: »Grosserere, Københavnerne og andre Store blev sat til at uddanne Bønder til Bønder. Og saa gik det, som det gik, istedetfor Folkeoplysning fik de, efter de hjemvendte Elever at dømme, Politik og Kunstvævning, om intet andet kunde bjerge sig, og saa blev det en Udklækningsanstalt for Venstre«. Næste Dag er *Thisted Amts Tidende* der, med et skarpt svar paa dette unægtelig noget barnagtige angreb. »Vil *Thisted Avis*«, hedder det, »modarbejde den nye Højskole, som i nær Fremtid skal oprettes her paa Egnen, maa det naturligvis blive Bladets egen Sag, men det forekommer os, at den *for sin egen Skyld* ikke burde optage Indlæg i en saa betydningsfuld Sag som denne fra en ungdommelig Person, hvis fuldstændige Mangel paa Kundskaber og bristende Evne til at skrive sit Modersmaal gjør ham aldeles umulig som Vejleder for andre«.

Fejden gaar videre. I *Thisted Avis* for 7. marts bliver angrebet paa højskolerne imødegaaet af en anden

ung mand, Gregers Martinus Kristensen. »Hvad i Alverden«, siger han, »nytter det, om ogsaa Thyboerne kunde Alverdens Lærdom, naar Livet mangler, og det er netop derved, at Thy er en af de døde Pletter, at vi ikke have lært at leve som fribaarne Folk, hverken i kristelig eller folkelig Retning«. Og i Thisted Amts Tidende for 11. marts skriver »En Højskoleven« bl. a.: »Skulde vi Thyboer maaske altid blive paa Barne-standpunktet? Ved at leve med i al god Oplysning forsvarer vi bedst vort Fædreland. Derfor Gud ske Lov for vor nye Højskole«.

I denne sammenhæng vil det være rimeligt at nævne nogen af de mænd og kvinder, som var med til at bære Tylands højskole frem. Redaktør *M. Aa-berg*, Thisted Amts Tidende, var »altid rede til at slaa et Slag for Højskolen, naar det trængtes«. Om gaardejer *Niels Vigh* fra Ø. Vandet fortæller Rs. Bording fra sommeren 1896: »Han kom her paa Tylands Højskole for at indmelde Sønnens Tjenestekarl som Elev paa Vinterskolen. Der var trods de 76 Aar over hans Tale og hele Adfærd noget saa livfuldt og opmuntrende, at det i høj Grad forbavsede mig«. Gaardejer *Anders Degn* fra Boddum, en herlig gammel mand, fulgte med varm deltagelse højskolen fra først til sidst. *Søren Overgaard*, Knudgaard, stammede fra Mors, en dygtig og vennesæl bondemand, der gjorde et stort arbejde for plantningssagen. Saa er der Hundborgfolkene: Købmand *Kristian Olesen Yde*, som Rs. Bording særtegner med ordene: »en udpræget Thybo i Sind og Skind, stærk og sejt baade i sine Sympatier og Antipatier. Det var ikke rart at have ham til Uven, han skaanede ingen. Des bedre var det at have ham til Ven og Forbundsfælle«. Køb-

mand og gaardejer *Kristen Sørensen*, en fin og redelig natur; det hjem, han og hans hustru *Marie Sørensen* skabte, vil blive staaende i mindet som arnested for et aandsliv, der helt igennem var ægte. Af husmand *Theodor Larsen* og hans hustru *Stine* giver Bording dette vellignende billede: »to gode og stærke Mennesker, som ikke gik af Vejen for hinanden i nogen Sag, men stredes ærligt og varmt med hinanden og for hinanden, til Sagen var kæmpet igennem«. Gamle *Mads Hvid* fra Tingstrup var en mand uden svig, hans offervilje overfor højskolen kunde gøre mangen bedrestillet til skamme, og han var fri for den snæverhed, som har været adskillige grundtvigianeres fare. De to prægtige sønderjyder, *Peder From* og hustru, bestyrerfolk paa Sjørringvig, hører ogsaa til dem vi fra højskolen mindes med taknemmelighed.

Tylands højskole kom til at ligge paa et meget smukt sted, lige sønden for Tisted—Vorupør landevej, 4 km fra Sjørrind, der var skolens poststation, og 2—3 km ad genvej til Todbøl holdeplads. Fra skolen og dens højtliggende jorder kunne man se helt ud til Vesterhavet med den hvide, takkede klitbræm og ned over bakkede marker til landet hinsides den store Hundborg mose. Den skønneste plet i skolens umiddelbare nærhed var *Gaasbjerg Høj*, en gravhøj fra bronzealderen, der kronede det dejligt svungne højedrag sønden for højskolen. Ingen steder har jeg oplevet en skønnere sommermorgen, en renere og mere krystalklar luft, end paa dette herlige sted:

Vild Kørvel bælder sit blomsterbryn
 om grøfternes grønne mile.
 Glad fanger øjet det karske syn
 af havets blinkende kile.
 Nu skrider alle de tusind hjem
 af skygebjølger og solskinsem.
 Med nakken stindet mod blæsten
 staar hyldene haardt i vesten.

Og det var med en fornemmelse af sviende smærte, jeg i 1947 maatte spejde forgæves efter Gaasbjærgets mørke kuppel. Højen var blevet et offer for tysk vandalisme, og de graa barakker, der hadde afløst dens fine runding, fuldstændiggjorde ødelæggelsen af landskabets skønneste smykke.

— Den 3. maj 1895 indviedes Tylands højskole under stor tilslutning fra hele Ty. Mindst 400 mennesker var mødt op ved 11 tiden, og alene med middags-toget sydfra kom et hundrede stykker til Todbøl holdeplads, hvad jærnbanen slet ikke hadde regnet med. I sin aabningstale udtalte forstander *Peder Hansen* bl. a:

»Det skal være vor Opgave for Skolen her at bygge paa Grundtvigs Højskoletanker . . . Vi byder dem, der kommer, velkommen med et Gudskelov! i Haab om, at alle unge maa faa Følelsen af, at her er godt at være. Vor Skole er ingen Kundskabsskole, ingen Realskole. Vor Opgave er først og fremmest den at lade Ordet lyde, at det kan gjøre sin gode Gjerning, trænge ind i Hjerterne og løfte dem op. Ordet her skulde være som Solen, der skinner paa Muldjorden og vækker Livet . . . Vi vil gjøre Eleverne kjendt med Historie- Literatur og Poesi, og vi vil føre dem hen til Kirkehuset, som Herren har hvælvet over sin Me-

nighed. Vor Skole skal være en dansk Skole, hvor vi gjerne vil glæde Eleverne ved at gjøre dem kjendt med det største og bedste, der er kommen frem i vort Folk . . . Skal jeg altsaa kort udtrykke, hvad der er Skolens Opgave, vil jeg samle det deri: En god dansk, folkelig Oplysning paa kristeligt Grundlag«.

Pastor *Knud Christensen* fra Sørslev paa Fyn (tidligere Snedsted og Hurup): »Det er ikke heldigt med en tam Ungdom, endnu værre er det med en vild Ungdom, men man skal søge at faa en vakt Ungdom, som er kommen ind under Ordets Magt. Denne Egn er den eneste, hvor der ikke hidtil har været rejst en Højskole, men nu kommer den jo ogsaa med. Kommer de unge Mennesker hjem fra Højskole, uden at Opholdet der ret kan kjendes paa dem, da har de ikke faaet det rette Udbytte. Jeg har længe tænkt paa at faa en Højskole i Thy, men det har ikke tidligere villet lykkes. Nu vil jeg haabe, den rette Tid er kommen, og at der maa være Lykke med«.

»Før og efter Talerne«, hedder det videre i referatet, »blev afsunget Sange, deriblandt en, der var skrevet i Dagens Anledning af *Rasmus Bording*, som skal være Lærer ved Skolen til Vinter«.

Tylands højskole aabnede sommerskolen med 20 unge piger som paa en enkelt undtagelse nær alle var fra Ty. Ejendommeligt for den nye Skole var den nære forbindelse mellem den og dens venner i omegnen. Herom siger Rasmus Bording, at tyboerne jo havde oprettet skolen og derfor »saa paa den som deres Skole, hvor de kunde gaa og komme, saa meget de vilde. Det var ikke saa sjældent, at nogen af Naboerne kom og overværede et Foredrag . . . Hver Onsdag Aften var der offentligt Møde; og da mærkede

*P. Hansen 1895—1901**Thyge Thygesen 1901—1908**Kr. Fuglsang 1908—1910**Olaf Andersen 1910—1913*

TYLANDS HØJSKOLES FORSTANDERE

vi især, vi stod midt i en Kreds af levende Mennesker, som var vore og Skolens Venner . . . Jeg husker, en Vintermorgen lige før vi skulde til at synge Morgensang, kom der kørende et helt Læs Fremmede ude fra Hou og Sennels, halvtredie Mil fra Højskolen.

De var kørt hjemmefra i den bælgmørke Nat, fordi de vilde overvære Morgenandagten paa Højskolen. De blev hos os den ganske Dag, deltog i alle Timerne og vendte først hjemefter, da vi havde sunget Aftensangen Klokken 10«.

Peder Hansen var en bondesøn fra Taagerup ved Roskilde, født 1863. 14 Aar gammel kom han i lære hos en bogbinder i Roskilde, og som svend fik han arbejde i Vallekilde. Her havde han lejlighed til at høre Ernst Triers aandsbaarne tale, der greb ham saa stærkt, at han blev elev paa højskolen i to vintre. Han fik lyst til at blive lærer, søgte uddannelse paa Askov og virkede derefter som friskolelærer, først paa Ovrø ved Holbæk, og senere paa Fyn. En tid havde han ogsaa været lærer paa Vallekilde.

Udadtil gjorde P. Hansen sig ikke meget gældende. Men hans medlærer Rasmus Bording siger om ham: »Han havde med stor Inderlighed tilegnet sig den grundtvigske Anskuelse og havde varm Kærlighed baade til Friskolen og til Højskolen«. Og han tilføjer, at han »havde en stor Evne til at gøre det hjemligt og hyggeligt for Eleverne, trods det, at han var ugift og kun havde en Husbestyrerinde til sammen med sig at danne Hjem«. Selv mindes jeg en udtalelse af nu afdøde skrædder Th. Thomsen i Sjørrind. »P. Hansen«, sa han engang til mig, »var ingen stor taler, men naar jeg hørte ham holde foredrag paa højskolen, var det næsten som at overvære en gudstjeneste«. Og i sin stærke fremhæven af den kristelige islæt i højskolearbejdet stemte han godt sammen med de grundtvigske folk i Ty.

Skolens indvielse havde nødvendigvis formet sig som et friluftsmøde. De oprindelige bygninger om-

fattede kun hovedfløjen i nord og en dermed sammenbygget avlsbygning mod øst. En gymnastik- og samlingsaal savnedes altsaa haardt, og i sommerens løb opførtes en nybygning som skolens vestfløj. Ved efteraarsmødet den 4. november blev det nye hus taget i brug for første gang. »Det viste sig«, skriver Thisted Amts Tidende, »at det nye Gymnastik- og Samlingshus, skjønt det er bygget for forholdsvis faa Penge, dog er godt skikket til Afholdelsen af større Møder. Det afgiver Plads til henved 500 Mennesker, hvoraf de allerfleste kan sidde, og da der er højt til Taget, og Huset tilmed er ventileret, plages man ikke af daarlig Luft. Provst *Nissen*, Ø. Jølby, holdt Indvielsestalen. Derefter talte *P. Hansen* og om Eftermiddagen Pastor *Ingerslev* fra Salling. Lærer i Historie ved Skolen, *Rasmus Bording*, holdt derefter et livligt og interessant Foredrag om Kong Olaf den Hellige, og sluttelig talte Pastor *Dam* hjerteligt og varmt«. Der mødte 300 tilhørere til formiddagsmødet og 400 til eftermiddagsmødet. Til vinterskolen var der indmeldt 22 karle; af disse var 16 fra Ty, to fra Koldingegnen, to fra Midtjylland og een fra Fyn.

— I Efteraaret 1900 holdt *P. Hansen* bryllup med *Johanne Boldsen*, en gaardmandsdatter fra et grundtvigsk hjem i Mellerup ved Randers. Som højskolemor fik hun dog ikke stort med Tylands højskole at gøre. Elevtallet var efterhaanden dalet, og i foraaret 1901 købte *Peder Hansen Galtrup* højskole paa Mors, som det lykkedes ham og hans hustru at faa genrejst. Hendes sygdom tvang ham imidlertid til at afhænde skolen i 1908. Aaret efter købte han *Djurslands højskole*, som han ledede til 1914. I nogen aar

var han gaardejer paa Fyn, og en tid slog han sig ned i Bramming som foredragsholder. 1922 overtog han Ølgod efterskole, som han fik i god gænge; 1936 solgte han skolen, men blev boende i Ølgod i seks aar og holdt ugentlige foredrag paa sin gamle skole. Herfra flyttede han til København, hvor han kort efter døde i maj 1942.

Rasmus Bording er den mest kendte af P. Hansens medhjælpere. Han var født i Emborg ved Mossø 1868, blev elev paa Vallekilde og Askov og derefter friskolelærer paa Fyn. Efter en 5-aarig lærergerning paa Tylands højskole, tog han aarskursus, virkede som lærer ved Galtrup og Lollands højskoler og overtog i 1907 Ry højskole, der voksede stærkt under hans ledelse. Han afhændede skolen i 1928 og købte tre aar senere Voldby højskole ved Grenaa. Efter nogen aars forløb flyttede han til Snoghøj og derfra til V. Nebel, hvor han døde i 1942.

Som ny forstander for Tylands højskole valgte styrelsen cand. teol. *Thyge Thygesen*, der traadte til i foraaet 1901 med landbrugskandidat *Hans Hansen* som medforstander og leder af skolens landbrug. De var ungdomsvenner og stammede fra samme sogn i Sydsjælland. Thyge Thygesen fødtes 1873 i et gaardmandshjem i Lille Tvede ved Næstved. Forældrene døde, da han var i 12 aars alderen, og han blev saa en tid hos de unge folk, som havde købt gaarden. Konen, der havde været paa højskole, lærte ham mange gode sange og gav ham lyst til at gaa til gymnastik og komme paa højskole. Kun 15 aar gammel rejste han til Rødkilde paa Møn som elev.

Han fulgte nu sin læselyst og havde i sine ferier

et godt hjem hos en morbror, der var hans formynders. Han tog præliminæreksamen ved universitetet, kom paa Døckers kursus, fik sin studentereksamen og blev teologisk kandidat aar 1900. En kort tid var han lærer ved en skole i nærheden af Tisted, inden han overtog ledelsen af Tylands højskole.

I syv aar havde Thygesen været forlovet med *Marie Thorsen*, en gaardmandsdatter fra Øm ved Roskilde, som han havde lært at kende i sin studentertid. De holdt bryllup i eftersommeren 1901, og den unge, venlige husmor var i de følgende syv aar med til at præge livet paa Tylands højskole.

Sommerskolen 1901 var besøgt af 12 unge piger, alle fra Ty, vinterskolen 1901—2 af 15 karle, deraf 10 tyboer, 2 sjællændere og 3 fra Ringkøbing amt. I de nærmest følgende aar oplevede skolen en opgangstid, der satte nyt mod i vennekredsen og førte til rejsning af en selvstændig skolebygning. Paa vinterskolen 1902—3 samledes 26 karle, en udvidelse følte haardt tiltrængt, og i sommeren 1903 opførtes en ny, stor skolebygning af røde sten og i to stokværk. Den kom til at ligge mod syd som en fjerde fløj af højskolegaarden og rummede foruden en stor og en mindre skolestue foruden to lærerværelser. Paa første sal indrettedes elevværelser, og gennem en lille mellembygning førtes en gang over til gymnastiksalen.

De lyse forventninger, der knyttede sig til dette nye fremstød, syntes en tid at skulle gaa i opfyldelse. I vinteren 1904—05 naaede elevtallet op paa 33, det største i skolens historie. Og det var ungdom fra Ty, der mødte frem: af de 33 var 31 heroppe fra, og de 31 piger paa sommerskolen 1905 hørte paa 4

nær alle hjemme i Ty*). Men da tallet paa vinter-elever i 1907—8 dalede til 15, saa forstander Thygesen ikke længere noget grundlag for sin forbliven ved skolen. Efter at ha holdt sommerskole i 1908 med 13 elever, søgte han ind i folkekirken og blev sognepræst i Tønning-Træden i egnen nordvest for Horsens.

Arbejdet med de unge havde været Thygesens daglige glæde, og han slap det ikke af hænde under de nye forhold. I præstegaarden holdt han ungdomsmøder, som vandt stor tilslutning, og det varede ikke længe, før han kom til at medvirke ved Vestbirk højskole, dels som lærer og dels som taler ved søndagsmøder. 1915 ramtes han og hans hustru af en stor sorg, idet de mistede deres eneste barn, en tolvaars pige. I 1920 stiftedes Træden valgmenighed med Thygesen som præst. Fra sin nye præstebolig, der kom til at ligge i Gudenaadalen i et herligt og storladent landskab, rejste han vidt omkring i landet; han blev fast lærer ved Liselund, og mange steder sendte man bud efter ham som foredragsholder. Alt dette sled paa hans helbred, som aldrig havde været stærkt; i 1937 blev han syg, og i 1938 maatte han trække sig tilbage som valgmenighedspræst. Han og hans hustru bosatte sig i Horsens, og her døde han i april 1942.

Thyge Thygesen var ikke en mand af mange ord. Men hans stilfærdige tale satte dybe spor allerede i Ty. Som ordfører var han noget helt for sig selv. En mærkelig tryghedsfølelse aflejrede sig i tilhørernes sind, naar den mand stod paa talerstolen. Hans for-

*) I nogen aar var der til skolen knyttet en haandværkerafdeling (en tid ledet af bygmester I v e r s e n). Den blev nedlagt i foraaret 1907.

1. Rk. (øverst til venstre): Karl Larsen, Jens Johansen, Kr. Nielsen Bay, Erik Møller, Niels Kr. Nielsen, Otto Morsing, Peter Hansen,
 Fyn V. Thorup Fyn Kallerup Handrup Hovsør Skaarup
2. Rk.: Kr. Riis, Th. Jacobsen, Ingv. Bangsgaard, Carl Madsen, And. Frøkjær, Th. Thomsen, Nik. Kristensen, N. P. Kristensen,
 Gammelby Planter Gammelby Klim Klostergaard Sjørring Vesløs Lærer v. Skolen
3. Rk.: Kr. Bindslev, Olga Ovesen, Thorvald Baggesen, Karl Hansen, Andreas Knudsen, Rs. Bording, Mads Krabbe Nielsen,
 Gymnastiklærer Egtved Stubdrup Skinnerup Odder Lærer Bedsted
3. Rk. fortsat: Chr. Nielsen, Lars P. Østergaard, Marie Nielsen, Ellen Nielsen, Kristine Ovesen,
 Oksenbøl Siltstrup Lynnerup Rør Egtved
4. Rk.: Softe Leth, Anine Bjerregaard, Inger Yde, Peder Pedersen, P. Hansen, Salmon Sørensen, Dorthea Leth, Ellen Bøgehjerg,
 Husbestyrerinde Skinnerup Hundborg Bedsted Forstander Hundborg Egtved Fyn

kyndelse var af en sjælden lødighed, jævn og dyb, inderlig i tonen, fast og knap i formen, ingen store ord, ingen svimlende flugt, men ægte til sin inderste rod. Midt i alvoren kunde det glimte af et stille, hjærteligt lune. Inden Thygesen døde, naaede han at faa udgivet to prædikensamlinger, der gav et godt billede af hans forkyndelse. Ved hans jordefærd i Tønning den 13. april 1942 udtalte pastor Aage Dahl fra Horsens: »Levende kredse flokkedes om hans prædikestol, og hvor han kom ud i landet, kunde han møde mennesker, der vilde sige ham tak for, hvad de havde modtaget, naar de sad der«.

Thygesens medarbejder, *Hans Hansen*, var født 1869 i Næstelsø ved Næstved. Han tog landbrugs-eksamen 1891 og lærereksamen 1898. Inden han rejste til Ty, havde han været assistent hos K. Hansen, Lyngby, og lærer ved Brahetrolleborg og Aaby højskoler. Da fire aar var gaaet, vendte han tilbage til sin hjemegn for at overtage Ellekildegaard ved Næstved. Hans Hansen var gennem mange aar formand for planteavlsudvalget i Næstved landboforening og for Sydsjællands planteavlsudvalg, saavelsom for Østifternes haveselskab i Præstø amt. Indenfor kredsen af Brøderup højskoles venner indtog han en ledende stilling. Han døde i 1943.

Blandt lærerne i Thygesens tid var ogsaa den venlige og stilladne nordsjællænder *J. L. Christensen*, kaldet »Manden« (1876—1941). Han var landbrugs-kandidat, men udpræget højskolemand; efter lærervirksomhed ved forskellige højskoler virkede han 1913—20 som forstander for Salling højskole og derefter som lærer ved Hadsten højskole til sin død i 1941.

Som Thygesens afløser valgtes *Kr. Fuglsang*, der i 1½ aar havde været lærer ved Tylands højskole. Han er født 1878 i Silkeborgegnen, hvor hans far var forpagter, men voksede op i Vesthimmerland. Han lærte murerhaandværket, uddannede sig paa Askov og kom i højskolens tjeneste. Det var ingen let opgave, han gik ind til, og elevtallene blev da ogsaa kun smaa: den første vinter 11 karle, sommeren 1909 8 Piger, og paa vinterskolen 1909—10 sank tallet til 6. Det saa nærmest ud, som skolen skulde gaa i staa. I Foraaret 1910 maatte Fuglsang give op; en kort tid var han lærer paa Galtrup højskole, men fandt derefter et virkefelt i landbruget, og det viste sig, at der her laa en løbebane og ventede paa ham.

Kr. Fuglsang blev gaardejer i Sydty (en tid var han ejer af Ørumgaard), kastede sig ind i politik og fik i tidens løb en fremtrædende plads i foreningsarbejdet. Han har været med i ledelsen af Thy Højspændingsværk fra 1913 (formand 1915—20), i styrelsen for Det thylandske landøkonomiske Selskab fra 1918 (formand 1921—45) og er medlem af repræsentantskabet for Tisted—Fjerreslevbanen fra 1907. 1926—35 var han folketingsmand for Tistedkredsen, valgt af Venstre, og kom i 1945 ind i landstinget. Han bor nu i Hurup.

I sommeren 1910 stod Tylands højskole stille. Den kreds af mænd, der ejede skolen var kørt træt. Nu ønskede de at afhænde den til en højskolemand, som vilde drive den helt ud for egen regning. De satte sig saa i forbindelse med *Olaf Andersen*, som paa det tidspunkt var forstander for Løvenholt højskole ved

Silkeborg, og hvis hustru, *Eline Larsen* fra Mellerup ved Randers, havde været lærerinde ved Hundborg friskole 1906—07 og i sommeren 1907 tillige paa højskolen. I efteraaret 1910 købte Olaf Andersen skolen for den pris den stod i som landejendom, og først i november kom arbejdet i gang paany.

Den første vinter saa det helt lovende ud. Der mødte ialt 22 karle. Og for første gang i skolens historie var tyboerne i mindretal: 10 elever hørte hjemme i Tisted amt; næsten alle de øvrige var indmeldt til Løvenholt og flyttede nu med op til Ty. Af disse var een københavner, een sjællænder, 6 fra Ringkøbing amt, 2 fra Viborg, een fra Randers og een fra Vejle amt. Arbejdet gik med liv og lyst, og det uensartede hjemstavspræg lagde en frisk tone over samlivet.

Olaf Andersen er født 1875 i Nykøbing F., men har iøvrigt ingen tilknytning til »Sydhavsørerne«. Som en følge af farens erhverv — han var formand og entreprenør ved jordarbejder — oplevede han en meget vekslende barndom i forskellige egne af landet, i drengesaarene stærkest knyttet til Sjælland, i ungdomsaarene til Jylland. Han tog præliminærek-samen, blev huslærer i Østhimmerland, inden han endnu var fyldt 16 aar, og i fire vintre lærer ved Vindehelsinge efterskole i Vestsjælland. Udlængsel førte ham i sommeren 1894 til England, hvor han slog sig igennem som havnearbejder i Newcastle. Han uddannede sig videre ved to højskolelærerkursus paa Askov og to aarskursus i København, virkede 1897—1903 som lærer ved jyske højskoler og 1903—08 ved Mellerup, hvorfra han flyttede til Løvenholt som forstander.

Til sommerskolen 1911 mødte 11 unge piger; af disse var to sjællændere og een sønderjyde, resten fra Ty. Endnu var der ingen grund til at slippe troen paa skolens fremtid, men allerede næste vinter satte nedgangen ind. Af 13 karle var 11 udefra, deriblandt 5 fra Horsensegnen, men det varslede ikke godt, at tyboerne kun sendte to mand til vinterskolen. Sommeren 1912 kom der 6 piger, alle fra Ty. Afgørende for skolens væren eller ikke-væren blev dog vinteren 1912—13; da var elevtallet nede paa 7, og fra Ty mødte kun 2. Under disse forhold saa Olaf Andersen ingen udvej til at fortsætte, og ved et af skolens ugentlige vintermøder gav han meddelelse om, at han saa sig nødsaget til at nedlægge Tylands højskole.

Olaf Andersen flyttede om efteraaret til husmandsskolen ved Odense, hvor han var lærer i fire aar. Fra 1918 er han bosat i Tommerup som forfatter og foredragsholder og er siden 1922 medarbejder ved Køng højskole. Foruden en bog om Danmarks højskoler har han udgivet fem digtsamlinger og en række historisk-topografiske arbejder.

Mange tyboer vil huske *J. Chr. Skjoldgaard* (den gang Petersen), som var lærer ved Tylands højskole 1910—11. Han er født i Østsjælland 1879 og uddannet paa Askov, blev lærer ved Løvenholt højskole og fulgte med Olaf Andersen til Ty. I en aarrække virkede han derefter ved Lollands højskole og bor nu i Roskilde, kendt over hele landet som en yndet oplærer. *G. Petersen-Bønding*, der var gymnastiklærer ved højskolen i to vintre, blev friskolelærer og sekretær for santalmissionen, valgmenighedspræst i Vestervig og senere i Avlum.

Tylands højskoles korte saga var endt. Jord og bygninger blev solgt som landejendom, og den nye ejer lod skolebygningen nedbryde. Det var vemodigt at se det hus blive jævnet med jorden, der havde været rammen om 18 ars arbejde med dansk ungdom, men som forholdene laa, var det uundgaeligt. Derimod følte det som en meningløshed, da hele ejendommen siden hen blev lagt ind under en nabogaard. Der er nu ikke sten paa sten tilbage af Tylands højskole. Og haven med dens brede læbælte og høje bøgehæk, dens gange, plæner og frugttræer, i sin tid den eneste større plantning i vid omkreds, er borte med blæsten, som nu atter har fri fart over højderne.

Livet paa en folkehøjskole spænder over mange flere felter end selve den daglige undervisning. Op igennem aarene er der holdt efteraarsmøder med fremmede talere, ofte under stor tilslutning fra nær og fjærn. En elevforening vedligeholdte forbindelsen mellem gamle elever og skolen og uddelte understøttelser til højskoleophold. Et af aarets højdepunkter var elevmødet, der gjerne blev henlagt til midsommertid og stundom sluttede med afbrænding af blus paa Gaasbjærg Høj. Der er foretaget udflugter — mest naturligvis om sommeren, dog ogsaa paa vinter-skolen — f. eks. til Tisted, Vesterhavet, Bulbjærg og Hanklit paa Mors. Og der har været livlig vekselvirkning mellem skolen og egnen, som det gjerne er tilfældet ved de mindre højskoler. Adskillige af skolens venner har gæstfrit aabnet deres hjem for eleverne. Og paa skolen er der holdt ugentlige vintermøder med foredrag af forstander og lærere, ligesom gymnastikopvisninger, amatørkomedie og anden god underholdning har samlet unge og ældre.

Tylands højskole fik ikke den betydning, som dens grundlæggere drømte om. Alligevel har den, gennem de forskelligartede grene af sit virke, føjet en umiskendelig islæt ind i det stykke historie, som omfatter folkelige og aandelige strømninger i det nordvestlige hjørne af Danmark.

Kilder:

Thisted Amts Tidende 1895.

Thisted Avis 1895.

Statistiske Meddelelser 4. R., 22. B., 4. Hæfte og 39. B., 3. Hæfte.

Elevbog for Thylands Højskole 1901—13.

N. Sodborg, Thylands Højskole, Højskolebladet Nr. 42, 1904.

A. Nordahl-Petersen, Danmarks Højskoler, 1909.

Olaf Andersen, Danmarks Højskoler, 1924.

Den danske Folkehøjskole, 1939.

Rasmus Bording, Fra Thylands Højskoles første Dage, Thisted Amts Tidende 19. Okt. og 20. Okt. 1937.

Rasmus Bording, Skikkelser fra Thy, Thisted Amts Tidende 30. Nov. og 1. Dec. 1937.

Frode Aagaard, Thyge Thygesen, Højskolebladet 24. April 1942.

Højskolebladet 29. Maj og 10. Juli 1942.

Danske Landbrugskandidater, 1944.

Skriftlige meddelelser fra fru Johanne Hansen og fru Marie Thygesen.

Skolevæsenet i Thisted til 1814

Af P. L. HALD

I EN INDBERETNING fra 1735 skriver Sognepræsten i Thisted, *Peder Cortsen* (1728—61), at der ved hans Ankomst til Byen »fandtes hverken Skoleholder eller noget Skolehus, men siden er herpaa raadet Bod, særdeles da velædle og velbyrdige Herr Cammerraad *Claus Caspergaard*¹⁾ Anno 1729 til en Skole og Frihus for en Skoleholder, kristmildigt bortgav et Hus i Thisted By beliggende«, og Caspergaard skriver i Fundats af 22. November 1740: »Som det her i Thisted formedelst Byens slette Tilstand fandtes saa forfalden, at her ikke alene mangler en Dansk Skole, men endog saa godt som Skolemester med, saa var det siden Anno 1729, at vi ej alleneste kjøbte et eget Huus indrettet til en almindelig Dansk Skole men endog blev forsynet med Dansk Skolemester«.

Heraf vil det fremgaa, at Grundlæggelsen af Byens nuværende Skolevæsen kan føres tilbage til 1729.

En enkelt Vending i Caspergaards Fundats synes at antyde, at der tidligere har været en Dansk Skolemester i Byen og selvfølgelig saa ogsaa Dansk Skoleholder, og det er da ogsaa Tilfældet. Den første Efter-

¹⁾ Amtsforsvalter i Thisted 1716—1745.

retning herom findes i Thisted Kirkebog; den 14. December 1651 stod *Lauritz Pedersen Fadder*, og han kaldes Dansk Skolemester. 1683—1688 nævnes som saadan ogsaa *Anders Olufsen Krog*; *Peder Christensen* eller *Peder Skolemester*, med Tilnavnet Ferrislev, blev begravet 21. Aug. 1727.

Efter Caspergaards Fundats blev Skolehuset »af nye fra Grunde næst afvigte Aar opbygget« og det resterende vilde samme Aar blive fuldført og gives til den Danske Skolemester til fri Beboelse, »og saa længe jeg lever (og den gode Gud bevarer det for ulykkelig Ildebrand) lader det vedligeholde«. Desuden henlagdes en Kapital paa 230 Rdlr. af hvilke Renterne, 11 Rdlr 3 Mark, gaves Skoleholderen til Lønning og Ildebrændsel mod at 10 fattige Børn, 7 Dreng og 3 Piger, oplærtes »i Guds Kundskab, Læsen og Skriven samt Regnen«, og »naar vi frasiger os disse fattige Børn Udkaarelse til fri Skolegang, da Sognepræsten her ved Stedet og Efterkommere med tiltagne 2de gode og kyndige Borgere, retsindigen at udvælge de fattigste Børn af begge Kiøn«.

Da Skoleholderen paa Grund af den lavere Rente ikke kunde faa den oprindelig paatænkte Løn, blev Legatkapitalen senere forøget med 30 Rdlr. af Caspergaards Svigerdatter Mette Chatrine Bertelsen de Cederfeld.

For »Skoleholderens des bedre Subsistenses Skyld«, skulde Bedemandstjenesten*) altid følge Skoleholderen nuværende eller efterkommende«. Sko-

*) Bedemanden var en kommunal Embedsmand, der havde det Hverv at overbringe Indbydelser til Gilder, Bryllup, Barnedaab og Begravelse samt ordne alt vedrørende disse Handlinger.

len kom til at hedde Den Caspergaardske eller Byens Skole.

Var Begyndelsen til et ordnet dansk Skolehold om end i al Beskedenhed nu begyndt, saa varede det ikke længe inden det fik endnu et Legat, idet Fru Anne Søe til Kjølbygaard i Testamente af 24. Decbr. 1731, canfirm 4 April 1732 skænkede 200 Rdlr. til fattige i Thisted; af Renterne skulde der anvendes 14 Daler for 6 fattige Børns Undervisning i Katekismus og Børnelærdom hos den danske Skolemester. Disse Børn »udnævnes af Stamhusets Ejer og recommanderes til Sognepræsten i Thisted, at han samme til Undervisning af den danske Skolemester vil anvise og ellers ved Skolelønnens aarlige Betaling at attestere om Børnenes Lærvillighed og Forfremmelse, paa det man deraf maa fornemme, at de forfremmes i Guds frygt og gøre sig denne Almisse værdige, saa at om anderledes befindes, andre i deres Sted kan udnævnes og vores velmente og gudelige Intention derudi fuldbyrdes«.

Ved Fundats af 16. Juni 1733 blev efter samme Testamente henlagt 200 Rdlr., hvis Rt. skulde gives til den, der vilde paatage sig at læse Katekismus i Kirken for Ungdommen en Time hver Søndag efter Højmesse og en Time om Torsdagen før Skriftetid. Fruen udvalgte selv Hører ved Latinskolen *Peder Riber**) til at gøre Begyndelsen, og senere kunde vælges enten en Hører ved Latinskolen eller den danske Skolemester.

*) Peder Knudsen Riber blev 1736 Sognepræst til Ø. og V. Vandet, Provst, død i Agerholm Prgdr. 12. Novbr. 1765. Omtales som en retskaffen Præst og berømmes særlig for hans store »Færdighed i Skolevæsen«.

I Fundatsen bestemmes, hvorledes der skulde gaaes frem ved Katekisationen:

1. Der skal ringes med en af Kirkens Klokker før end Katekisationen begynder for at Byens Indvaanere og især deres Tjenestetyende kunde vide at indfinde sig til den berammede Tid.

2. At Katekisationen begynder og ender med en Salme, som synges.

3. At til denne Katekisation, som ikke bør være over en Time, møder hver Gang alle de Børn, som undervises i den danske Skole.

4. At disse Børn af den danske Skole imedens Katekisationen varer, staar i Kirkens bredeste Gang, og Drengene stilles paa den ene Side ad Gangen, men Pigerne paa den anden Side.

5. At den som katekiserer gør Børnene et eller flere Spørgsmaal, saaledes at de ej alene læse uden ad Luthers lille Katekismus men endog vide at forklare den, saa man kan erfare, at de forstaar Ordenes Mening.

Den Interesse man her viser Skoleforholdene i Byen er ikke noget særegent for Thisted, men hænger sammen med Udviklingen i det øvrige Land. 1721 byggede Kong Frederik d 4. sine 240 Rytterskoler; 1736 indførtes Konfirmationen; det er Pietismens Tid med den forøgede Interesse for Skolen. 1735 fandtes her i Landet 600 Skoler, men allerede 1746 anslaaes Antallet til ca. 1660, altsaa en Forøgelse med ca. 100 om Aaret. Paa Baggrund af disse Kendsgerninger maa Interessen for Skolevæsenet i Thisted ses.

1739 ophæves den næsten 200 Aar gamle Latin-skole i Thisted, og den maatte dele Skæbne med en

Række andre Latinskoler i de mindre Købstæder, og dens Legater og øvrige Midler henlagdes til Latinskolen i Aalborg.

I det kgl. aabne Brev af 27. Novbr. 1739, hvorved Skolen blev ophævet, hedder det, at der »skal herefter antages dansk Skoleholder, som skal have Degnekaldet«, det havde nemlig hidtil været knyttet til Latinskolen, »og skal dertil beskikkes de foreslagne nu reducerede Hørere«. Skoleholderen skulde foruden Degnekaldet nyde de Jorder*) i Thisted og Udmarker, som ansloges til 9 Rdlr. 3 Mark samt den Løn, som Høreren før har haft som Kantor af Byen tilligemed fri Beboelse i Skolehuset, som skulde holdes vedlige af Byen. Hvorledes det imidlertid har forholdt sig med dette Forhold er uklart; i en Indberetning af 1789 hedder det om denne Skole, at »Skolehuset er bekostet af Kirken og holdes af samme vedlige«, og i Kirkens Regnskaber forekommer af og til Udgifter paa Skolebygningen. Denne Skole kaldes Kirkens Skole, og Byen havde dermed 2 danske Skoler.

Den Caspergaardske Skole.

Denne Skole laa paa Hjørnet af Storegade og Skolestræde og kaldtes til daglig Byens Skole eller Thisted 2. Skole. Oprindelig bestod den af et Hus paa 11

*) Jorderne er vist nok følgende: En Del Jorder blev efter Testamente af Klokker Niels Dahlgaard i Aalborg ^{3/10} 1718 skænkede til Latinskolen. De fandtes paa Thisted Mark, men anføres i Byens Jordebog 1871 som tabte. Ved Skiftesamling 1737 efter Enken Bodil Pedersdatter Søe overdroges til Klokkerens Brug 1 Td. Bygsædeland paa Søndertoft ved Fjorden mod Vedligeholdelse af Gravsted. En ukendt Testator havde til 1 Lektiehørers Brug henlagt 4 Tdr. Byg af Præstegaardens Jord.

Fag, hvoraf Caspergaard lod de 7 opføre af nyt; Resten 4 Fag lod han vist ogsaa bygge inden sin Død. Efter et Skøde af 22. Marts 1731 havde Skolen fælles Brønd og Gaardsrum med en Naboejendom samt en »liden Hauge til nogle Kiøkken Urter«.

Ifølge Generaltaxation 1781 bestod Skolen af et 12 Fags lerklinet Hus tæk'ket med Straa; det vurderedes til 170 Rdlr. Af en Række spredte Indberetninger fremkomne til forskellige Tider, kan man nogenlunde slutte sig til Bygningens Indretning. Fra Gaden kom man direkte ind i Skolestuen, der var 7 Alen i Firkant, 3 Alen høj og meget mørk. 1773 bestod Inventaret af »2'de lange Borde, 2'de kortere dito, 3'de nagelfaste Bænke, 5 løse Skamler, 4're opslagne Hylde, en Jern-Bilægger Kakkelovn, En Junge og Kjeldreb til Brønden«. Andet og mere findes ikke i den aarlige Inventarliste, der indsendtes til Byens Regnskab. Skoleholderen havde til sin egen Raadighed »kun en saare liden Stue, et meget lidet Kammer, et Spisekammer, et lidet Køkken og altfor lidet Rum til Ildebrændsel«. Skulde man besøge ham i hans private Lejlighed, maatte man først passere Skolestuen, og ret mange Besøg har sikkert ikke været til Gavn for god Skoleorden. Igennem Byens Regnskaber kan man faa al ønskelig Oplysn. om Bygningens Vedligeholdelse gennem de hundrede Aar, den blev benyttet. 1776 var hele Taget paa østre Side »aldeles brøstfældig, at det altsammen højstnødvendig med ny Tække vil belægges og forsynes«. 1781 »en liden Bagerovn i Skorstene behøver fra Grunden af at ommures, da den dels er nedfalden, dels opskaaren af Dyr og ubrugelig, Skolen behøver haardt at udspækkes og kalkes samt en Del Klining«; alle Vinduerne var brøstfæl-

dige, dels var Karmene raadne, og dels manglede baade Bly og Glas.

Med Hensyn til de hygiejniske Forhold kan mærkes, at »Nathuset« kun rensedes en Gang om Aaret. 1776 var det saa galt, at »dets Urenlighed gaar ud i vores fælles Gaard«, og da Naboen skulde have sit Korn hjem og var nødsaget til at afvælte det i Gaarden, klager han over Urenligheden og vilde have en grundig Udrensning, hvilket jo ogsaa kunde synes højst paakrævet. Da Skolens Brønd fandtes paa samme, kan det heller ikke undre at Skoleholderen i en Henvendelse til Byfogden bad denne om, »at han vilde beordre Kæmneren sligt at lade foranstalte«.

At man som Tiden gik kunde ønske den gamle Skolebygning afløst af en ny er ret forstaaeligt, og 1804 indsendtes saaledes en ret original allerunderdanigst Erklæring og Forslag til Kongen, hvori Sognepræsten fremkom med Forslag om, at de nødvendige Midler til en ny Skolebygning toges dels fra Thisted Kirke og dels fra Jannerup Kirke, der begge var i Besiddelse af betydelige Kapitaler. Thisted Kirke havde samlet sin Formue (ca. 20,000 Rdlr.) ved Tiende, især Thisted Bys Korntiende, og man fandt det derfor rimeligt, at der af al denne Overflødighed anvendtes et Beløb til at skaffe Byen en højst tiltrængt Skolebygning. Det var Overtroen, der havde beriget Jannerup Kirke med en Kapital, der da ansloges til 24,000 Rdlr. Kirken havde saaledes i Thisted staaende 2 Bøsser, hvori der af Søfolk nedlagdes Gaver, og hvad var mere rimeligt, mente Præsten, end at denne Rigdom blev anvendt til Opførelse af Skolebygninger, hvor saadanne tiltrængtes, spe-

cielt da i Thisted*), men Kancelliet var ikke i mindste Maade lydhørt over for dette Forslag.

I en Indberetning af 1806 beskrives Skolen som en gammel forfalden Bygningen og vistnok »den sletteste Skolestue i hele Landet«, og den bestandige Vognfærdsel forbi Vinduerne og Færdsel gennem Skolestuen gør det umuligt for Børnene at vedligeholde deres Opmærksomhed ved Undervisningen.

Den indskrænkede Plads gav da ogsaa Anledning til, at Skolelærer Bech 1816 med de eligerede Borgers Samtykke af sin Genbo Skomager Dahlggaard for 80 Rdlr. lejede et inden for hans Dagligstue liggende Kammer med Seng og Kakkellovn. Der skulde dog endnu hengaa en Aarrække inden man gik til Opførelse af en ny Skolebygning. At den gamle maatte opgives fremgaar af følgende »Allerærbødigste Anmeldelse«, som Bech sendte Byfogden og de eligerede Borgere i Skrivelse af 20. Septbr. 1836:

»Kort siden kørte Jens Chr. Hviid med et Læs Tømmer mod Skolens Hjørnestolpe, hvorved en Del Kalk faldt ned og Væggen paa Hjørnet løsnedes. En Vinduesrude paa samme Hjørne er kommet itu derved, at en forbi kørende Bonde af Vanvare stak sin Støvle (til alle Skolebørns Forundring) igennem Ruden, og tvende andre Ruder er slagne i Stykker ved at Stormkrogen slap ud af den møre Karm. En Del Tabeller er gaaede op i Limingen og derved ubrug-

*) Slutningen paa denne »allerunderdanigste Forestilling« er yderst original. Præsten skriver: »Skulde vi vove endnu at tillægge et Ønske, da var det, at det aller-naadigst maatte tillades os uden Licitation at begynde det omtalte Skolehus... da liciteret Arbejde er saa misligt og saare lettelig, endog med muligste Opsyn, kan vorde svigefuldt for det publique«.

bare. En af Skolens faste Bænke er nedfalden, ligeledes en Hylde. Dørene er ved Gerichterne aldeles utætte. Alle Skillemurvæggene er gennemskaarne af Rotter. Udspækningen er falden fra Gavlene, Tørvehuset Vægge er meget utætte og Skolens Mønning ligesaa«. Men da denne Klage fremkom, var man endelig begyndt paa Forberedelserne til en ny Skolebygning.

1735 indberetter Sognepræsten om Skoleholderens Løn, at foruden det Caspergaardske Legat opbærer han tillige Skoleløn af formuende Borgere og Bønder, og han skriver, at Skoleholderen ikke savner »fornøden Underholdning og Sognet dermed at være tjent«.

1784 oplyses det, at »den anden Skoles Lærer nyder tvende Donationer 14½ Rdlr. for 16 fattige Børn (Caspergaards og Anne Sjøes Legater) samt desuden i Skoleløn 2, 3 a 4 Skilling for hvert Barn ugentlig, og saaledes kan hans hele Løn som Skoleholder foruden frit Hus udgøre 24 a 26 Rdlr.«. Han blev ansat af Stiftamtmanden, men skulde forinden sin Ansættelse prøves af Biskoppen. I al Almindelighed hedder det om Skolegangen, at Præsten har Opsigt med den, »men den kan dog hverken ved Trusler eller Formaning udvirkes«, saa Skolebesøget har sikkert været ustadigt. Fra 1729—1837 bestod denne Skole.

Lærere ved den Caspergaardske Skole.

Thue Lind til 1771 eller 1772, begr. 9. November 1775, f. 1694, aflagde Embedsed 1740, muligvis har han før sin Ansættelse undervist i Byen, idet Kirkebogen bemærker, at han »har forfærdiget en hel Alterbog med prentet Skrift 1738«. I Visitatsindberetning 1743 nævnes, at han var fattig, men levede et

kristeligt Liv og passede sin Skole upaaklagelig, skønt han efterhaanden var blevet gammel.

G. m. Kirstine Mortensdatter Dillerup, begr. 28. Juni 1771, 85 Aar gl.

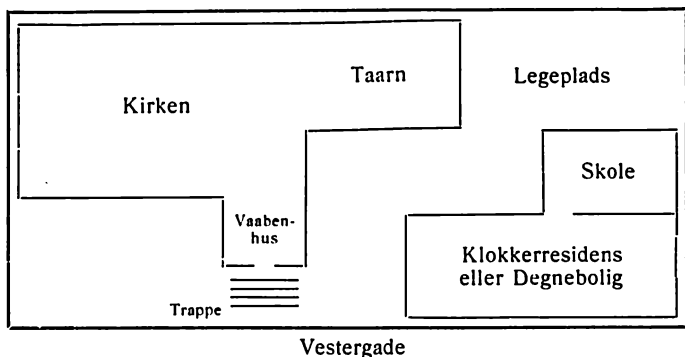
Lauritz Christensen Frost, ca. 1771 eller 1772. — Død 16. Febr. 1808. Var tidligere Omgangsskolelærer og Tjener hos Biskop Brorson Fra ham findes i Byens Arkiv en lang Række Breve og Skrivelser, der viser, at han var meget kyndig i Brugen af Modersmaalet, ligesom han skrev en god Haandskrift.

G. 23. Maj 1764 i Thisted m. Maren Kortbech, død 25. Febr. 1814.

Peter Bech 1808—1842, død 17. Febr. 1846. Født 1782 i Andrup, Kollerup S. (Degn Niels Mikkelsen Bech og Birgitte Christoffersdatter). Han blev Førstelærer ved den ny Skole fra 1837 — til han fik sin Afsked 1843. Rimeligvis har det ikke været helt let for den gamle Mand at blive overflyttet til nye Omgivelser, og det synes, som om der paa dette Tidspunkt har været nogen Misfornøjelse med hans Skolearbejde. I Th. Amtsavis for 28. Jan. 1843 indrykkede han følgende: »Da jeg er saa lykkelig som Lærer i en Række af 36 Aar at have nydt tvende Kongers, tvende Biskoppers, se foregaaende Provsters og tolv Præsters samt fra København, Højkongelig Directioners umiskendelige Bifald; men jeg hører sige; at Enkelte nu have isinde at dadle min Undervisning, saa er min tjenstærbødige Begæring til Enhver, som attraae nogen Anke, at lade mig denne skriftlig tilkendekomme paa det jeg ved og lade Sandheden tale for mig, kunne stille baade dens Elskerer og Modstandere i fornødent Lys«.

Kirkens Skole.

Dens Beliggenhed ved Kirken vil fremgaa af hoshstaaende Rids. Den var mere anselig end dens Kol-

Tegnet paa Grundlag af Meddelelser fra afdøde Klokker Riis, der som Barn gik i denne Skole.

lega, den Caspergaardske Skole, idet den var teglhængt og bestod af et Forhus med Degnebolig, medens Skolestuen fandtes i Sidehuset ud mod Kirkegaarden. Da den fra Latinskole overgik til Dansk Skole medfulgte det gamle Inventar, der just ikke virkede imponerende, det bestod nemlig af »en gammel forbrændt mest ubrugelig« Kakkelovn med Jernfod, et langt Bord samt to lange Skamler.

Det synes at fremgaa, at det til at begynde med er kommet til Rivninger mellem de to Skoleholdere; Skoleholderen ved Kirkens Skole mente sig eneberettiget til offentlig dansk Skolehold, hvorover Kollegaen ved den Caspergaardske Skole følte sig brøstholden og klagede til Biskoppen og søgte om Tilladelse til fremdeles at maatte antage Elever for Beta-

ling. Forholdet var nemlig dette, at Læreren ved Kirkens Skole var forpligtet til at holde Skole »for Thisted Sogns udenbys fattige Børn og derfor nyder fri Ildebrand til Skolen og fri Klokker-Residens ved Kirken«. Denne Skole kaldtes iøvrigt ogsaa »de fattiges Skole«, da Skolegangen her var gratis; man ser den ogsaa anført som Thisted 1ste Skole.

Foruden Skoleholderens Indtægt som anført S. 255 kom saa hans øvrige Indtægter som Kordegn, Klokker og Graver samt Højtidsoffer o. lign.

Da der 1800 indtraadte Vakance ved Kirkeskolen, forsøgte man at faa et» Reglement« for begge Skolerne. Saaledes skulde begge være fælles for hele Byens Ungdom, kun var Degnen alene forpligtet til at holde Skole for de Børn fra Landet — nemlig fra Tingstrup og Faartoft —, der meldte sig hos ham. Den uheldige Benævnelse, »de fattiges Skole«, »har givet Anledning til Jalousi og animisite blandt enfoldige Forældre og Børn«, hvorfor man 1806 foreslog Benævnelserne Kirkeskolen og Byskolen.

Efter »Reglementet« skulde Degnen ikke holde Læseskole om Lørdagen, men undervise de dygtigste Drengene fra begge Skoler i Sang og om muligt efter Koralbog og Noder; han skulde tage dem med sig i Kirken til Højmesse og Aftensang for at synge; om Fredagen skulde dog kun to Drengene møde.

Ved samme Lejlighed ændredes den Maade, hvorpaa Degnen ved Højtiderne fik sit Offer; det havde nemlig hidtil været Skik, at han indsamlede Offeret saaledes, at han lod Tavlen vandre fra Haand til Haand ned gennem Stolene, hvilket foraarsagede Støj og Uro baade for Præsten og Menigheden, hvorfor Offeret for Fremtiden skulde indsamles »udi en

Pung vedhæftet en lang Stang«, som Degnen kunde række dybt ind i Stolene, og at der ofredes naar Prædiken var forbi under Sang og »Orgelværk«.

I Begyndelsen af 1800'erne udgav Peder Kyllsbek, der var Lærer ved Kirkeskolen, en »Andagtsbog for Skolebørn til Brug i Thisted første Skole«. En af hans Elever var Kr. Kold, men da han kom i Skole i 1823 var Kyllsbek en gammel Mand, som sikkert ikke har haft meget med Undervisningen at gøre, idet han holdt Hjælpelærer. Om selve Undervisningen siger Kold, at »den bestandige Opplapren af Lærebøgerne kun bevirkede Kedsomhed, som vi søgte at fordrive med den fattige Fornøjelse at samle Sandet i Tytter med Fødderne paa Gulvet«. Det var iøvrigt i Landsognet, at Kold fik sin første Lærerplads i en Alder af 13 Aar, idet han blev indsat som Omgangsskoleholder i Faartoft efter en vellykket Katekisation over »Erfaringen viser, at Menneskene ikke er saa gode, som de burde være«.

Kyllsbeks Bog*) indeholder foruden forskellige Bønner og Salmer meget gode Forskrifter for Børnenes Opførsel og Undervisning. I selve Indledningen udtaler han, at Formaalet med Børnenes Skolegang er, at de maa »dannes til gode Mennesker i hvad Stand og Stilling de end maatte komme i Verden«, men »ihvor ønskeligt det end er at alle korporlige Straffe vare at udelukke af Skolerne, saa har dog 30 Aars Erfaring lært mig, at dette ingenlunde kan ske, saafremt den gode Hensigt med de letsindige og kaade iblandt Ungdommen skulle opnaas«.

I det Afsnit, der indeholder Love for Skolebørnene, fremhæves det bl. a., at Børnene skulde møde i Sko-

*) 2. Udgave 1805.

len rene og ordentlig paaklædte, Haaret kæmmet, og i saa god Tid, at Eftersyn af Børnene kunde finde Sted inden Kl. 8, da Undervisningen begyndte. Med Hensyn til Skoleordningen mærkes, at Børnene var inddelte i 3 Klasser efter deres forskellige Standpunkter. Om Lørdagen skulle Børnene i 3dje Klasse skrive en Obligation, Revers eller et Brev efter Diktat, og de som have Evner og Lyst øves i at kende Noder og synge. Lovene skulde oplæses for alle Skolens Børn engang ugentlig, naar Morgenbønnen var forbi.

Det kan imidlertid ikke undre, at den Undervisning Børnene kunde faa i de to danske Skoler maatte forekomme mange af Byens Borgere for utilstrækkelig, og det vides da ogsaa, at der har været oprettet flere Privatskoler. Der var saaledes »Borgerheld-Skolen«, beliggende i en af de smaa Gader ved Bækken, »Knakken« kaldtes den; den lededes til 1816 af Privatlærer Dilleben. Skolen blev senere købt af Byen til Jordemoderbolig; den laa i det nuværende Havnestræde Nr. 3.

Pastor Agerbæk, der var Kapellan i Thisted 1827—1830 oprettede en Privatskole, og ved den »blev han en god Hjælp for enkelte af Bedsteborgernes Børn«. Hans mest bekendte Elev var den senere Generalkonsul i Hamborg H. Pontoppidan, der da var i Huset hos Toldinspektør Langeland.

1834 oprettede Lærer Christian Christensen, der samme Aar var udgaaet fra Snedsted Seminarium, en Privatskole, som han ledede i 9 Aar. Da han forlod denne og blev ansat ved Byens Skolevæsen, blev han i Avisen takket for hans udviste Flid og Duelighed med Børnene.

Navnlig med Henblik paa den faldefærdige Caspergaardske Skole, der egentlig skulde være Byens almindelige Skole, maatte Borgerskabet ønske en Forbedring, og selv om der endnu hengik mange Aar, inden Forholdene forandredes, saa var Byen blevet betænkt med et Par Legater stiftede af 2 fremsynede Borgere; disse Legater blev Grundlaget for det fremtidige Skolevæsen.

Lærere ved Kirkens Skole.

Laurits (Lars) Skive 1739, begr. 8. Juni 1740, f. 1702 i Hillerslev (Degn Jens Lauritsen og Mette Sophie Christensdatter Agerholm), Student 1724 fra Thisted, senere Hører ved Latinskolen. Han var en »hæderlig og vellærd Klokke«, en »skikkelig og flitig Mand«. G. 7. August 1739 m. Maren Laursdatter.

Peder Henriksen Hind, 1740—1767. Da han 1734 bliver gift kaldes han stud theol, 1738, da han boede i Aalborg, nævnes han Prokurator.

Peter Hind kom til at residere i den gamle, nedlagte Lantinskoles Bygning og var tillige beskikket til at være Skoleholder for Børnene fra Tingstrup, Torp og Faartoft, som han dog skulde undervise mod billig Betaling. Det fremgaar iøvrigt, at han har røgtet sit Embede upaaklageligt. Saaledes siges der i Biskoppens Visitatsindberetning, at han (1750) er en god Degn ved Sang og Katekisation i Kirken, og han roses for sin Flid med Konfirmanderne, og der tilføjes, at han fører et ulasteligt Levned. Ved Visitatsen 1762 bemærkes dog, at han er noget flygtig i sin Adfærd.

Privat har han imidlertid været en urolig Natur, som Byfogden Peter Lübecher havde megen Ubeha-

gelighed af. Saaledes lod Byfogden 1750 føre Tingsvidner mod ham for hans slette Opførsel og lastværdige Forhold, og han blev idømt Mulkt og fik en offentlig Reprimande. Senere, 1761, skal han have været grov og mishandlet den ridende Postillion Erik Johansen, da han paa sit »Udridt var aftrædet i Klokkerens Hus«. 1767 overlod han Embedet til Svigersønnen, Jacob Orslef, men blev foreløbig boende i Thisted, hvilket bl. a. fremgaar af, at han ifølge Samfrændeskifte af 22. Marts 1773 blev Lavværge for Ane Andersdatter; men i Juli 1774 rystede den 77-aarige Mand Byens Støv af sine Fødder og flyttede til Bedsted, hvor han døde og blev begravet 29. Januar 1783, 86 Aar gl.*)

G. 1 i Købehavn 2. Marts 1734 med Margrethe Cathrine Thye.

G. 2 i Thisted 7. August 1743 med Anna Cathrine Hildebrandt, død 22. Juli 1750.

G. 3 i København 18. Oktober 1751 med Katrine Marie Frandsdatter Harboe.

Jacob Orslef (Aarslev) 1767—1771. 1767 Embeds- ed som Kordegn og Klokker og samme Aar blev han viet til Jomfru Kirstine Hind den 27. November. Den 19. Febr. 1762 fik han Kaldsbrev som Kordegn, Skoleholder, Klokker og Graver, imod at han gav Svigerfaderen 50 Rdlr. aarlig i Pension samt til hans 2 Børn fri Kost og Logi eller 16 Rdlr. aarlig. Man kan nu godt tænke sig, at han ikke har været glad for denne Afgift, der maatte betyde et stort Tab i hans

*) Om Peder Hind henvises iøvrigt til: Kjeld Galster, »Ingemanns Moster Marie, Digt og Virkelighed«, Personahist. Tidsskrift, 10 R., 3 B., S. 61 flg., hvorfra adskillige Oplysninger er hentet.

Indtægt, og dels har han sikkert ogsaa været udsat for Ubehageligheder fra sin stridbare Svigerfaders Side, og derfor er det forklarlig, at han bytter Embede med Johannes Søltoft og 1771 bliver han Degn til Ø. og V. Vandet Sogne.

Johannes Chr. Søltoft ca. 1771—1777, f. 1727 i Nørre Snede, cand theol, 1761 Degn i Ø. og V. Vandet, ca. 1771 Kordegn og Klokker i Thisted, bytter Embede med Jacob Orslef. Senere Ejer af Gaarden *Nebel*. G. 11. Decbr. 1795 m. Madame Johanne salig Herr Apoteker Duches, f. Holst.

Jens Nielsen Kornbeck (Kortbeck) 1777. Død 15. Septbr. 1799. F. 18. Marts 1747, Student. Embedsed 29. Decbr. 1777 som Klokker, Kordegn og Graver, samt Dansk Skoleholder udenbys og for de fattige i Thisted. G. m. Anne Christine Christensdatter Bang, f. 1751, begr. 20. Oktbr. 1794.

Peder Kyllesbek 1799. Død 25. Marts 1827, f. 1751, ingen Eksamen. 1784 Sognedegn i Hvidbjerg-Ørum og Lodbjerg, 1785 Sognedegn og Skoleholder i Hundborg-Jannerup. 19. Decbr. 1799 Embedsed som første Skoleholder, Forsanger, Catechet, Klokker og Graver i Thisted.

Foruden den allerede nævnte »Andagtsbog for Skolebørn til Brug i Thisted første Skole«, har han udgivet »Morgen-, Aften- og Bordbønner og Psalmer 1823«.

G. med Anne Kirstine Hassing, død 23. April 1830 i Skyum.

Skolelegaterne.

Købmand Niels Holst*) oprettede iflg. Testamente af 14. Januar 1812 et Legat for Byens Skolevæsen.

Legatkapitalen, hvis oprindelige Størrelse ikke kendes (den var 1871 4094 Rdlr. 41 Skilling) modtoges ved et Raadstuemøde 23. Juni 1812, hvorved Borgerskabet formelt modtog Gaven. Til denne var knyttet en Række Betingelser. Saaledes maatte Kapitalens Rt. ikke anvendes før Kommunen havde opført en »bekvem, forstandig og hensigtsmæssig Skole«, men hertil maatte ikke noget af Legatet anvendes. Denne Skole skulde være for Drengene og Piger, der skulde undervises særskilt, ligesom der skulde være Adgang for uformuende Borgeres Børn til at nyde fri Undervisning, dog ikke mere end 5 Drengene og 5 Piger. Foruden i de almindelige Skolekundskaaber skulde Børnene undervises i 2 eller flere Sprog, og for de Drengene, som gik til Handelen, skulde der undervises i italiensk Bogholderi. Mindst en Lærer og en Lærerinde skulde nyde fri Bolig i Skolebygningen foruden andre Bekvemmeligheder. Hvis der var Børn i Legatstifterens Slægt, som ønskedes optagne i Skolen uden Betaling, skulde de have fortrinlig Adgang dertil, ligesom Slægtninge, »som maatte befindes delvise til en Skolelærers eller Lærerindes Post«, ligeledes skulde have Fortrinet ved Ansættelse fremfor andre, »naar disse ikke have mere udmærkede Egenskaber end hine«.

Var dette Legat væsentlig beregnet til Skolens Drift, saa fik Byen ved samme Tid endnu et Legat,

*) Købmand Niels Holst f. i Thisted som Søn af Kbmnd. Thomas Holst. Niels Holst tog Borgerskab 25. Septbr. 1779, og i »Danmarks Handelsspejl« 1780 nævnes han som den eneste Købmand, der handler Engros.

som kunde sætte den i Stand til at faa en ny Skolebygning, idet Købmand Niels Dideriksen*) i Testamente af 24. Novbr. 1811 med Tilføjelse af 28. Juni 1812 og 13. Febr. 1813 skænkede sin »iboende Gaard, dens Bygninger, Grund og Haugeplads til en Skole istedet for det hidtil brugte alt for indskrænkede Caspergaardske Skolehuus«.

Ejendommen laa paa Hjørnet af Storegade og Havnestræde.

I Statutterne paalægges, at Huset indrettes saaledes, at der skal være de »nødvendige og udfordrende Skolestuer til Børnene«, men tillige ogsaa den til en Husholdning nødvendige Plads og Lejlighed« til en Skolelærer med Familie saavel som og Plads for en Underlærer. »Som Hjælp til Indretningen giver jeg tillige 10 nye Vindues Karme og 2'de Kasser med 300 Ruder hvidt Glas, som findes i Gaarden og har været bestemt til dens Ombygning. Den sønden for Gaarden udi Fjorden opfyldte Plads og de dertil samlede Sten følger ligeledes med Gaarden. Jeg behøver næppe at erindre, at Skolestuerne ej maa vende ud til Gaden«.

Gaarden var iøvrigt gammel og tildels meget forfalden, hvorfor der var indkøbt ovennævnte Materialer til en Nybygning. Til Hjælp til Ejendommens »Ombygning og Grundmur testamenterer han end-

*) Niels Christian Diderichsen var født i Thorup og døde i Thisted 24. Febr. 1813. Den 23. Jan. 1790 tog han Borgerskab som Købm. i Thisted. Aaret efter blev han gift med Maren Jensdatter af Thisted, som døde efter faa Maaneders Ægteskab. Han blev gift 2. Gang 12. Maj 1792 med Charlotte Caroline Calundan (Dtr. af Provst Calundan i Sønderhaa-Hørsted), hun døde 1806 og deres eneste Barn 1802. Iøvrigt stiftede Diderichsen ogsaa det »Diderichsenske Tyendeleгат« »til Fordel og Opmuntring for tro Tjeneste Folk af Almue Klassen«.

videre 3000 Rdlr, hvilken Kapital dog først vilde tilfalde Skolen efter en Rentenyders Død. Over Indgansdøren til Skolen skulde der opsættes en Tavle med Legatstifterens og Hustrus Navne paa«; men »skulde Skolen Forsvar ej vilde opfylde disse Vilkaar, da falder Gaven til Skolen bort, og Huset og Kapitalen og alt henfalder til Boets Masse«.

Rentenyderen var Konsumtionsinspektør Chr. Ludvigsens Enke. Hele Gaven skænkes kun under de bestemte Vilkaar, »at Skolen Forsyn lader nedrive det gamle Forhus og paa dets Plads lader opføre en en nye smuk og suffisant grundmuret Bygning, hvis Gulvbielker skal ligge $1\frac{1}{2}$ Alen over Gaardens Overflade«.

Begge disse to Legater er Udtryk for et Par velmenende Borgeres Ønske om at komme Byens Skolevæsen til Hjælp og er et Udtryk for den Maade, hvorpaa de kunde tænke sig det fremtidige Skolevæsen ordnet og betrygget.

Da Skoleanordningen af 29 Juli 1814 kom, skulde man synes, at Byen var vel rustet til at faa den ført ud i Livet; men paa Grund af mange Forhold og vel nærmest paa Grund af den Nedgang, der fandt Sted efter den 7aarige Krig med England og den paafølgende almindelige Forarmelse og Modløshed, gik der endnu en Aarrække, inden Byen fik sin tidssvarende Skole.

Talemaader, Sejer og Vendinger fra Nordthy.

Samlede af A. OVERGAARD.

Dæ æ ingen Ting saa gal, de et æ got fu nøj.
Han kyer som han haj stollen bodde Hæjst aa
Vuen.

E Fuer æ ik e Kalgo, e Bi sværme, e Baa skriger.,
e Gryd kogge øwe, hva ska mæ arme Kvenfolk gyer.

E Kat knorre et fa en fo Mus, aa en Pieg et fa hon
fo Hus.

En hvæ Sme haa si Sej'.

En finne lette Brø i en Hundhus end Brændvin i
en Smiddi.

E Kuen skal raae jen Daa aam Oeg, men hon mo
et vedde.

Ti stel' mæ e, saa for e engen Mat.

De æ en skit Kræme, dæ la'ste hans ejen Kram.

Den fæk saa møj, te en nysere et fræ sæ.

Han ved naak hva Kant e Vend blæse.

No ka han su' po Lappen.

E Bond, den spaa sæ siel.

Han snakker lissom e Vend blæse te.

De æ nøj dæ haa engen Steds hjemm.

Han dryvve Verden i fu e ve sæ' (er foran med
Arbejdet).

Den Kaael ska naak kom Verden igjommel.

Naa vi komme en Prokeraate aa en Urmaage aa en Møller i jen Sæk, aa vi reste en alle saa godt, ska da naak kom en Kjeltring ovest.

Er der flere fra Brond, ellers gaar vi øver til Kjelstrup. (Efter Lærer Pedersen, Kjelstrup gl. Skole).

De æ saa læng Sien, te de ku jae væ Løvn.

De va i Mørk' aa Moel. (I sønderjydske er Moel; en mørk og tyk Sky).

Dæ bløv gjov Koel e poe. (Dæ bløv gjov ræen Bovr).

De va i jenne Ru'de aa Stru'de.

Nej! Dæ æ et Maag te e.

De gik lieg Æn tebaag' fu' ham.

Dæ æ tyk' Folk po javn Jovr. (Siges, naar der er Trængsel).

Han stov mæ e Lyv i e Haaen.

Han go hverken i Kjerke helle Kloste.

Den jen Tjenest æ den najen vaer.

To de fostaa sæ siel.

Den glovr, som den haj lieg fot Øven.

Han laa Klø al de han kun'.

De stov i jen gløj Toeg aam ham (eller i baag ette ham).

Han har lieg ve aa hop øvve sæ siel.

De stov bodde ovest og næjest i ham.

Han lyvve, te han staa po hans Hue (eller) te han trovve e siel.

Ham ka vi kin imel' Hunne Svin.

Di va lieg ve aa sæt e Stov' po e Lovt.

Skol Skipper! No gik Farbro be't.

Haj do et mæ og di Treesko, saa va do naagen.

Vi ska et skræv vier, end e Bovse di ka hol'.

Han fik hans Nies rut'.

Kye saa, men kom et saan te ijen (igen).

De go saa skidskjøn te.

Baarre de ka vind aa vaaer.

Han sejje (sidder) som nue Besp.

Han veest slet aa baar et a nue Teng aa sej.

Han vil et gyre fu gue U'e aa Betalleng.

Den jen' Stodde lie et te den najjen haa to Puese.

Vi ka bæjst gi Raa, naa vi et siel trænge te em.

Lisse manne Folk. lisse manne Sen' lisse manne
Pøls, dobbelt saa manne Pen'.

Di ræjste dæ naak po stue Stee, te aa ski dje Stieg
i støkke. (Siges naar en hikker).

De va alle den Herlighed vaer.

Fiskeri aa Jagteri æ Slumperi.

Di vel bel vos ind te svot æ hvie, aa e Maaen æ lav-
ved aa en sue Vust.

Næj! No trovve æ snaa de prime.

Do ka ta Fesk fur e Pæng.

Løg aa Røeg aa uen Kvenfolk, di ka fo e Øvn te aa
ren'.

Dæ æ engenting de daske.

De gik i jen' Staagdrøvt.

De va som de va Lyvløsværk.

De va lieg po di hyv Navle.

Dæ æ gon Svensn i e.

Han tørt de va bodde vojjen aa fojjen.

Den dæ i gammel Dav, ku kom igjemmael Kostrup
uskjæn, ku kom igjemmael Helvede ubræn.

Ky' saa, te de ka skroel op aa nier a Rannes Gaade.

De va lisse re, som de va kaar (kartet).

Til Medlemmerne.

1. Generalforsamling.

Den aarlige Generalforsamling afholdtes d. 30. Maj paa Museet i Thisted. Formanden, Læge T o f t, gav en Oversigt over Arbejdet i det forløbne Aar og udtalte sin Glæde over den stadig stigende Interesse for Historisk Samfund, der gav sig Udtryk i det stadig voksende Medlemstal. Kassere- ren, Redaktør L u s t r u p, gennemgik det Side 280 anførte Regnskab, der balancerer med 4942 Kr. og opfordrede til at arbejde for at bringe Medlemstallet endnu højere op. Iøv- rigt blev der under Forhandlingerne fra flere Sider beklag- et, at Tilslutningen af Medlemmer fra Mors var yderst ringe (kun 9 Medlemmer), endskønt Aarbogen stadig har indeholdt Bidrag til Belysning af Øens Historie.

Ved det derefter afholdte Valg til Bestyrelsen genvalgtes Skoleinspektør Riis Olesen, Vestervig, Lærer Balle, Thor- sted og Lærer Rolighed, Klim.

Derefter oplyste P. L. H a l d lidt om Indholdet af den kommende Aarvog. Paa Grund af den nære Forbindelse mellem Historisk Samfund og Museet blev det bestemt, at Aarbogen for Fremtiden bragte en Oversigt over Museets Arbejde og Erhvervelser. Endelig blev der drøftet en Fæl- lesudflugt sammen med Turistforeningen.

2. Udflugten.

Denne fandt Sted den 29. August og havde samlet 60 Del- tagere. Fra Thisted gik Turen over Sjørring og Hundborg til Stenbjerg. Ved Kaffebordet gav Formanden en Oversigt over det Landskab, man vilde komme igennem, maaske den Egn i Landet, der havde været mest hærget af Sand- flugt, og nu vilde man faa at se den Forandring, der var sket gennem de store Plantninger.

Fra Stenbjerg gik Turen gennem Stenbjerg Plantage,

hvor Landskabet veksler med Plantninger og veldyrkede Marker, der viser, at Sandflugtens Magt er brudt.

Der blev gjort et kort Ophold ved den fredede Nørhaagaard. Stuehuset er iøvrigt ikke særligt gammelt, 150 Aar, men et smukt Bygningsværk, der fortjener at bevares. Gennem Istrup og Hvidbjerg Plantager gjordes Ophold ved Hvidbjerg v. Aa Kirke, hvor Overbibliotekar Grønkjær gav Oplysninger om Kirken og dens Inventar. Herfra kørtes videre til Lyngby, og her tilbragtes en Tid ved Stranden. Det sidste Besøg gjaldt den gamle Gaard Lyngholm med sit middelalderlige Voldsted, hvor Proprietær Ifversen elskværdigt viste Selskabet rundt. Hald gav nogle Oplysninger om Gaarden, der nævnes første Gang 1375, og om enkelte af dens Ejere. Særlig Interesse vakte foruden Voldstedet, den mægtige Lade, der ganske vist er ombygget 1913, men det svære Tømmer er fra den tidligere Lade, der blev opført 1614 af norsk Tømmer, der var fragtet herved i Skudehandelens Tid.

3. Lokalhistorisk Litteratur.

Under Redaktion af C. Brunsgaard og Henry Pedersen er paa Forlaget »Bauta« det store 2 Binds Værk »Landet mod Nordvest« (ca. 700 Sider) nu afsluttet. Gennem en Række Afhandlinger dels af Videnskabsmænd og dels af Lokalhistorikere er der fortalt om Thy og V. Han Herred i Fortid og Nutid og om Natur og Folk. Bogen er forsynet med en Rigdom af nye og gamle Billeder og fortjener den videst mulige Udbredelse.

Pastor Thorlacius Ussing har skrevet »Paa Strejfgennem Han Herrød (68 Sider, 2. Udgave), en smukt fortalt Bog om Egnens Natur og Historie.

I Anledning af K.F.U.M.'s Jubilæum har Pastor Juul Sørensen skrevet »Thisted K. F. U. M. gennem 50 Aar« (24 S.). I det lille Hefte er der givet en fortrinlig Oversigt over det Arbejde, som en Række interesserede Mænd har ledet.

Gennem et flittigt Samlerarbejde har Lærer Th. Gravesen skrevet en lille Bog »Gaarde og Slægter« (176 Sider), som væsentlig handler om Nors og Hillerslev Sogne, og som sikkert vil have Interesse for disse Sognes Beboere.

Thisted Museum.

Oversigt over Museets Erhvervelser 1. April 1947
til 31. Marts 1948.

Oldsagssamlingen:

Markfund fra Vestervig bestaaende af Flækker, 2 Kerneøkser, 1 tydnakked Økse, 1 tyknakked do., Flintsav samt en Del Brudstykker af forskellige Former (Læge Toft). Fra Omegnen af Thisted: Flækker, Kerneøkse, Flækkeblok, Flække- og Skiveskrabere (Gartner Gram); slank tyknakked Økse fra Sønderhaa (Køb). Opsamlet paa Nordsiden af Bjerget Bakke i Lild Sogn: tydnakked Økse, lille Flintdolk, Slagsten (Chr. Juul). Indsamling fra Knudsbjerg i Sennels Sogn: Flækkeblokke, Flækker, Skiver, Kerneøkser, 2 tydnakkede Økser, Skaftesav samt forskellige smaa Økser (Jens Brandi). Fra Lyngs: 6 Knusesten (Peter Raaby). Fra Broncealderen er Samlingen forøget med 1 Bøjlenaal samt Brudstykker af en Dolk (Joh. Nielsen, Villerslev), 1 Broncecelt (Plantør Krogh, Tovsig), Sværd fra en forlængst overpløjet Høj i Hørdum (Joh. Krogsgaard). Endelig henhører til Jernalderen et lille Kar fra romersk Tid (Anders Madsen, Tilsted), 2 Spindesten (A. Overgaard, Hillerslev), 1 Lerkar med Øre fra uvist Tid (Smed Kanstrup, Hundborg).

Paa Tilsted Kirkegaard fandt man ved Gravning uformodet paa en Stensætning i ca. 11½ m Dybde. Samme Dag, den 20. Marts, saa jeg Fundet, og det viste sig, at der var blottet den østre Ende af en sten-

sat Grav, rimeligvis fra Oldtiden. Der var blottet en Endesten samt 2 Sidesten og en Overligger; indvendig maalte Graven $\frac{1}{2}$ m. Da Overliggeren var fjernet saas Graven fyldt med Ler, men der var ikke Lejlighed til yderligere Undersøgelse.

I Sindrup Vejle mellem Thy og Thyholm fandtes for et Par Aar siden ved Dræningsarbejde en udhullet Egestamme, en Baad fra uvis Tid. Museet modtog den i Efteraaret, desværre i Brudstykker, og der forestaar et besværligt Arbejde med at samle og færdigkonservere den.

Dragtdele:

Tørklæde med Broderi, hvid Tylskappe med Kniplinger (A. Overgaard, Hillerslev), Kørekaabe og Kyse (Frk. Schelle, Vestervig), Kyse (Fru Knudsen, Kallerup), Kyse og Muffediser (Petrine Back, V. Vandet), Mappe til Lommetørklæder (Chr. Hamborg, København), broderet Rejserem (Fru Bjerregaard, Thisted).

Til Husholdningen:

Krukke af Stentøj (Læge Toft), Kar af sort Ler, Jydepotte (N. Kjærgaard, Boddum), Hornske (Petrine Back, Vandet), Barselkrukke (A. Overgaard, Hillerslev), 3 Hornskeer (A. Petersen, Thisted).

Værktøj:

Bredbil (J. Jensen, Thisted), Borsving med 10 forskellige Bor (Fisker Henriksen, Thisted), Segl af Jern (P. Raaby, Lyngs), Skaft til Le (Chr. Søndergaard, Thisted).

Bøger og Billeder:

Modtaget fra V. Taabel, Frk. Helene Pedersen, Fru L. Christensen, Bogbinder Chr. Christensen, Fru

Helene Nielsen, Aarhus, Frk. Christensen, Læge Toft, Fru Bjerregaard, L. C. Jensen, Sørensen, Tousig, Dr. phil. S. Haller, København, Chr. Hejlskov, Aidt, Holger Foged, Haderslev Museum, A. Pedersen, Heltborg, Trykker M. Jensen, Riis Olesen, Vestervig, Chr. Hamborg, København.

Himmelbreve er modtaget fra A. Overgaard, Hillerslev, og Ane Marie Nielsen, Sjørring.

Forskellige Sager:

Ålenmaal (P. Raaby), Hagelpung (Læge Toft), Flydevægt (Hotelejer Madsen), Støvleknægt af Jern (Fru Kristiansen), Messingdaase (Otto Thinggaard), Æske af Hornplader (Læge Toft), Oktant (Urmager Gregersen, Fjerritslev), Skibslygte (Frk. Ovesen, Arup), Rist til Strygejern (Frk. Kristensen), 2 hollandske Vægte (Fru Nielsen, Aarhus), Lampeskærm med Holder (Fru Bjerregaard), Signetring (Prop. Nielsen, Nørhaagaard), Porcelænblækhus med Fjerpen (Fru Bjerregaard), 1 Mønt (Kbmd. Østergaard, Aalborg), Pengesedler (Dansk kulturhist. Museumsforening). Forskellige Skilte fra Besættelsen (H. J. Hald), gl. Politiskilt (Karl Øjgaard), gl. Drejerskilt (Kay Skaarup).

Kane med 1 Sæt Kanebjælder fra Jens Diderichsen, Ydby.

J. P. Jacobsen-Samlingen har modtaget følgende Gaver i Hundredaaret for Digterens Fødsel: »Mogens og andre Noveller« i Pragtbind med egenhændig Dedikation til hans Søster (Fru Kaja Pindstrup, Aarhus), »Hauffs Værker« fra Jacobsens Bogsamling (Læge Toft), Fotografier i Ramme af J. og hans Forældre (Frk. Jørgensen); hertil kommer en Række Mindeartikler fra forskellige Dagblade.

For at skaffe mere Plads i Museet er Ejendommens tidligere Badeværelse istandsat, og her findes nu en Del af Museets kirkelige Sager. Det Lokale, hvori disse tidligere var anbragt er taget i Brug til forskellige Udstillinger, deriblandt Tekstiler og Redskaber til kvindeligt Haandarbejde. Det store Spørgsmaal for Museet er mere Plads, men Tiden er jo desværre endnu ikke inde til at faa virkeliggjort den projekterede Tilbygning.

Museet har i det forløbne Aar haft 2451 besøgende, deriblandt 15 Skoleklasser og 6 Foreninger, og da Museets Lokaler om Vinteren er opvarmede i Besøgstiden udtales Ønsket om yderligere Besøg af Egnens og Byens Befolkning.

Følgende Museumsmænd har aflagt Besøg: Museumsinspektør Dr. phil, H. C. Broholm, der er Museets tilsynsførende, Museumsinspektør Uldahl fra Fri-landsmuseet, der bl. a. konstaterede, at de smaa Lerkrukker, der er fundne i Næstrup Mose, sandsynligvis stammer fra den gamle Fajancefabrik »Gammel Lund« paa Mors. Overinspektør Dr. phil. Steensberg har fotograferet Museets Samlinger af gamle Bonde-møbler, og endvidere har Museet haft Besøg af Museumskonsulent Halkjær Christensen.

Alle, som har skænket Museet Gaver og alle, der har været behjælpelig med Nyanskaffelser og paa anden Maade vist Museet Interesse, bringes dets bedste Tak.

Ligeledes takkes alle, der pekuniært har støttet Museet: Thisted Byraad, Thisted Amtsraad, Sparekassen for Thisted Amt, Handels- og Landbrugsbanken, Tofts Legat samt Historisk Samfund.

P. L. H.

Historisk Samfunds Regnskabs- skabsoversigt for 1947.

INDTÆGT:

1. Kassebeholdning fra forr. Aar	Kr.	1481 87
2. Statstilskud	„	200 00
3. do. ekstraordinært	„	150 00
4. Thisted Amtsfond	„	250 00
5. Pengegave 100,00 og Renteindtægt 41,11....	„	141 11
6. Solgte Aarbøger	„	240 67
7. Medlemsbidrag (833 Medl.)	„	2474 00
8. Medlemsrestancer	„	6 00
<u>Ialt..</u>		<u>Kr. 4943 65</u>

UDGIFT:

1. Aarbogen, Trykning & Indbinding	Kr.	1852 00
2. Honorar for Bidrag til Aarbogen	„	407 00
3. Tilskud til Museet	„	500 00
4. Aarsmødet og Udflugten	„	83 42
5. Porto, Kontingent o. a. Udgifter	„	250 15
6. Papir og Tryksager	„	212 75
7. Kassebeholdning	„	1638 33
<u>Ialt..</u>		<u>Kr. 4943 65</u>

Thisted, den 6. April 1948.

J. J. LUSTRUP

Historisk Samfund for Thy og Han Herred.

Medlemskontingentet er 3½ Kr.

Nye Medlemmer kunne ved Henvendelse til Redaktør Lustrup eller Viceinspektør Hald erholde tidligere Aarbøger til nedsat Pris. Af ældre Aargange findes kun 1910, 15, 21, 23 og 1924 i faa Eksp. Af yngre Aargange mangler 1925, 35, 36 og 1943.

Medlemmer af Historisk Samfund kan til nedsat Pris erholde følgende Skrifter:

Fortid og Nutid, udgivet af Dansk historisk Fællesforening for 4,00 Kr. om Aaret, Bogladepris Kr. 7,00.

Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, i hvilket Nationalmuseets Mænd fortæller om nye Fund og Iagttagelser.

Skriftens Historie i Danmark af E. Kroman fra Reformationen til Nutiden. Bogladepris 6 Kr., for Medlemmer 3,60.

Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen af Dr. phil. Hjelholt kan atter faas til Favørpris Kr. 6,80 ved Henvendelse til Landsarkivar Hvidtfeldt, Viborg, Postgiro 86264. Bogladepris Kr. 8,50.

Bestyrelsen for Thisted Museum.

Viceinspektør Hald, Formand og Museumsbestyrer. Redaktør Lustrup, Thisted, Kasserer. Arkitekt J. Foged, Thisted. Lærer K. V. Henriksen, Torp. Konsul Richard Hove, Thisted. Lærer J. C. Jacobsen, Øsløs. Sygehuslæge Toft, Vestervig.
